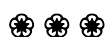

BOŠKO KRSTIĆ

KAŠTEL BERINGER

A BEHRINGER-KASTÉLY

Mikes International

Hága, Hollandia

2003.

Kiadó

'Stichting MIKES INTERNATIONAL' alapítvány, Hága, Hollandia.

Számlaszám: Postbank rek.nr. 7528240

Cégbejegyzés: Stichtingenregister: S 41158447 Kamer van Koophandel en Fabrieken Den Haag

Terjesztés

A könyv a következő Internet-címről tölthető le: **http://www.federatio.org/mikes_bibl.html**

Aki az email-levelezési listánkon kíván szerepelni, kérjük küldjön egy emailt a következő címre:

mikes_int@federatio.org

A kiadó nem rendelkezik anyagi forrásokkal. Többek áldozatos munkájából és adományaiból tartja fenn magát. Adományokat szívesen fogadunk.

Cím

A szerkesztőség, illetve a kiadó elérhető a következő címeken:

Email: mikes_int@federatio.org

Levelezési cím: P.O. Box 10249, 2501 HE, Den Haag, Hollandia

Publisher

Foundation 'Stichting MIKES INTERNATIONAL', established in The Hague, Holland.

Account: Postbank rek.nr. 7528240

Registered: Stichtingenregister: S 41158447 Kamer van Koophandel en Fabrieken Den Haag

Distribution

The book can be downloaded from the following Internet-address: **http://www.federatio.org/mikes_bibl.html**

If you wish to subscribe to the email mailing list, please send an email to the following address:

mikes_int@federatio.org

The publisher has no financial sources. It is supported by many in the form of voluntary work and gifts. We kindly appreciate your gifts.

Address

The Editors and the Publisher can be contacted at the following addresses:

Email: mikes_int@federatio.org

Postal address: P.O. Box 10249, 2501 HE, Den Haag, Holland

ISSN 1570-0070

ISBN 90-8501-002-0

NUR 301

© Mikes International 2001-2003, Boško Krstić 1995-2003, All Rights Reserved

© Hungarian translation Rajsli Emese 1996-2003

A Kiadó előszava

Nagy öröm számunkra, hogy jelen – kétnyelvű (szerb és magyar) – kiadásban megjelentetjük Boško Krstić nagysikerű regényét. A szerző a Hollandiai Mikes Kelemen Kör *'ÚJ ATLANTISZ - Jelenünk és jövőnk kultúrvilágaink távlataiban'* című, 44. Tanulmányi Napok (2003. szept. 11-14., Elspeet, Hollandia) egyik előadója. Előadásának címe: *'Város: mindig emberek - Állam: mindenkori hatalom (Egy használhatatlan használati utasítás a másokkal való együttélésben)'*. Jelen kiadás első gyümölcse azon sorozatunknak, amelyben a közép-európai népek irodalmi és tudományos élete termésének legjavát - többnyelvű kiadásban - kívánjuk megjelentetni.

Boško (Vićentije) Krstić szabadkai újságíró, irodalmár. 1947. november 1-jén született Miholjacki Martincin (Horvátország). Gyermekéveit olyan bácskai földbirtokokon töltötte, amelyek egykor a Fernbach, Ungár és Szepes(i) családok tulajdonában voltak. Általános és középiskolai tanulmányait Szabadkán fejezte be. Jugoszláv irodalomból és szerbhorvát nyelvből szerzett oklevelet a belgrádi Filológiai Fakultáson. Esszékötetei, regényei, könyvei több kiadásban jelentek meg szerb és magyar nyelven. A Behringer-kastély című regénye 1996-ban helyet kapott a NIN című belgrádi hetilap hagyományos és rangos válogatásában az év öt legjobb regénye között.

Hága (Hollandia), 2003. szeptember 10.

MIKES INTERNATIONAL

Publisher's preface

We are delighted that in preparation to the 44th Study Week of the Hollandiai Mikes Kelemen Kör (Association for Hungarian Art, Literature and Science in the Netherlands) we publish a novel entitled 'The Beringer Castle' - in bilingual (Serbian and Hungarian) form - by Boško Krstić. Mr. Krstić is one of the guest speakers of this conference that will be held between 11 - 14 September 2003 in Elspeet, the Netherlands, under the title and theme *'NEW ATLANTIS - Our Present and Future in the Perspective of Our Cultures'*. Present volume is the first result of the series that aims to present the very best literary and cultural achievements - in a multi-lingual edition - of the people of Central-Europe.

Boško (Vićentije) Krstić is a journalist and literary person living in Subotica / Szabadka (Yugoslavia). He was born on November 1st, 1947, in Miholjacki Martinci (Croatia). He spent his youth at ranches in Bácska (northern part of Serbia). After having completed his elementary and secondary education in Subotica, Mr. Krstić continued his studies at the faculty of Philology in Belgrade where he received a master degree in Serbo-Croatian language and Yugoslavian literature. His bundle of essays entitled *Subotičke senke* (Shades of Subotica) was published twice: in 1992 and in 1994. His next work, the monograph entitled *Subotica* appeared in 1995. Present novel – The Beringer Castle – was placed in 1996 among the best five novels of the year by the prestigious weekly NIN (Belgrade).

The Hague (Holland), September 10, 2003.

MIKES INTERNATIONAL

TARTALOM

<i>A Kiadó előszava</i>	<i>III</i>
<i>Publisher's preface</i>	<i>III</i>
<i>KAŠTEL BERINGER.....</i>	<i>5</i>
<i>A BEHRINGER-KASTÉLY</i>	<i>43</i>

KAŠTEL BERINGER

Pobacaj naše stare slike. To nismo na njima mi, već neko nama drag i poznat: naš most iz jednog bića u neko sasvim drugo biće.

Neprekidno prolazimo kroz privide. Tek što na sebe naviknemo, već smo stranci. Jesmo li ovo mi, ili tek naše mogućnosti?

Pobacaj naše stare slike. To nismo na njima mi, nego uspomena na nas.

Miroslav Antić

1.

Zašto je zapravo srušen kaštel Beringer? To pitanje kao neka sumnja javi se Mladom Aldinu iznenada, mnogo kasnije, kad više nije bilo ni traga starom dvorcu, ali je počelo veliko rušenje sela, gradova i ljudi. Aldina zateče to pitanje, jer prvi put razabira davne, prve tračke sopstvene svesti i neku nevoljnu ali neopozivu unutrašnju naredbu da im se vrati. Kaštel Beringer se kao izbleđeli podatak u njegovom sećanju na već poodmaklu prošlost pomolio sasvim neočekivano, dok je na subotičkoj buvljoj pijaci od švercera kupovao desetak šteka američkih cigareta, jer u to vreme u trafikama nisu prodavali duvan već alkohol. Razgovarao je sa prodavcem, malo skrivenim stotinama jeftinih kineskih jakni, inače bivšim gradonačelnikom, koga je neki uspešniji crnobozijanac pustio da na deliću njegove tezge ponudi i svoju robu: nešto makedonskih i američkih cigareta, nemačkih upaljača, mađarskih sijalica, poljskih šrafčigera i dve boce ruske votke. Kada ga i tako skrivenog Aldin ipak prepozna, ovaj se požali na svoju tragično malu penziju, kao izvinjavajući se što prodaje na buvljaku. Onda se okrete na levu pa na desnu stranu, proveravajući da ga ko možda ne sluša i ne gleda, pa u opštoj graji i galami, kao diskretno i u poverenju, viknu Aldinu u uvo:

- Znaš, ja sam poludeo!

Niko se nije osvrnuo.

- Ne čini ti se, je li? Pa da, kad čovek poludi to svi primećuju, a on sam ne. A, eto, vidiš, ja sam poludeo i to znam samo ja. Drugi to ne vide.

Onda se zasmejao uživajući u sagovornikovoј zbunjenosti.

Aldin oseti glavobolju.

Zatim mu bivši gradonačelnik obrati pažnju na jednu tezgu u drugom redu:

- Vidiš li ono dvoje prodavaca?

Aldin zbilja primeti dvoje sredovečnih ljudi, muškarca i ženu, čutljive, sasvim demodirano odevene usred drečave i kičaste pijace krcate bofl robom kako stoje iza tezge pune nekih starih stvari: grombi kaputa, izlizane i olinjale ženske bunde s kragom od lisičjeg krzna, kape s ružom od svile, nekoliko tanjira s finim drškama "herendija" i duguljastom flašicom starog univerzalnog leka za sve bolesti "Alga", za masažu bolnih mesta ili "deset kapi na kocku šećera".

- To su moji otac i majka!

Aldin se iznenadi, učini mu se da su to dvoje ljudi možda čak i mlađi od bivšeg gradonačelnika, pa to nekako pažljivo i saopšti, kao "dobro se drže", ili tako nešto.

Poludelog negdašnjeg visokog gradskog činovnika obuze nekontrolisan smeh, pa jedva procedi:

- Jedini je problem što su oni već odavno mrtvi!

Aldinu se diže kosa na glavi.

- Srećem ja i druge umrle, vidim stare kuće, cele ulice. Svaki dan sve više njih. Ne čini ti se to mogućim, je li? A vidiš, meni je moguće. Kako? U jednom trenutku mi je stalo vreme. Desilo se to jedne večeri kada sam pokušao da mislim na sutrašnji dan, četvrtak, baš kad dolaze Poljaci i Rusi i treba poraniti i prekupiti od njih svu robu. Osetio sam prvo kako mi gasne volja da o tome mislim, da uopšte razmišljam o bilo čemu što tek treba da se desi. Pokušavao sam, ali mi se misao vraćala svaki put na jučerašnji, pa i na ranije dane. Osetio sam čak i neku mučninu i nesnosnu glavobolju čim su mi se misli okretale unapred. Odjednom sam osetio vreme, protok vremena. Kao da usporava, sve više i više. A onda je u jednom trenutku potpuno stalo! Zamisli, stajalo je i ništa se nije događalo. Ne znam koliko je to trajalo. Zatim se opet pokrenulo, ali unazad, prvo polako a onda brže, baš kao što protiču sati i dani unapred. Ali, moj sutrašnji dan postao je jučerašnji, a moja prošlost pretvarala se u moju budućnost. I sve je krenulo unazad, uobičajenim ritmom vremena. Vraćali su se jednom već prošli događaji, još jednom se ponavljali. Ponavljali su se ali sada drugačije nego što sam zbilja upamtio. Ili ih možda nisam upamtio dobro? Pojavljivali su mi se davno umrli ljudi. Baš kao i moji otac i majka. Eto, vidiš, ja znam i sam da je to nemoguće. A ipak mi se događa. Poludeo sam! Svakako, ja sam lud.

Iznenadeni Aldin, dok mu je u ušima zvonilo to "poludeo sam", nije uspeo da ga upita ni kako, ni zašto, niti makar da kaže ono beznadežno ""biće bolje", jer je u tom trenutku neko viknuo ""racija".

Prvo se osetio zadah naglo poteklog ljudskog znoja. Šum pijace je za tren utihnuo. A onda je u desetak ogromnih hala subotičkog buvljaka, kako se ta reč "racija" pronosila u talasima, nastala panika. Žene su oblačile majicu na majicu, po deset, po dvadeset, bestidno u gaćice i grudnjake trpale neverovatne količine jeftinih satova i drangulija, muškarci oblačili po nekoliko farmerki, dileri devizama uletali u kafiće i prodavnice i skrivali pare, izbeglice bez dokumenata sumanuto, rušeći tezge i sve s tezgi jurili ka visokim žičanim ogradama. Rano propale žene, vena proširenih od stajanja na pijaci, zime i žege, živaca uništenih od stotina beskrajno dugih prelazaka granica i putovanja do Kine i Singapura, do Istanbula, Budimpešte i Temišvara, do zemalja i gradova u kojima osim pijaca nikada ništa drugo videle nisu, s ogromnim podočnjacima od nespavanja po lošim autobusima, naviklim da se jednom vlažnom maramicom okupaju u prljavim drumskim toaletima, olukavile od večitog rata s carinicima, ruku istegnutih od preteških crnih torbi satima slagane i nabijane švercovane robe, stajale su pred prepunim tezgama nemoćne da sklone svoje blago i samo prostački psovale sve i svakog.

Švercerski narod, profesori, glumci, činovnici, radnici na beskrajnim odmorima, s naknadom i bez naknade, zdravih a na bolovanju, bolesnih a u švercerskom poslu, crveneli su a neki plakali od straha i stida.

Uzbuna je bila lažna. Dunula je i neka slaba promaja. Oslabio je i zadah znoja. Žene su se histerično smejale od sreće.

* * *

Zašto je zapravo srušen Beringer? I zašto se to upravo sada upitao, Mladi Aldin nije mogao sebi odmah da protumači. Uostalom, i njegovo sećanje bilo je kao nesvestica. Tek kad je pokušao da to nešto zamućenih slika odgonetne i da ih zapiše, postadoše mu jasnije, ali ga to onda odvuče dalje. Svaka je slika koja se pomaljalo iz njegove podsvesti otkrivala stotine drugih i njemu se otkriše dotad nepoznate stvari. Iz dubine sećanja, iz nekog sasvim perifernog dela mozga, skriveni i zatvoreni ko zna zbog čega, javljali su se događaji kojih uopšte nije bio svestan. Neke je doživio a nije upamtio, ili ih je zaboravio, za neke čuo od drugih ali ih nikad ranije nije razumeo, za neke je sam pretpostavio da su se upravo tako zbili, neke je, po nikad razjašnjenim i tajanstvenim mehanizmima prirode, kao pamćenje nasledio od svojih bližnjih.

Ma koja je to slika koja ga je ovde, na pijaci, odvukla tako daleko, čak do Beringera? Žica? Žičana ograda? Ljudi na žičanoj ogradi?

2.

Stari mršavi poljski zec u prvi suton naglo podiže njušku iz svog skrovišta i nepomično osmotri nepregledni krug svetlucavog, skorelog, dubokog snega. U toj, prvim mrakom osenčenoj belini jedino se u daljini crnio Beringer. Sva čula upozoravala su zeca da je još rano da krene ka velikim kamarama slame, ali ga je neprekidna, višednevna glad nagonila da svakog dana kreće sve ranije na svoj jedini dnevni obrok. Mir i studen. Jedino je s te strane vetar u talasima donosio miris tople konjske balege, njisku konja na ergeli i lupu potkovicama po drvenim štalskim oborima. Konji su, sudeći po zadovoljnom rzanju, bili nahranjeni i mimi. Čopora vukova još nije bilo blizu. Njihovo zavijanje i miris prate ga otkako se okotio, već šest godina. Tada je čopor primio i nekoliko izgadnelih, podivljalih pasa koji su pre toga danima zavijali oko napuštenog Beringera. Neki su se već te prve, jake zime smrzli ili su ih rastrgli vukovi a jači su se pridružili i ostali u čoporu. Vukovi su se sparivali sa ženkama ovčara i vučjaka koje su izvele i prva legla opakih i besnih mešanaca. Oni su predvodili čopor i noćima obigravali oko Beringera, do ludila izazvani njištanjem ždrebad i pomahnitale od straha. U njima nije bilo svesti da su im roditelji još pre samo koju godinu, s druge strane žice, besno i verno lajali i štitili ergelu i konjušare od njihovog sadašnjeg čopora. U prvi suton i oni su se znali prikradati ergeli i stajama. Posle su, duboko u noći, iznemogli od obigravanja oko žice, krvavi, besni, ujedajući se, uspenušane krvi, nestajali ka drugim salašima, bacajući penu s čeljusti po sleđenom snegu.

Brzo i skoro neprimetno pomerajući glavu nervoznim trzajima stari zec osmotri ceo beli krug. Sva svoja čula koja su registrovala uglavnom i uvek samo razloge za strah naprezao je do krajnjih granica, sav se tresao donoseći odluku da napusti snežno, neudobno ali ipak sigurno skrovište i krene na jedini, opasni obrok. Odjednom mu se u tračku svesti nešto prelomi, iskoči iz skrovišta, krenu nekoliko skokova, onda naglo skoči u stranu, podiže se na jake zadnje noge i ostade ukočen. Više je dobrim čulom nego slabim vidom nazreo po ledenoj smrznutoj ploči senke slične sebi, kako se kratkim, izlomljenim skokovima približavaju kamarama. Stari zec nastavi polako, lukavo, sa sve većim strahom, ni prvi ni poslednji. Pao je već mrak kada su se počeli provlačiti kroz nekoliko rupa na žičanoj ogradi. Bodljikava žica kidala im je

čuperke krzna, povređivala ih a oni prosto obeznanjeni od straha i gladi uranjali u tople kamare slame i sena brsteći halapljivo. Ove duge zime već se potpuno smrztio sav prvi zečji okot, a bremenite mršave zečice nosile drugi. Stari zec je bio brz. Podnožja starih Beringerovih kamara, udubljena od višednevnog zečjeg lopovluka napunili su svojim mekim telima strastveno predatim mirisnom senu.

Prvi panj pogodio je jednu zečicu i slomio joj kičmu. Zacrvele je detinje. Dračove batine s ogromnim trnjem stropoštavale su se, udarale, bole, grebale zečja tela, lomile noge i ubijale. Zečevi su se nekontrolisano zaletali na bodljikavu žicu, ne pronalazeći izlaze, koprcali se zakačeni i krvavi, a sa strane s koje je doletalo strašno oružje čulo se samo stenjanje ljudi u lovačkom zanosu. U kamari se valjala drhtava, krvava pihtija zečjih tela.

Stari zec brstio je na samom kraju kamare, tamo gde je padalo najmanje batina. Trgtio se na vreme, od jecaja prve pogođene zečice. Brzo je pronašao izlaz ispod žice i potrčao svetlucavim skorelim snegom. Ali ne zadugo. On bez svesti o tome šta mu se u stvari dešava oseti kako ga napušta ona drhtavica koja ga prati otkako se okotio. Telo mu se smirivalo. Gasila se do malopre mahnita potreba da beži. On je stajao na mestu a udaljavao se samrtni jecaj ranjenih zečeva i tamna silueta Beringera. U njemu više nije bilo straha. Prvi i poslednji put.

3.

Kada mu se tako iznenada, iz podsvesti, javi sećanje na Beringer, i to u obliku poslednjeg doživljaja staroga zeca, Mladi Aldin s čuđenjem zaključio da na tom mestu pojave svog prvog tračka misli nikada više od ranog detinjstva nije bio i da to nikad kasnije ni poželeo nije. Zašto se to sećanje javilo baš kao ova, a ne kao neka druga slika? Do njega je samo kao neki šum, nepotvrđeno, nesigurno, kao nešto sasvim uzgredno i nevažno, stizala ponekad vest da je Beringer napušten a zatim i da je srušen. Šta se to njega uopšte ticalo? Zašto se nikada za to ipak nije više zainteresovao, kao da ga je neki mehanizam u podsvesti odvrtao od toga? On se sada ipak nadao da je neki trag kaštela ostao, makar neki od velikih kestenova, ili u bogatom parku neki duboki koren iskrčenog drveta koji je posle pustio divlje mladice. Verovao je da će mu povratak na mesto i u vreme kada je bio tamo objasniti bar deo onoga na šta sada nije imao odgovora. Zašto su i drugi kašteli srušeni, zašto se sada ruše celi gradovi? I šta ga je nesvesno navodilo da sve zaboravi? Zato je, i pored ozbiljnih obaveštenja da je na Beringeru sve zbilja sravnjeno sa zemljom, ipak sam sebe ubeđivao: nemoguće da je sama oranica, da i tamo kukuruz i pšenica uspevaju baš kao i na bilo kom drugom mestu, da se ni na njihovim stabljikama i plodovima ne vidi da rastu iz neke drugačije zemlje, i da tamo gde je nekad sve vrvelo od života više nikoga nema.

Aldin se raspita i saznade da u kombinatu, bivšoj zadrugi kojoj je nekada pripadalo i imanje Beringer, još uvek radi stari direktor koji bi mogao znati za sudbinu imanja. Onda brzo, preko svojih veza na pijaci, uspostavi kontakt sa starijim i dobroćudnim čovekom čija je karijera, sticajem okolnosti, i sama bila povezana sa sudbinom Beringera. Već sutradan susrete se sa direktorom koji je nekoliko puta smenjivan, a onda opet vraćan na isto mesto zbog neobjašnjivih a očito važnih događaja koji su se zbivali s imanjem starog spahije. Sedeli su u upravnoj zgradi zadruge uz rakiju i štek američkih cigareta koje je Aldin doneo kao poklon.

- Kažete da ste živeli na Beringeru - počeo direktor zadruge. - E, pa, onda dobro došli ponovo na Beringer.

I dok je Mladi Aldin s nerazumevanjem slušao ovog dobroćudnog čoveka, posle male pauze za vreme koje je uživao u zbunjenosti svog sagovornika, direktor napokon objasnio.

- Ova zgrada u kojoj sedimo cela je podignuta građom sa starog Beringera. Možda ste baš naslonjeni na cigle od zidova vaše sobe, možda je baš uz njih bio naslonjen vaš krevetac.

Mladi Aldin uzdrhta, zažele da izađe, suviše naglo mu navreše slike i on pomače ruku koja mu je sasvim slučajno do tada dodirivala nekim zlatnim jabukama omolovani zid.

- A zašto se interesujete šta je bilo s Beringerom?

- Ne znam. Osećam da se moram vratiti tamo, do njega i do tog vremena. Možda ću to tek tada saznati.

- Ne očekujte neko posebno zadovoljstvo zbog toga. Istina ne mora da bude prijatna. Najčešće i nije.

- Znam, ali nema razloga da se bojim ili osećam krivcem. Jedino sam znatiželjan, ko zna zbog čega.

- Nisam ni mislio na neku krivicu, posebno ne na vašu. Ali ništa nije bolje ni saznanje da ste u nečemu bili žrtva. Osećanje da stvari i događaji prolaze mimo nas često vara. Mi zapravo nikada do kraja ne znamo na koji način smo umešani i kakva je naša uloga u njima. Ali, dobro, pođimo redom. Ne znam zašto je Beringer

srušen. Stigla je valjda neka direktiva. Suprotstavio sam se rušenju kaštela i imanja na nekom sastanku svih radnika, kada su nam to saopštili ne pitajući nas šta mislimo. Bio sam tada prvi put smenjen kao najmlađi direktor jedne naše ekonomije. Nije mi bilo sasvim jasno, ali sam predosećao da će rušenje tog kaštela i celog naselja njegovih radnika postati kasnije neprijatna činjenica, gadna uspomena svima koji smo u to vreme oko njega i od njega živeli. Na Beringerovom imanju se nalazila naša osma uprava i ergela konja, ali smo svi osećali da se na taj deo kombinata posebno motri i da ima neki specijalan status. Štale su zvanično bile pune konja za obradu zemlje, ali se govorkalo da je to u stvari ergela namenjena vojnim i policijskim jedinicama, za slučaj novog rata. A imanje je i u tom tek završenom ratu bilo strašno propalo; nešto od zuba vremena, a možda još više od neprekidnih krađa. Trebalo je mnogo uložiti da se obnovi. Ali čemu? To kao da nikome nije bilo potrebno. Nikome tada još nije padalo na pamet da stanuje u takvoj zgradi, u pravom pravcatom kaštelu, raznih uprava je već bilo dovoljno, bližih putu. Radnici iz sela i sa okolnih salaša nisu hteli svakodnevno da pešače do Beringera ili da se zimi zloplate zapregama, a još manje da tamo žive. Salaši su nestajali: ljudi su bežali u sela, pa u gradove, a kasnije je donet i neki zakon kojim je zabranjena izgradnja salaša s otvorenim ognjištem. Pustara je opustela. Ostale su u narodu i priče o misterioznim i nerazjašnjenim ubistvima. Na Beringeru je bio smešten i zatvor u kome je robijalo dosta ljudi iz okoline. Svima im je imanje ostalo u ružnoj uspomeni. I seljacima i salašarima, ali i onima koji su ih u zatvor slali, a posle svega se svi vratili u ista sela da dalje zajedno žive. Na Beringeru posle rata nije bilo ni dovoljno vode, stalno su se mučili s nekim čudnim bunarima. Ne zna se zašto je odjednom u njima vode nestalo. Na kraju je izbio i neki požar, pa se i oko njega sve zapetljalo. Mislim da je do tog mesta, do kaštela Beringer, stiglo pa se zaustavilo neko staro vreme, sasvim drugačije od našeg. Život je posle rata opet počeo ispočetka, ali s nekog drugog mesta, drugačijom logikom i običajima. Nikoga nije bilo da ta dva različita vremena i sistema poveže i sastavi život. Seljaci i radnici s Beringera neprekidno su krali i to hteli da skriju, robijaši da taj teški deo svog života što pre zaborave, vlast da uništi tragove zatvora. Da je kaštel Beringer ostao, stalno bi u svima budio ta sećanja, baš kao što ih bude i mostovi, zgrade i gradovi. Njih i grade da bi pamtili vreme i ljude, ali ih i ruše da se ljudska nedela sakriju i zaborave. Kaštel Beringer je likvidiran kao svedok.

Stari direktor nije mogao pokazati Aldinu ni jednu fotografiju Beringera, ali ga uputi da jednom kasnije ode u nekad imanju najbliže selo, da se tamo raspita. A zatim ga povede do džipa i povezoše se. Direktor se prisećao da je, nakon što su kaštel i sve privredne zgrade do temelja srušeni, građa razneta i sve zaorano, stigla važna direktiva da se Beringer i drugi kašteli obavezno moraju sačuvati i obnoviti kako bi u njima bili otvoreni lovački domovi za strane lovce. Kada je direktor zadruga, koga su u međuvremenu ponovo vratili na staro mesto, javio da je Beringer nažalost srušen, po prethodnoj direktivi, drugi put su ga smenili. Ponovo je vraćen kada se ustanovilo da je prva direktiva zbilja i stigla i to iz nadređene uprave koja je svojevremeno upravljala i zatvorom. I da je i prvu i drugu depešu poslao isti upravnik. Treći put je smenjen kada se posebno formiranoj komisiji učinilo da posle rušenja kaštela, radničkih stanova, štala i šupa nije preostala ni polovina građe potrebne za novu upravnu zgradu. Bilo je to stvarno tako: građu su danonoćno krali sa svih strana. Još jednom je vraćen na mesto direktora kada se keramički crep iz pečujske fabrike Žolnai, kojim je bio pokriven kaštel, zablizao na novoizgrađenoj kući glavnog upravnika kombinata. A smenjen je glavni upravnik. Verovatno je taj vrtlog oko kaštela Beringer otišao u još dalje i još važnije administrativne krugove, ali o tome ovde više nisu znali.

Pre nego što su dva čoveka u džipu zašla na duge progone velikih tabli zadružnih njiva, na izlazu iz sela, direktor zaustavi džip kod nekog starog mlina i zamoli Aldina da uđe s njim. Mlin više nije mleo, pretvoren je u zadružno skladište, ali je u njemu bilo radnika. Brašno je u belo obojilo sav taj veliki prostor. Direktor uđe u jednu staklom ograđenu kabinu, očito namenjenu poslovođi ili glavnom magacioneru, i sa zida skide poveću sliku na lesonitu, bez okvira. Obrisa s nje napadalo brašno a ispod traga njegove ruke ukaza se lik mladog čoveka, mršavog, velikih očiju uprtih pravo u gledaoca, kako su to znali da rade slikari portreta i crkvenih ikona. Mladi čovek sa slike gledao je pravo u Aldina. Osećao se miris brašna. Bilo je tiho i sporo vreme na ivici sela. Kada direktor obrisa i uglove slike, u pozadini portreta ukaza se čudan crtež. Bila je to u stvari samo kontura neke građevine ispod koje je izbijalo zelenilo nepregledne njive. Kao nešto naknadno nacrtano. Ili nešto što možda i nije postojalo. U svakom slučaju nešto što umetnik nije stvarno video i u šta nije bio siguran. Aldin više oseti, shvati, nego što je stvarno mogao da prepozna. Kaštel Beringer. Učini mu se i da je nekako okrenut naopako, da gleda na drugu stranu, ali nije shvatao zapravo šta to na slici nije kako treba. Kao da je to osetio i stari direktor zadruga, pa reče.

- Možda će vam se učiniti da je na slici nešto čudno. I jeste. Priča se da je žena Jakoba Beringera, vlasnika kaštela, iz nekog hira, u poslednjem času naredila da se plan izmeni i kaštel okrene potpuno na drugu stranu. Jer, vidite, terasa je ovde na slici okrenuta zapadu, a verovatno se sećate da je gledala na istok, prema selu. Zar ne? Ali teško je u svemu ovome razabrati šta je priča a šta je istina.

Ali Aldinu se u svesti nešto razmače, i on razgovetno vide dnevnu sobu kaštela Beringer.

4.

Dnevna soba prostirala se celom širinom kaštela: na istok je gledala širokim vratima koja su se leti otvarala i spajala sobu i terasu, a na zapad s dva velika prozora sa žaluzinama. Sunce je svoj dnevni put prelazilo iznad kaštela grejući prvo terasu, pa desnu stranu kaštela, a popodne i predveče koso bacajući zrake kroz dva prozora dnevne sobe. Između prozora je, u teškom zlatnom ramu, visio portret ozbiljnog, još mladog čoveka, a iza njega se prostirao pejzaž s horizontom u daljini i, u desnom uglu, kaštel Beringer okupan suncem, ali još bez parka koji ga okružuje i svih privrednih objekata koji su se prostirali iza njega. Taj je pejzaž delovao prozračno i nestvarno, kao na mitološkim slikama starih majstora, a kaštel kao makete koje zaštitnici gradova drže u rukama. Pažljivo oko bi primetilo još jednu neobičnu stvar: sunce je na slici obasjavalo levu stranu letnjeg dvorca, jedinu do koje zraci nikada nisu dopirali. Potpunu zabunu je unosila činjenica da se terasa nalazi na zapadnoj strani, sasvim suprotnoj nego što je stvarno bilo. Neko je, očito, slikao portret mladoga čoveka s kaštelom u pozadini pre nego što je kaštel podignut, a izgrađen je nešto drugačije nego što je slikaru rečeno.

A tako je i bilo.

Portret mladog Jakoba Beringera rađen je na samom početku izgradnje kaštela, kada je Jakob bio već uveliko bolestan od tuberkuloze. On i njegova mlada žena Kristina želeli su da što pre izgrade letnji dvorac u kome bi Jakob bio više na vazduhu, pre svega na suncu, dalje od svoje zagušljive fabrike za proizvodnju kiseline. Imali su veliku kuću u Subotici, fabriku koju je nasledio Jakob i ogromnu zemlju koju je kao miraz donela jedinica Kristina. Ni fabričke, ni poljoprivredne poslove nisu sami vodili, prepustili su ih svojim starim radnicima koji su, kao i oni uostalom, i u toj fabrici i na toj zemlji već godinama i radili i živeli.

Jakob Beringer je sam odabrao mesto na kome će graditi, nekoliko kilometara od glavnog puta, negde u sredini najveće table svoje zemlje. Odabrao je mesto na jednoj gredi iznad doline kroz koju je proticala rečica Krivaja, a s proleća tu nadolazila izdanska voda i pravila jezero. Postojala je u narodu priča da je tu davno bila crkva sa selom oko nje, ali da je sve u nekom ratu porušeno a posle su zemlja i pesak sve zatrпали. Pastiri, svinjari i govedari koji su na pašnjaku u blizini ponekad napasali stoku tvrdili su da se s tog mesta, negde iz dubine zemlje, ponekad čuju zvona, ali je to verovatno bio samo odjek seoskih zvona koji se tu razbijao o blagu uzvišicu, rasipao pustom i počinjao tu malu zvučnu igru. Bolesni Jakob Beringer se potpuno predao ideji o izgradnji kaštela usred pustare, verovatno očekujući čudo, možda ozdravljenje. Potpuno se tome posvetila i Kristina iscrpljujući sada svu svoju snagu i ogromnu ljubav za obolelog Jakoba u pripremi hiljadu stvari za taj, u to vreme još čudnovati graditeljski poduhvat. Svega se prihvatio iskusni preduzimač koji je svojevremeno gradio i njihovu kuću u gradu. Prvih dana proleća, samo godinu-dve pred početak velikog rata, radnici počeli su kopanje temelja.

Kristina pozva čuvenog slikara portreta iz Budimpešte koji je nekoliko dana skicirao Jakobov lik, a pred umetnikov povratak kući, gde je za nekoliko nedelja trebalo da završi sliku u ulju, dade mu i jedan primerak plana kaštela da ga naslika u pozadini. To, kao i odlazak sa slikarom na gradilište, skrila je od Jakoba želeći da ga obraduje makar slikom dvorca dok budu očekivali završetak gradnje.

Jedan Kristinin odlazak na gradilište, u samu zoru kada su dolazili i radnici, ipak promeni izgled kaštela. Na pustari je svitalo, a tamu smenjivala gusta magla. Kristina je stajala na mestu gde je trebalo da bude Jakobova soba, okrenuta velikim prozorom ka dolini. Pogledavši na tu stranu, vide samo nekoliko koraka crne zemlje, pa malo dalje kako se taj crni tepih spušta i odjednom gubi u magli, negde dole u plitku dolinu, njoj se učini kao u ambis. Pretrnu od pomisli da istu takvu sliku, kad kaštel bude izgrađen, s prozora svoje sobe može da ugleda i Jakob. A kada sunce napokon rastera maglu, i kada joj prvi put, tu na tek iskopanim temeljima, postade jasno da će sunce na njihovu terasu izgrejavati tek popodne, njoj se učini kako je daleko do tog popodneva, kako nemaju vremena ni ona ni Jakob. Učini joj se da vreme sve brže protiče i još istog dana, bez Jakobovog znanja i bez dogovora s projektantom, izdade preduzimaču naredbu da ceo plan promeni, da kaštel okrene na drugu stranu. Tako terasa ne bi gledala na zapad, kako je projektovana, već na istok, a prozor Jakobove sobe ne bi bio okrenut dolinici Krivaje već ka dalekom horizontu.

Jakob nije video ni sliku ni kaštel. Nije pogledao ni kroz jedan ni kroz drugi prozor. Umro je tog proleća. Uz ulaz na buduće imanje, na proplanku u jednom bagremaru, Kristina izgradi visoki mermerni krst i uklesala na njega Jakobovo ime.

Radovi su zapeli. Radnici su pri kopanju temelja nailazili na kamenje, komade keramike i iskopali jedan grob. Tu gde je pokojni Jakob Beringer mislio da nikada ničega nije bilo, i da će njegov kaštel biti prva građevina u toj pustari, nekada davno živeli su ljudi. Radnici nešto kamenja povadiše, na neke stare duboke zidove koji su se gubili u zemlji nadzidaše nove temelje i počeli podizati kaštel. U selu krenu priča da su

radnici pod zemljom naišli na ceo grad s crkvama, da se to ponekad njihova zvona čuju, i da nije moglo biti sreće u kaštelu koji se na njima gradi. Rana smrt Jakoba Beringera bila je krunski dokaz njihovom verovanju.

Ali Kristina posle žalosti punom snagom nastavi izgradnju. Do zime radnici završiše građevinske radove, a do proleća bi završen kaštel Beringer. Ljudi su tvrdili da s njega čuju zvona, iako tamo nikakvih zvona nije bilo.

5.

Jozefa Beringer, neudavana Jakobova sestra, svoje poslednje dane provodila je u luksuznom domu za stare u Dudovoj šumi u Subotici. Doživotno i skupo izdržavanje u domu platila je zaveštanjem jedine preostale manje kuće u prestižnoj ulici Braće Radića, a ovde provodila vreme čitajući stare i duge romane na mađarskom, srpskom i nemačkom, uvek osorna prema osoblju i drugim štićenicima doma. Mladog Aldina primila je tek po preporuci jedne stare jevrejske porodice, njihovih zajedničkih poznanika, u klubu doma za stare, dok ih je, očit po nekom posebnom dogovoru gospođice Jozefe s upravom, neuobičajeno za tamošnji kućni red, služila preslatkom kafom neka devojka iz kuhinje. Jozefa je, kao većina žena koje su pored mnogih muškaraca na kraju ipak ostale same, pokazivala neskrivenu odbojnost prema toj devojci koja se baš spremala za udaju, kao što je, verovatno, prezirala i sve druge žene drugačijih sudbina od njene. Aldina je gledala podozrivo, ispitivački, čekajući da se on onako zbunjen što više otkrije i tako ga podredi svojoj volji. On je osećao žmarce od njenog neskrivenog pogleda kojim je kratkovidno pokušavala da utvrdi u kakvom su mu stanju cipele, nokti, manžete, kravata. Aldin u njenim naboranim haljinama nije ni razaznao okopneno, verovatno nekada lepo telo, primećivao je samo glavu većim delom sakrivenu malo zatamnjenim velikim naočarima. Ona je bila živa uspomena na sebe samu. Svest bez tela. Mirisala je na garderobne ormane. Bez ikakve reakcije na licu, bez reči potvrde ili odricanja, ostavljala ga je da još jednom objasni sve ono što je jednom već objasnio zajedničkim prijateljima, a oni njoj nekoliko puta, sve dok se nije teško odlučila da primi Aldina. Okrenula je k njemu jedno uvo i procenjivala kakav mu je mađarski naglasak. Nije otkrivala ni delić svojih emocija.

¹ – Jakab éppen azután betegedett meg, hogy a szabadkai bérpalotánk keleti ablakai előtt – a Rudics sarkán – felépítették az új városházát – piskavo je progovorila Jozefa kada joj se učinilo da je među njima uspostavljen kontakt u kome će ona svakako biti nadmoćnija strana. – Úgy hiszem, ez a gyalázat, mármint, hogy azt az átkozott palotát pontosan a mi orrunk alá építették, a városi főépítész feleségének a bosszúja volt, méghozzá azért, mert Jakab nem az ő férjével építette fel a családi házunkat. Igen mélyen érintette, mondhatni szíven találta Jakab testvéremet az a hatalmas – a világ ezen felének legnagyobb – építménye,

¹ - Jakob se zapravo razboleo pošto je pred istočnim prozorima naše najamne palate u Subotici, na uglu Rudića, izgrađena nova gradska kuća - piskavo je progovorila Jozefa kada joj se učinilo da je među njima uspostavljen kontakt u kome će ona svakako biti nadmoćnija strana. - Mislim da je taj skandal, da tu prokletu palatu grade baš nama pod nos bila osveta žene glavnog gradskog inženjera kome moj brat Jakob nije svojevremeno poverio izgradnju naše porodične kuće. Ta nova, najveća zgrada u ovom delu sveta skrila je sunce svim našim prozorima i duboko pogodila Jakoba. Ne samo zbog turobne atmosfere koja je od tog trenutka zavládala u svim iznajmljenim stanovima naše dvospratnice, ne samo što je to znatno smanjilo najamnine i interesovanje ljudi da dalje kod nas stanuju, već i zato što su se u naš dom uselili mrak, tuga i bolest. Jakob je tu neodmerenu osvetu gradskog inženjera primio kao tešku uvredu, preteranu i potpuno neopravdanu, primitivni hir njegove slavloljubive žene. Država je propadala, carstvo se ljuljalo, svi smo to osećali, a u samom centru jednog grada, za koji se s pouzdanjem nije moglo znati kakvu će sudbinu doživeti u predstojećem ratu i kome će pripasti u novoj podeli sveta, građena je gradska kuća - najveća, najskuplja i najlepša. Gospodine Mladi, srela sam mnogo uplašanih ljudi koji iz straha moraju da grade, da ostave traga o sebi; ali i mnoge koji su isto tako uplašeni, ali upravo zbog toga i ne grade ništa, ili čak ruše. Gradska kuća u Subotici, produhovljena tvrđava gradske administracije, podizana je kao neki znak koji tada niko od nas nije razumeo ali koji će, nazirali smo, verovatno tek kasnije otkriti svoje pravo značenje. Da li je ona označavala kraj jednog prostora ili početak drugog; kraj jednog vremena ili početak nekog drugog; da li je bila znak na putu s istoka na zapad, ili sa severa na jug; ili možda obratno? Da li je putokaz na putevima koji dovde stižu ili odavde nekud vode? Da li je pomagala ljudima koji dolaze ili ih navodila da odavde odlaze? Gradska kuća u Subotici podsećala je na lucidan, bezbolan i srećan trenutak teškog bolesnika pred smrt, trenutka koji će preživeti umirućeg i opet se, mnogo kasnije, ponoviti nekim sasvim drugim ljudima. Jakob je zbog nje ostao bez sunca. Možda je u njemu i do tada tinjao plamičak bolesti, ali se razbuktao u tešku tuberkulozu tek posle izgradnje te palate. Potpuno se izmenio. Prvo je satima zurio u prozore plave većnice nove gradske kuće, koju je samo uska ulica razdvajala od njegove sobe, s nekim bolesnim zadovoljstvom prateći prijeme na kojima je često viđao glavnog inženjera i njegovu primitivnu ženu. Njih je mrzeo a palati se divio. Umesto na veliki gradski park, s uređenim lejama lala i debelom hladovinom gelegunja, koji se do tada nalazio pred našom kućom, Jakob je sada zurio u mračne ili osvetljene prozore novog gradskog zamka i počeo da vene od sukoba koji mu je razdirao dušu: mržnje prema ljudima i divljenja prema palati.

amely elrejtette a napot ablakaink elől. Nemcsak azért a komor hangulatért, amely kétemeletes házunk minden bérakásában eluralkodott, vagy mert jelentősen csökkent a lakbér és az emberek érdeklődése (kevésbé volt már érdekes nálunk lakni), hanem azért is, mert lakásunkba a sötétség, a szomorúság és a betegség költözött be. A városi mérnök bosszúját, mint súlyos sértést élte meg Jakab, túlzottan és teljességében igaztalannak érezte, dicsőségre éhes felesége primitív szeszélyét látta benne. Az állam szétesőben volt, a császárság megingott – igen, mindannyian éreztük ezt – és mindeközben, egy város legközpontjában, amelyről igazán nem lehetett tudni, mi lesz a sorsa az előttünk álló háborúban, kié lesz azt követően, városházat építenek: a legnagyobbat, legdrágábbat és legszebbet. Tudja, fiatalember, sok ijedt emberrel találkoztam, olyanokkal, akik félelemből építenek, azért, hogy nyomot hagyjanak maguk mögött; de sok olyannal is találkoztam, akik ugyanazon félelemtől hajtva nem építenek semmit, sőt rombolnak. A szabadkai városháza, a városi adminisztráció fellegvára úgy épült fel, akár egy jel, a jele valaminek, amit akkor nem értettünk meg, de ami – homályosan sejtettük – a későbbiekben majd világossá válik: vajon egy időszak végét és egy másmilyen kezdetét jelentette-e; vagy egy időszak végét és egy másmilyen kezdetét; esetleg útjelzés volt a keletről nyugat felé vezető úton vagy az északról dél felé haladón; vagy megfordítva? Az ide vezető utak jelzője-e vagy azoké, amelyek elfelé vezetnek innen? Segítette-e az ideérkezőket vagy a távozásra vette rá őket? A szabadkai városháza egy halála előtt álló beteg bolondos, fájdalom nélküli és boldog pillanat rá emlékeztetett, amely túléli a haldoklót, és sokkal később megismétlődik majd egészen másmilyen embereknek. Jakab miatta maradt napfény nélkül. Lehet, hogy addig is ott pislákolott benne a betegség, de súlyos tuberkulózis formájában azután lobbant benne lángra, hogy felépítették azt a palotát. Teljesen megváltozott. Eleinte órákig bámulta az új városháza kék termének ablakait – csak egy szűk utca választotta el az ő szobájától –, valamiféle beteges elégedettséggel figyelve az ott zajló fogadásokat, amelyeken, természetesen, gyakran látta a főmérnököt és annak primitív feleségét. Őket gyűlölte, a palotát csodálta. Ahelyett, hogy a nagy, városi parkot bámulta volna tulipánjainak rendezett ágyásaival és a gelegonyák vastag hűvösével – addig az volt a házunk előtt –, Jakab az új városi kastély sötét vagy kivilágított ablakaiba bámult, és sorvadni kezdett. Sorvadni attól az összetűzéstől, amely tönkretette a lelket: a gyűlöletől az emberek és a csodálattól a palota iránt.

Mladi Aldin bi vrlo zbunjen Jozefinim opisom mesta na kome se nalazila Beringerova najamna palata, posebno tvrdnjom da se nalazila na uglu ulice barona Rudića, zatim da je samo ulica delila od nove gradske kuće, jer to, zapravo, ni izbliza nije bilo stvarno tako. Niti se ta nova palata nalazila tamo gde je Jozefa tvrdila. Nesigurno i nevoljno, već u njenoj vlasti, da ne uvredi hirovitu staricu pa da prestane da govori, on samo pažljivo primeti:

– Bocsásson meg, de azt gondolom, hogy félreértettem, Az új városháza a régi helyérre épült a legnagyobb téren. Nem értem, hogy akkor hol helyezkedett el az önök palotája? És azt sem, hogyan takarhatta el a városháza az önök ablakait? Különösen pedig azt nem értem, miként figyelhette Jakab úr meglehetősen könnyen azt, ami kék teremben történik, amikor az ő ablakai egy másik térre nyílnak?²

– Maga, fiatalember, nyilvánvalóan nem szabadkai. Nem ismeri kellőképpen a várost³ – prekide ga gospođica Jozefa.

– Nem, valóban nem illetve igen, apró gyerekkorom óta itt élek⁴ – pokuša Mladi Aldin, pomalo nesigurno, pravdajući se, i pokaja se što je uopšte bilo šta rekao i prekinuo staričinu priču.

– De különben, még ha itt is született volna, – više za sebe, zatvarajući se ponovo u svoj svet promrlija Jozefa – akkor sem elég idős ahhoz, hogy eléggé ismerhessen egy várost. Sem a városházát. Fiatalember, a városháza már több országot változtatott meg, mint amennyit maga valaha is beutazhat. A világ változik körülötte, de „ő” mindig ugyanolyan és ugyanott marad. Mi magunk, ugye, attól függően, hogyan változtak az idők, változtunk, másképpen viselkedtünk. Azután szinte mindannyian szégyelljük magunkat. Megérti majd – föltéve ha elég hosszan fog élni –, hogy a város nem éppen úgy néz ki, ahogyan maga látja, mert mások is nézik, és a maguk módján látják. A várostulajdonképpen egyik pillanatban ilyen, a másikban olyan, és lehet, hogy egyikünk sem ismeri valódi arcát. A mi kétemeletes bérházunk éppen ott állt, a Rudics báró utcájának sarkán, és ablakaiból az én szerencsétlen Jakab testvérem órákon át nézte a kék termet és sorvadozott. Hát valóban nem képes ezt megérteni? Istenem, annyi egyszerű dolog mellett meggyünk el, és mindenki a maga

² - Oprostite, ali mislim da nisam dobro razumeo, pa nova gradska kuća je izgrađena na mestu stare, na najvećem trgu, ne mogu da shvatim gde se to nalazila vaša palata? I kako to da je gradska kuća zaklanjala vaše prozore? Pogotovo kako je gospodin Jakob mogao s lakoćom da posmatra šta se zbiva u plavoj većnici kad njeni prozori gledaju na sasvim drugi trg.

³ - Vi, mladi gospodine, očito niste iz Subotice. Ne poznajete dovoljno grad

⁴ - Nisam, u stvari jesam, tu sam od svoje najranije mladosti

módján látja. Úgy gondolom, hogy elég ennyi, amennyit elmeséltem magának. A többire következtessen egyedül. És a Beringer kastély? Soha nem voltam ott, és a többiek is jobban tették volna, ha nem járnak oda. Akkor is tudtam, hogy a kastély is és az összes major és szállás, amit a homokon és a feketeföldön építettek, csak délibáb. A Beringer – amint hallottam –, először szörnyen tönkrement, még égett is. Később ledöntötték, akár a többi kastélyt. Nem jöttek ki egymással a házak és az emberek.⁵

Starica neljubazno pozva devojku koja ih je služila, uze svoj štap, samo pogledom odgovori Aldinu na pozdrav, kao s nekim gađenjem dozvoli devojci da je uhvati pod ruku, i vrlo sporim i teškim korakom ode ka liftu. Aldin je dugo gledao za njima, sve dok se ne zatvoriše automatska vrata i lift krenu nekuda gore.

* * *

Nakon vrlo zanimljivog ali s aspekta njegovog traganja za fotografijom ili slikom Beringera sasvim neuspješne pretrage u bogatoj Sečenji biblioteci u dvorcu na Budimu, Mladi Aldin sa starim prijateljem, fotografom biblioteke koji mu je obično snimao ili kopirao dokumente potrebne za njegova istraživanja, pođe na ručak. Želeći bar malo da ga razveseli, prijatelj mu obeća ručak u jednoj zanimljivoj kafani i oni se povezoše na peštansku stranu. Parkirali su automobil ispod mosta Eržebet, pa Aldin pomisli da će ta zanimljiva kafana verovatno biti Mačašpince u koju je, kao i svaki turista, prvih godina putovanja u Budimpeštu redovno dolazio. Ali oni prodoše taj čuveni i skupi podrum, podzemnim prolazom stigoše u ulicu Vaci, a zatim odmah skrenuše u prvu ulicu desno, zmijoliku Kiđo ulicu koja je izbijala na Trg franjevac a zatim na bulevar Košut. Već pri kraju te uličice ekskluzivnih butika, s leve strane, pred brojem dva, prijatelj fotograf se zaustavi i povede ga u uzani prolaz. Dočeka ih ljubazan konobar, mladić još u ugostiteljskoj školi i, očito po već prethodnom dogovoru s fotografom, povede ih pored punih separea do njihovog rezervisanog stola. Aldin primeti kako su separei obloženi drvetom, a u svakom se u teškom drvenom okviru nalazi po velika slika nekog od starih ugarskih gradova. On se nasmeja kad u rezervisanom separeu ugleda sliku u boji sa potpisom Szabadka, mađarskim nazivom Subotice, i taman htjede da se zahvali prijatelju na ovoj njegovoj maloj pažnji, kad mu se pogled prikova za sliku, prodoše ga trnci od neverovatnog saznanja koga u magnovenju postade svestan. Bila je to zbilja Subotica s novom gradskom kućom, ali s gradskom kućom na nekom drugom mestu, tamo gde se zapravo u Subotici danas nalazi zadužbina Dušana Radića. Sve se ostalo naizgled slagalo: u daljini se videla katedrala, glavni gradski trg sa starim spomenikom Svetom trojstvu, prolazio je tuda i stari subotički tramvaj, a u prozore plave većnice na Gradskoj kući, tik preko uske ulice Rudić, gledala je ogromna dvospratna palata. Palata iz priče Jozefe Beringer. Bila je sva okupana suncem, ali sa severne strane, s koje sunce ovde nikada ne gaje.

Od prijatelja iz biblioteke Sečenji on saznade da je kafanu "Apostoli" u ulici Kiđo broj 2 otvorio 1902. Janoš Ferster (Förster János), a da je obnovljena 1913. kada su, sudeći po novoj gradskoj kući koja je završena 1912, oslikani i ovi separei slikama mađarskih gradova. Arhitekta je bio Oskar Gattarnger (Gattarnger Oszkár), a kafanu je oslikao Eden Hausvirt (Hauswirth Ödön).

Čim se vratio u Suboticu, Aldin zamoli svoje prijatelje da mu ponovo zakažu prijem kod Jozefe Beringer, ali tad saznade da je ona tih dana umrla. U zavodu za zaštitu spomenika mu rekoše da takva zgrada, kakvu mu je opisala starica, i kako ju je naslikao slikar u peštanskoj kafani "Apostoli" nikada nije postojala ni na tom ni na bilo kom drugom mestu u Subotici.

⁵ - Uostalom, i da ste rođeni ovde - više za sebe, zatvarajući se ponovo u svoj svet promrmlja Jozefa - vi još nemate dovoljno godina da dobro poznajete bilo koji grad. Ni gradsku kuću. Gospodine, ona je već do sada, ne pomerajući se, prošla i promenila više zemalja nego što ćete ih vi proputovati. Svet se oko nje menja, a ona ostaje ista gde je i kakva je. A mi smo se, je li, kako se koje vreme menjalo, i sami menjali i ponašali se drugačije. Uglavnom smo se posle toga svi stideli. Shvatićete, ukoliko budete dovoljno dugo živeli, da grad ne izgleda baš onako kako ga vi vidite, jer ga i drugi gledaju i vide na svoj način. Grad je zapravo čas ovakav a čas onakav, i možda niko od nas ne zna njegov pravi izgled. Naša najamna dvospratnica nalazila se baš tamo, na uglu ulice barona Rudića, i s njenih prozora je moj nesrećni brat Jakob satima gledao u plavu većnicu i venuo. Zar zbilja to ne možete da razumete. Bože, prolazimo pored tako običnih stvari a svako ih vidi na svoj način. Mislim da je dovoljno ovo što sam vam ispričala. Ostalo zaključite sami. A kaštel Beringer? Nikada nisam bila na njemu, a bolje da ni ostali nisu tamo odlazili. I onda sam znala da je i kaštel, i svi majuri i salaši koje su podizali samo fatamorgana na pesku i crnici. Beringer je, čula sam, propao, izgoreo. Posle je srušen, kao i drugi dvorci. Nisu se složili kuće i ljudi.

6.

Letnji dvorac i ergelu Beringer nasledio je Andreas od svoje majke Kristine koja se nije udavala posle muževljeve smrti. Živela je sa Andreasom u jednom krilu sopstvene najamne palate u gradu a leti odlazila u kaštel na pustari, jer ju je, iako bolno, ipak podsećao na kratku i lepu mladost s nesrećnim Andreasovim ocem Jakobom. Andreas, koji je deo detinjstva provodio s majkom u kaštelu dok je još građen, u gradu je stalno mislio na Beringer i slike godišnjih doba u gradu stalno upoređivao s onima na pustari, sasvim pomešanih osećanja, neodlučan, nesiguran i u gradu i u kaštelu u koji bi ponekad odlazio. Tako povučen, u već poodmakloj momačkoj dobi, oženio se i prešao da stalno živi u kaštelu na pustari, usred stotina lanaca crne zemlje svog ogromnog imanja. Učinio je to i zbog svoje supruge Marte, žene tankog struka i tankih živaca, koja prisustvo više, posebno nepoznatih ljudi nije podnosila. Nije bila luda, kako su to njihovi radnici najčešće i mislili i šaputali, već jednostavno preosetljiva žena, još mlada udata iz udobne i bogate roditeljske kuće u velikom gradu i dovedena dobrom, nežnom ali jednostavnom i praktičnom Andreasu Beringeru većito zauzetom velikim imanjem i obuzetim odgovornošću za sudbinu Beringera. Samo su pred zimu dolazili Andreasovoj majci u veliku kuću u gradu i tu provodili vreme zimskih praznika i balova. Ali, koliko je Marta propatila kada ju je Andreas posle svadbe odveo na pustaru, tako sada, posle mnogo godina i dugih leta provedenih na pustari, Marta više nije mogla da uživa ni u gradu. Nije više bila ni tu ni tamo. Sva se skrila u samu sebe. Sve su češće i zimu provodili u kaštelu; ona čitajući i retko izlazeći, a on većito negde napolju, u štalama s konjima, nadgledajući ono malo zimskih radova i ponekog slugu koji je tu ostajao kad odu u sezoni zaposleni seljaci. Dvoje dobrih ljudi koje je život spojio u brak, u jednu kuću, a oni se neprekidno u mislima udaljavali jedno od drugog.

Uređujući veliki i udobni kaštel Andreas je pokušao da Marti tu na pustari zameni roditeljski dom, ali je ona sve više ćutala, možda jedino strastveno volela duge i njemu nerazumljive, čudne i, činilo mu se, bezrazložne vožnje po travnatim linijama između velikih tabli njiva. Sve je ona činila da mu bude pažljiva supruga, ali bila je nervozna i sva neka drhtava i odsutna da ga je prosto bilo i stid i strah da joj uveče priđe. Nikad nije saznao da li je mogla imati decu, ili možda nije, ili je možda i on sam bio tome razlog. Možda se, jednostavno, njihove čežnje jedno za drugim nikada nisu poklopile, a retke nežnosti su im prolazile u prevelikom međusobnom zaziranju, suzdržavanju i stidu.

Beringer je osećao grižu savesti što ju je ovamo doveo, što se uopšte oženio njome kad već nije bio siguran da ona to želi. Nikada nije doznao, niti je ona pokazivala da je pre njega bilo koga volela. U tom krhkom telu i velikom vlažnom oku bilo je prostora i za strastvenu ljubav koju Andreas nikada nije uspeo da probudi. Okružio ju je pažnjom, udobnošću kaštela, vodovodom koji je nedaleko pokretao konj u dolapu, malom fontanom pred baštenskom terasom, parkom plemenitog drveća u toj divljini za koji je sadnice nalazio po svetu, golubarnikom s krupnim belim golubovima. Ali ništa od toga Martu nije razveselilo.

Samo bi ponekad, s nekim posebnim sjajem u oku, prilazila drvenoj ogradi ergele i dugo posmatrala mlade pastuve kako ržu i u divljoj ali lepoj igri troše snagu, dok zatvorene u štali, od prirodne i neprikrivene čežnje, ništa mlade kobile.

7.

- Mi u selu nismo voleli kaštel Beringer - tvrdio je Mladom Aldinu mudar starac, i pored raznih predsednika očito poštovan među seljacima kao starešina sela. - Sve je tamo bilo drugačije nego u nas. U selu je stoka skoro ulazila u kuće, smrad štale se osećao na svakom koraku; tamo su štale bile podalje od kuća, stalno čiste, a na terasi kaštela mirisalo je cveće i šimširova ograda. Pa i stoka je bila drugačija: naše krave i konji uvek su bili slabi, skloni bolestima, kobile su teško ostajale ždrebne, valjda zbog teškog rada, a krave i kad se otele davale malo mleka. Svinje su na imanju prasile duplo više prasića nego naše. Najbolji seoski konji upregnuti u kola nikad nisu mogli da prate kas Beringerovih ždrebaca. I voće je tamo bilo drugačije: krupnije i slađe, neke druge vrste koje je gazda donosio izdaleka. Nama ponekad ne rodi ništa, a tamo sve buja. Naša rakija mutna i slaba, njihova bistra i jaka. A i drugačiji su to ljudi bili. Svi smo znali da gazdarica Marta ne voli gazdu Andreasa. Ali o tome se više pričalo nego što se moglo primetiti. Možda to i nije bilo tako, ali smo mi, namučeni hiljadama nevolja i nesreća, možda potajno i priželjkivali da se i među njima stvori neki razdor. Najteže je bilo što je tajni zakon imanja i nas okivao kada smo bili tamo. Taj ritam prosto nas je mrvio. Nikada nije bilo odlaganja danas za sutra, nikada nije kasnila setva, žetva je počinjala na vreme. Nad svima nama na Beringeru upravljao je neki nevidljivi a nemilosrdni upravnik.

Znali smo poizdalje kriomice da posmatramo Andreasa i Martu kako ručaju na terasi. On, iako došao samo na kratko, na ručak, uvek se kupao, preoblačio i tek onda sedao za sto. Sto je uvek bio prekriven belim stolnjakom, postavljen s više zlatom ukrašenih tanjira, escajgom i čašama dovoljnim za deset ljudi. Pili su vino, a nikad se nisu opijali. Verovali smo da Marta ne voli Andreasa, ali ga je uvek dočekivala i ispraćala kao najmilijeg, uvek lepa i doterana, uvek su se ljubili pred vratima kuće, i kad se sretnu, i kad se rastaju. "Kurva", šaputali smo, mirisala je izdaleka, svi smo je odreda želeli. Naše su žene bile narađene i zapuštene, ostarile pre vremena, a za nežnosti i poljupce bilo nas je sramota. Živeli smo i radili na jednom te istom mestu, iste poslove, obrađivali njive, negovali stoku i voćnjake, ali smo živeli na sasvim različite načine. Bilo je dovoljno da gazda uđe u štalu pa da svi zapnu. Retko je koga prekorevao. Samo je uzimao u ruke vile i znao da očisti po nekoliko obora. Bilo nam je to gore nego da nam bilo šta kaže. A i to što je radio, radio je drugačije od nas. Nama je sve bio težak rad i nevolja, a on je sve obavljao s nekim mirom, pun poštovanja za svaki posao i svaku alatku. Činilo mi se da je to zato što je gazda, bogat, zato što je sve njegovo a naše ništa. Ali nije bilo samo to u pitanju. Nama su stalno pucala držalja vila i lopata, njemu nikada. Kao da su i mrtvi predmeti u njegovim rukama postajali drugačiji. Kad ih češagijama gladi konji ržu od zadovoljstva; nama se izmiču i čule uši. Oko nas sve se ori od lupe i vike, oko njega životinje i alati odaju od sebe neki svoj prirodni zvuk i ritam. Svakome jasan, a opet ne svakom dostižan. Beringer je pripadao nepoznatom sistemu. Niko nije mogao da objasni tačno zašto, ali nismo voleli to imanje. Možda smo ga se bojali. Kaštel nas je uvek podsećao na sopstveni težak, siromašan i dosadan život. Zato što smo tek tamo shvatali da taj naš život i ne bi morao da bude takav kakav je bio.

Posle rata sve se promenilo. Učinilo nam se da je sada sve naše. Ali nije tako bilo. Na Beringer kao da su se vraćali stari duhovi.

8.

Ritam vremena i prirode vladao je imanjem Beringer i svojim otkucajima, bržim ili sporijim, određivao i život i raspoloženje ljudi. Polagano, sasvim spokojno vreme uzbuđujuće se ubrzavalo u doba velikih poljskih radova, setve i žetve, retkih putovanja ili dolaska gostiju. Marta i Andreas su se prepuštali menama godišnjih doba, s puno pažnje očekivali novi ciklus prirode, svako za sebe strastveno upijajući sve što im ona nudi, puni emocija pri pojavi pupoljaka, prve trave, cvetova, opadanja lišća, snega. Taj sigurni ritam prirode smirivao je i njihove ranjive duše i prelivao se u osećanje sigurnosti njihovih dvaju života, njihovog sasvim sporog toka i, činilo im se, sasvim izvesne budućnosti.

Dani su se prepoznavali po ručku, po jelovniku, nedelje po belim čaršavima, srebrnom escajgu i drugačijem servisu. Kad zazimi, letnji veš i odela brižljivo su slagana u ormane s naftalinom, a vađeno zimsko rublje i topla vunena odela. U proleće Marta je uvek ponešto šila, prala laku letnju odeću i dugo sunčala na prvom prolećnom suncu. Čekala je da se Andreas vrati s polja, iz štala, natopljen mirisima trave i konja, mirisima koje je volela. Osluškivala je kada će mu čuti čizme po lepo poslaganoj žutoj opeci pred kaštelom, a on pak hoće li zaškripati vrata kad Marta izađe pred njega. Čim mu čuje korake hitala je na terasu, a on, ako je nema, malo usporavao, dajući joj vremena da izađe da ga dočeka, odlažući trenutak i sreću zbog brzog susreta s voljenom ženom. Nije to bila ljubav, bar ne sa Martine strane, bio je to obzir, dubok i ljudski.

Dočekivala ga je, kratko ljubila, uvodila u dnevnu sobu kao gosta i nudila likerom. Taj njegov neskriveno radostan dolazak i njena sreća što posle dugog dana više nije sama, izazivala je u njima spokojstvo.

Marta je ložila u kupatilu boiler s toplom vodom, prinosila stočić sa sapunima, plahte, peškire i čisto rublje za preobuku. On se dugo kupao, odmarao, radujući se povratku kući, kao da nije otišao samo pre nekoliko sati, rano jutros, već kao da ga danima ovde nema. U te pripreme Marta je unosila puno pažnje i nežnosti, ponekad toliko uživajući u tome da Andreas nije uvek bio siguran da li je sve to zbilja njemu upućeno.

Sedali su kasno po podne u dnevnu sobu koja je vodila na veliku, žutim klinker opekama prekrivenu terasu. Kada su leti vrata sobe bila otvorena, Marta je sedala na pletenu stolicu tik uz njih i gledala uvek isti pejzaž: prvo vinograd, pa iza njega jedno stablo japanskog bagrema, a iza njega ravnicu u nedogled. Zimi, pak, kad su vrlo brižno zatvarali dvokrilna vrata a između njih postavljali jastučice koje je Marta šila, svake godine nove jer je vlaga stare upropaštavala, preosetljiva žena je sedala dublje u sobu, pored žute i tople keramičke peći ukrašene puzavicama, opet kroz prozor loveći isti pogled. Ali sada na opusteli vinograd, na goli japanski bagrem, a kada padne magla, u daljinu koju je samo njena misao prostirala beskrajno od te udobne i Andreasovom pažnjom obasute dnevne sobe.

Andreas je sedao u svoju staru kožnu fotelju, uz sam zid, odakle je mogao videti sasvim drugu sliku. U prvom planu Martin lepi i odsutni poluprofil, kroz prozor njenu ljuljašku okačenu o orah, dalje žičanu ogradu koja je zimi bila spas od vukova, u daljini je nazirao najbliži salaš.

A kad padne magla video je samo Martu.

Sve vreme su čitali osećajući se na neki pritajeni način, shvatajući međusobu zaveru, ali nikada ne progovorivši o njoj. On je znao da njene misli lete nekud daleko, njemu neznano kud, pa ipak nikad joj to nije prebacivao; ona je znala da je on želi svakog trenutka, ali ga nije ni ohrabrivala ni odbijala. Ni jedno ni drugo nije htelo razbiti niti ičim pokvariti tu duboku međusobnu ljudsku pažnju da se jedno drugom ne zamere, osećajući se u toj pustari, koja naizgled ništa od njih nije zahtevala, robovima nekog davno ustanovljenog pravila, njima dalekog i u prostoru i u vremenu, a ipak dovoljno jakog da im u podsvesti sasvim jasno saopštava da imaju samo jedno drugo. Jer šta bi bilo, činilo im se, šta bi bilo s njima, šta bi bilo s Beringerom, sa svim tim ljudima, da se oni prepuste svojim potajnim željama s neizvesnim razvojem i krajem? Gledali su, svako iz svog rakursa, svoj izabrani pejsaž.

* * *

Martu su radnici s Beringera retko viđali. Ili iz daljine, dok su motrili kako ga ona očekuje i ljubi, ili kada je polazila na duge vožnje po prostranom imanju. Uvek je njihov upravnik imanja Kolar lično prezaio u čezu nekog dobrog i mirnog konja, svojeručno mu stezao kolane, nabacivao konju meko postavljenu ormu od najbolje kože, sa sjajnim mesinganim kopčama i alkama, podešavao kajase za Martine ruke, pregledao točkove na čezama, klinove i obruče na točkovima, pljeskao konja po vratu da ga sasvim umiri, kao da ga sprema i moli za neki vrlo odgovoran posao. Martu su na te vožnje ispraćali i Andreas i Kolar, obojica uvek prikriveno zabrinuti.

Marta se vozila daleko i dugo, po travnatim, jedva usečenim mekim letnjim putevima, terala konja u brzi kas da posle višednevnog lenstvovanja u štali potroši nakupljenu snagu, a onda ga odmarala u lakom hodu, ili stajala u nekom hladu retkog bagrenja u ataru. Suznim okom od brze vožnje po horizontu je tražila daleke gradove, pomaljale su joj se slike iz rane mladosti, videla sebe u omiljenim haljinicama. Osećala je i upijala vetar, zuj insekata, sunce, hlad, sva su joj se čula stapala s danom, s temperaturom, sa slikom i zvukom.

Vreme se zaustavljalo. Marta je to osećala svakim svojim nervom. Pronalazila je tajni prostor u vremenu, samo njen prostor, i tu, zaštićena od svega pa i od starenja, od kretanja, od ljudi, od reči, upijala život i svet oko sebe sluhom, vidom, ukusom, kožom. Tu u nepregledu atara ona je postajala samo fini nerv koji upija sve poruke zemlje i neba. Trajalo je to satima.

Vraćala se na Beringer kao s nekog dugog putovanja iz daleka sveta. Putovanja dugog: njoj zbog roja misli i neverovatnih doživljaja, nadraženih osetljivih čula, a Andreasu zbog čekanja i strahovanja za voljenu ženu. Osećao je da ona odlazi nekud gde njega nema i gde mu nema mesta.

Još je bilo popodne. Kolar je isprezao čezu, Andreasa čekao posao, a ona sedala na veliku terasu pred dnevnom sobom kaštela i udisala opori miris ulja koje je sunce topilo iz sitnog šimširovog lišća.

A Andreas je osećao kako njihovo vreme ističe. Šta će biti kada njih ovde više ne bude? Hoće li se ipak dogoditi nešto, hoće li se ipak pojaviti neko ko će sve shvatiti i povezati krajeve jednog vremena s drugim, jednih života s drugim životima. Ili će se nešto prekinuti?

9.

Bačkom protiče rečica Krivaja, nekad zvana Bač, duga čak 65 kilometara, ali to je više podatak u svesti ovdašnjih ljudi nego stvarni geografski pojam. Nepredvidive je i promenljive čudi. Čas je ima, čas nema, naraste u pravu reku pa je žedno popiju njive, a onda presuši ili se pretvori u mrtvu baru. Kupi vodu iz usputnih bunara, kišu iz plitkih dolinica, svojeglavu izdansku vodu koja se dole u zemlji i pesku čas podiže a čas beži u dubinu. Čine je nekoliko krakova koji skupljaju vodu ispod Tavankuta, Male Bosne i Bajmoka, a kod Žednika se spajaju i zajedno teku u Bačkotopolsko jezero i potom i dalje do velikog kanala. Ali ima i travnatih dolina i skoro neprimetnih plitkih korita koji se u kišno vreme pune vodom i čine Krivaju pravim malim bačkim slivom. Da je Krivaja imala očito bolju prošlost nego što možda ima budućnost svedoče arheolozi, jer gde god da na Krivajinim obalama zabodu lopatu, iskopaju staro naselje, crkvu ili groblje. Mnogo je kamena, cigle, žute zemlje i peska iz ovih zatrpanih gradova i sela ugrađeno u nove kuće, pa taj

stari i mrtvi materijal štiti i greje neke danas žive i sasvim druge ljude, posle stotina i hiljada godina otkad ih je neki stari majstor prvi put držao u rukama. Ta dolina svakako je i ranije privlačila ljude, zašto bi se oko nje toliko okupljali, zadržavali i gradili svoje kuće. Pa i posle, ne tako davno, u Krivajinom slivu kao da su podizani najlepši salaši, majuri i kašteli, dok su ljudi više živeli na zemlji i od zemlje a u gradu se samo odmarali. U ovo srce ravnice nekada je salašare dovozila železnica, živopisnom prugom od Subotice, pa preko Hrvatskog majura, Pavlovca, Đurđina, između Pačira i Stare Moravice, dole preko Gornje Rogatice čak do Crvenke. Jasno, tim putem se sa salaša odlazilo i u grad Suboticu. Bilo je to carstvo velikih spahija Fernbaha, Lelbaha, barona Podmanickog, Halbrora, zatim Sepešijevih, Terleijevih, Ungarovih, Vojnićevih i velikih gazda na đurđinskoj i zobnatičkoj pustari, Pijukovića, Dulića, Prčića, Stantića, Fabijana, Rafajlovića, Juhasa, Meheša, Savića. Do njih i od njih su vodile lenije, progoni, jaroši, kapilari velikog krvotoka salašarskog carstva i života. To je zemlja koju svi zovu Bačkom i u talasima dolaze u nju s velikim nadama. Veliki grad na severu, Subotica, tom svetu ravnice je zimski dvorac.

Kada je Mladi Aldin s direktorom zadruge krenuo džipom jedva приметnim, više zemljanim tragovima nego putevima, samo su retki šumarci ili usamljeno drveće ostali dobrom poznavao naizgled sasvim jednakih ogromnih tabli njiva jedini putokazi i kote da označe gde je šta bilo. A ničeg više nije bilo, ili je bilo sasvim malo toga. Možda najviše sasvim izbledele sećanja, kakvo je uostalom bilo i Aldinovo. Kad u jednom trenutku Mladi Aldin primeti da je svuda oko njih, sve dokle oko dopire, samo do perfekcije obrađena crna zemlja, bez grumena, elegantni i ekstravagantni tepih, samo linija u krug, sastav neba i zemlje, džip stade i stari direktor zagledan niz jednu blagu padinu skoro izravnatu od dubokog i savesnog oranja reče:

- Evo, ovde je bio Beringer.

Mladi Aldin izađe i stade na zemlju. U izmaglici nazre blede sunce. Napregnu slabo sećanje, podiže oči i ugleda lepe tornjeve i šareni krov kaštela Beringer. Sve je to bila samo senka. Direktor ugasi motor džipa, malo se povuče, ostavljajući Aldina samog na mestu koje je izgledalo kao bilo koje drugo na tom crnom zemljanom pokrovu. Čuo se samo slab vetar. Ali Mladi Aldin se prenu, kao da do njega dopre još neki zvuk. Negde iz dubine. On shvati da čuje kako se duboko dole cedi voda kroz crnicu, možda ne može da probije žutu ilovaču, ili kaplje kroz pesak, traži puteve između zaboravljenih starih temelja ko zna čijih kuća, tvrđava i kaštela i pravi sebi neke podzemne reke.

Jasno je čuo vodu u zemlji. Vodu!

10.

Timotej, otac Mladog Aldina bio je bunardžija. Zazirao je od cveća a voleo miris livadskih trava. Klonio se rascvalog bagrema od koga je dobijao koprivnjaču, a voleo da leži pod njim leti kad zamiriše bagremovo lišće pregrejano od sunca. Pa i ostalo: žestoki mirisi, šarene slike, jaki zvuci i uzbuđljive priče i događaji umarali su mu osetljiva čula. Jedino u tišini, u tami, mogao je retko kad da opusti napete nerve, samo kratko, dok mu neki strah opet ne obuzme dušu i misao, i on drhteći, prigušenih uzdaha, pobegne u lagani san pun gadnih slika. Kao da je bio samo splet osetljivih nerava bez kože da ih bar malo zaštiti. Sve je i inače teško podnosio, a sudbina kao da mu je odredila sve teške i gadne događaje.

Nesrećan je posao izabrao Timotej Aldin, posao bunardžije. Nije ga zapravo ni izabrao, nasledio ga je od oca, takođe bunardžije rano poginulog kada se obrušio neki stari bunar i zatrpao ga. Celo je selo posle prosto zahtevalo od dečaka siročeta da i ono nastavi očev zanat, ko bi inače obavljao posao jedinog bunardžije u kraju većito oskudnom vodom. Tako je dečak, s ono nešto nasleđenih kalupa i alata, i nešto znanja koje je stekao pomažući ocu, i sam postao bunardžija. Nije mu to donelo sreću. Ispostavilo se da mu svaki put kad duže ostane u bunaru izbije koprivnjača, pa je često morao izlaziti i po nekoliko dana kopati bunar koji mu je otac znao završiti za dan-dva. Jednom posle rata, posle prolaska svih vojski, kada se zagade svi bunari u koje sklanjaju tragove nedela i svakojako đubre, Timotej Aldin čistio je bunar na imanju nekog lekara. Kada je ovaj primetio da Timotej s vremena na vreme izlazi iz bunara sav osut crvenilom i teškog disanja, dao mu je neke tablete od kojih je koprivnjača i gušenje smesta nestajalo. Tada je Aldin prvi put saznao da je alergičan u stvari na zemlju u kojoj, eto, sticajem okolnosti mora provesti dobar deo svog života. Redovno je posle nabavljao te tablete i olakšavao sebi svoj teški posao. A posao ga je vukao sve dalje od kuće. Njegova odsustva u pečalbarenju bila su sve duža, pa je na kraju sa sobom vodio i celu porodicu, privremeno se nastanjavao tamo gde je i radio i, malo-pomalo, prestao da odlazi u rodno selo. Putovanja, bunari, alergija, grozničavo nabavljanje velikih tableta uvek u poslednji čas pretvorila su se u patnju, u većito i uzaludno očekivanje nekoga ili nečega, Aldin nije bio svestan ni koga ni čega. Osetio je samo kao da je otkinut s nekog mesta, a ne zna s koga, kao da se vreme prekinulo za njim, a on traži drugi kraj da ga nastavi.

Dan po dan Timotej Aldin je postajao svestan činjenice da se sve više boji, a nije mogao da odgonetne poreklo tog svog straha. Bio je to neki strah, sam po sebi, kao tajanstvena strast, nešto čemu se niti možeš a niti hoćeš da odupreš. I što se više bojao u njemu je sve više narastala i snaga i želja da otkrije uzroke svoje patnje, da joj se odupre i skrije od drugih. Sve se u njemu lomilo od sukoba neobjašnjivog straha i napora da ga ukroti i skrije. A sve drugo Timotej Aldin je, i pored požara u sebi, sprovodio mirno, činilo se čak odlučno, smišljeno, polako, čak usporeno. Očekivao je da će jednog trenutka razlog tog njegovog ogromnog straha izbiti, pojaviti se negde, da će ga postati svestan. Predosećao je da će to biti strašno.

A onda se i toga bojao.

Tako je zbog posla polazio, ali je izgleda podsvesno i želeo česta putovanja, podizao porodicu i kretao u potragu za nekim drugim, novim mestom gde će, činilo mu se, naći mir. S njim su, pateći se, kretale mirna i tiha žena Mila, a posle i prvorodeni sin. U svakom mestu neko je od njih ostavljao po deo sebe, možda se više vezivao za taj prostor i ljude nego drugi iz porodice, a kada su kretali opet na put, jedno je od njih uvek najviše patilo. I bolnije i duže nosilo u sebi uspomene na stari stan i stari kraj. Tako su se, skoro uvek fizički nerazdvojni, ipak vremenom razilazili u mislima, osećanjima vezivali za različite prostore i ljude, i sami među sobom postajali različiti, sve dalji i jedno drugom sve nepoznatiji. Između dve selidbe rodilo im se još jedno dete i svojim glasnim plačem unelo malo živosti i glasnog negodovanja u njihovu inače tihu tugu i patnju. Ulazili su samo u tuđe napuštene domove, nikada do kraja ne osetivši da su sada njihovi, da mogu da se smire, zasade baštu i drveće. U svaku su od tih napuštenih i zapuštenih kuća i stanova ulazili kao u drugi svet, posebno izazivajući one najfinije nerve i maštu da u beznačajnim tragovima prepoznaju neke ranije stanare i vlasnike, tuđe živote i sudbine.

Zidovi tih stanova bili su za njih pravi životopisi: otisci starih porodičnih slika i fotografija na izbledelom zidu; šare gumenog valjka od poslednjeg krećenja i oljuštene debele naslage kreča pod kojima se pomalja desetina drugih, starih boja i šara; zamašćen zid nad mestom gde je bio šporet, s tragovima starih jela; nešto čađi i pepela ispalih iz čunkova prilikom selidbe i čišćenja; stara, izlomljena stelaža prekrivena novinama i okruglim tragovima tegli s pekmezom; istruleli jastučić između večito propalih duplih prozora, s nekoliko jedno na drugu navučenih trulih navlaka skrojjenih od iznošenih haljina i sašivenih krupnim bodom; igla za šivenje zapala u rasušenom podu; napuklo prozorsko okno, pričvršćeno s dva različita dugmeta povezana koncem, da pridrže naprsle delove; ekseri u zidovima na kojima je nešto visilo; ter-papir prikucan ekserčićima i podmetačima od kartona na mestima gde izbija vlaga; nepoznati miris; u zamotuljku hartije seme nekog cveća; izgažen pod po pravcima kojima su prethodni ukućani najviše gazili; iver od nameštaja, s jedne strane furniran i poliran, odvaljen tokom selidbe kada sve stvari propadaju; uvijena žica na plafonu bez sijaličnog grla, s izlupanim i s gornje strane debelo prašnjavim emajliranim tanjirom; mesto u uglu s tragovima prečki s dečjeg kreveca na izbledelom zidu, s blagim mirisom dečje mokraće i pelena; komadić sapuna s prljavštinom opranom s nečijih ruku; osećanje da je sve tuđe.

11.

Marta je umrla uoči drugog velikog rata, moglo bi se reći iznenada, posle kratke bolesti i ćutanja posle jedne nerazjašnjene nesreće u ataru. Potpuno skrhani Andreas za njenu smrt nikom u gradu nije javio, strahujući od obično izveštačenih i uvredljivih izliva saučešća i stalnog proveravanja i izopačenog uživanja u bolu ožalošćenih. Ispratio je Martu sa svojim radnicima sa imanja i sahranio je na travnjaku između terase kaštela i parka.

* * *

Onda je izbio rat. Radnici su mobilisani, Andreas je iznenada napustio imanje i ergelu, konji i stoka su negde odvedeni, tavani s pšenicom i kukuruzom ispražnjeni a imanje i kaštel Beringer zatvoreni.

Grožđe je te kasne jeseni bilo preslatko, ali je ostalo neobrano i smrzlo se. Lišće kestenova padalo je sloj na sloj, trulilo i mešalo svoj miris s mirisom šimširove ograde. Golubovi su se nalegli i podivljali. Kaštel Beringer opusteo.

Prvo su kiše sprale s krova prašinu i popadalo lišće i napunile oluke. Oluci su popustili i kako ih je težina trulog lišća išćupala, povukli i pomerili nekoliko crepova. Kroz te otvore su počeli prolaziti i širiti ih podivljali golubovi, tražeći na tavanu nešto zaostalog zrnevlja, počeli tu da se legu i sve prljaju svojim izmetom. Kiša se slivala na gradu, vlažila je, a sunce opet kroz sve veće pukotine isušivalo grede koje su pucale. Onda su,

kad opet naiđu kiše, poput sunđera upijale vlagu, trulile i slabile. Krov se počeo kriviti, šare od raznobojnog keramičkog crepa se pokvarile, voda prolazila na sve više mesta, pa su i glavne grede počele popuštati i negde se i urušile. Debeo sloj zemlje nanet na tavan da zimi štiti od studeni a leti od žege sada se napajao vlagom, otežao i pritiskao plafonsku konstrukciju. Ravni plafoni odlepljivali su se od štukatura, padao je malter i kreč, počela da izviruje trska. Velika terasa popločana žutim klinkerom obrasla je po brižno urađenim fugama travom zubačom, čineći neobičnu šahovsku tablu, a lugoš pred vratima sav išđikao u jalove puzavice, podivljao i bez grožđa. Park ispred terase sav se upleo u bršljan, beli šljunak na stazama utisnuo u meku zemlju i zatrpao lišćem, pun životinjskih jazbina i ptičjih gnezda, neprohodan, zakorovljen.

Možda tek uveče, kad ostane samo silueta, kaštel je naizgled vraćao deo svoje stare lepote i svedočio o životu ljudi koji su u njemu i oko njega živeli i ambiciji svojih graditelja.

Ali to nije imao ko da vidi.

12.

Posle četiri godine na Beringer se prvi vratio stari Andreasov upravnik imanja Mihajlo Kolar. Opet je bila jesen i on je satima lutao imanjem između velikog kestenja i oraha, duboko uranjajući u vlažne, višegodišnje naslage lišća, krckajući teškom čizmom nagomilane a godinama nekupljene orahe pod starim stablima. U podivljalom i korovom obraslom vrtu naišao je na već poravnatu humku, Martin grob, ugnut s jedne strane na kojoj je, izgleda, popustio čamov kovčeg pa se zemlja ulegla. Krsta više nije ni bilo. Verovatno je neko iz obližnjeg sela, kradući sve što je mogao skinuti i odneti, odneo i krst, traženu stvar u to ratno doba. Upravnik je sam tesarskom sekirom izdeljao novi krst, obnovio humku, a sudeći po ugaženoj travi oko groba, ponekad tu i dolazio. Golubovi su se nalegli i golubarnik podignut na jednom starom, suvom, presečenom bagremu zatrpali izmetom. Barake su mahom bile prazne, Kolar je išao od jedne do druge, po sećanju popisivao mašine, a zatim odlazio svaki dan u okolna sela i oduzimao ih od seljaka koji su ih za vreme rata pokrali. Nije mu bilo teško da uđe u trag krađenoj imovini, jer su seljaci koji su u krađi ostali kratkih rukava prijavljivali one druge, srećnije. Mnogo toga je bilo upropašteno, prerađeno za potrebe sitnih seoskih poseda; burad iz vinskog podruma rasušena i rasuta, bez metalnih obruča, prese za grožđe zarđale, velika vaga neispravna. Prepoznavao je Kolar po seoskim štalama i rasnu stoku s imanja, ali propalu od slabe ishrane i teškog rada, telad rasnih krava ukrštenih s lošim bikovima i propale konje ugnutih leđa. Iako mu se niko nije javljao, iako se činilo da ima beskrajno mnogo vremena, upravnik je izgleda ipak po nekom planu satima prelazio Beringer s kraja na kraj, usamljen mrmljao, a u selu pregovarao s nekim seljacima. Brzo se saznalo da traži radnike. Polako su na imanje, svakog jutra, počeli dolaziti, prvo dvojica-trojica, a zatim sve više seljaka, i dovoditi u red štale, šupe za mašine, sekli samoniklo bagrenje i ograđivali staru ergelu, priklivali nove letve na čardake za kukuruz, popravljali žitne magacine, palili staru i ubudavelu slamu i seno, kolima doneli novu kruparu, gradili obore i sve redom popravljali. Najtemeljitije su uređivali baraku u kojoj su nekad ostavljane mašine: plugovi, drljače, sejačice, kosačice. Pred vratima te šupe s više prostorija iskopali su jamu i počeli gasiti kreč, pa onda i spolja i iznutra baraku okrećili. Na sasvim propalom Beringeru ona se sada noću nestvarno belela.

Ali baš pri gašenju kreča prvi put zape ova čudna obnova imanja. Kad radnici spustiše kante u jedan bunar, izvukoše samo nešto mulja i nečistoće, a drugi beše potpuno suv. Bila je jesen, čak i dosta kiše, a bunari na Beringeru bez vode. Radnici su odlazili kolima dole do jezerca, bolje rečeno bare, i otud u buradima donosili vodu i na jedvite jade napajali to nešto malo teglećih konja. Upravnik Kolar ode u selo, a kad doznade da bunardžije u blizini nema, posla zvaničan zahtev glavnoj upravi da, po tadašnjem redu, mobiliše i pošalje nekog bunardžiju da hitno reši ovaj problem.

Kako je Kolar revnosnije po seoskim domaćinstvima otkrivao poljoprivredne mašine, nameštaj i po nekog konja s ergele Beringer, tako je u seljaka narastala srdžba i mržnja prema ovom zatvorenom čoveku. Niko od seljaka nije upamtio kada je Kolar zapravo nestao s ergele pred rat, a još manje gde je bio i šta je radio. Obreo se ovde iznenada, očito sa znanjem nekog uticajnog, jer kako bi inače tako sigurno i nemilosrdno prosto otimao od siromašnih i škrtih seljaka imovinu starog gazde. Radio je za nečiji račun, ali je sve to radio isuviše strasno da bi bilo prirodno i sasvim razumljivo. Svake je dve nedelje odlazio na po pola dana u upravu, a po poslovima koje je potom započinjao moglo se zaključiti kakve je instrukcije dobijao. I da je, očito, u poslednjem ratu bio na dobroj strani, ako takve strane ima.

* * *

Njegov tajni zadatak otkriven je odjednom, iznenada, kada je kroz selo, kroz mrklu noć, izluđujući pse i probuđene i uplašene seljake priljubljene uz zatvorena prozorska okna, prošla duga i tiha kolona ljudi u savršenom redu, izgleda vezanih. Sutradan su svi saznali da je na Beringeru novi zatvor. Stotinak zatvorenika, mahom seljaka uhapšenih i zatvorenih zbog utaje hrane u te gladne godine posle rata, od te noći radilo je sve najteže poslove na imanju. Smešteni su u okrečenu baraku, ozidali u njoj od pruča, žute zemlje i pleve nekoliko velikih peći, naneli stare slame za postelje i tu nastavili da provode svoje zatvorske dane misleći, kao svi zatvorenici, samo na svoju kuću.

Seljaci iz sela i dalje su dolazili na Beringer, ali su oni više radili oko stoke, s mašinama, osećali i često vrlo grubo pokazivali neku svoju nadmoć prema zatvorenim seljacima. Iako sasvim slični njima, skloni istim prekršajima ali nikad uhvaćeni na delu, oni su zbilja istinski mrzeli zatvorenike i smatrali ih teškim kriminalcima. Često su samo osornost i svirepost jednih i nemoć drugih bile jedine razlike među njima.

Te noći, u toj gluvoj koloni, stigao je i nadzornik Radulo.

13.

Bunardžija Timotej Aldin vratio se iz rata, bolje rečeno iz zarobljeništva i višegodišnjeg teškog rada u daljini i u tuđini sasvim pometenih osećanja, bez izgubljenih, poginulih, odseljenih, izmenjenih malobrojnih prijatelja i poznanika, dalekih i zaboravljenih rođaka, i sam od mnogih zaboravljen, otpisan, nestao, izgubljen, stalno na ivici smrti kada mu nestanu tablete protiv alergije i vraćan u život i srećan kada ih opet nekako nađe. Napade alergije dobijao je čim siđe u neki bunar, a tablete koje su ga spašavale od smrti uspevao da nabavi uglavnom kad nekom očisti ili iskopa novi. Samo je izazivajući bolest uspevao da pribavi lek. Bila je to klackalica života i smrti. Jedva je našao ženu i dvoje dece, daleko od mesta na kojem ih je ostavio, i oni izgladneli, bosi i nesrećni. Osetljiv, zbunjen, nesiguran, bolešljiv, čutke je primao naređenja mladih i nadobudnih upravnika na brzinu otvaranih ekonomija na starim imanjima i vukao se s familijom od jednog do drugog, mučio i sebe i svoje, čistio priljave bunare od leševa ljudi i životinja, izmeta i svakojakog đubreta, bistrio vodu sa strašnim osećanjem da to ništa ne vredi, jer će ih opet zagaditi. Osećao je kao da se neka nit, poput puknute žice na tamburi, savija tik iza njegovih leđa, gurajući ga sve jače kako on sve brže luta ovim svetom. A iza njega ne ostaje ništa. Kao da se prekinula logika života, logika slaganja iskustva na iskustvo, života na život, misli na misao. A čovek koji nema prošlosti nema se čemu ni nadati, govorio je. Nije nalazio za šta da veže tanušni konac proteklog života, nesiguran da je to uopšte njemu ovde i sada moguće, da je nekom potrebno i da uopšte to na svetu ima smisla. Bili su to samo novi počeci, uvek u pogrešnom pravcu.

Bez nekog posebnog utiska primio je obaveštenje da je mobilisan na ekonomiju Beringer da "rodi vodu". Činjenica da se na imanju nalazi i neki zatvor samo je produbila njegovu duboku rezignaciju i ubeđenost da mu se ništa dobro dogoditi ne može.

Iako je on u tim često naizgled i besmislenim i bezrazložnim putovanjima i tumananjima većito pred sobom zamišljao i predviđao neke nove, punije životne krugove i prostore, kako je vreme prolazilo sve mu je bivalo jasnije da mu je životni prostor iza one pukle niti za leđima širi, loša prošlost mirnija i lepša od budućnosti. U toj strahoti oseti brzinu vremena, ubrzanje izazvano životnim besmislom, bespovratni protok sopstvenog života.

Ali opet krenu na put.

* * *

Posle dvodnevnog čekanja vagon Aldinovih bi priključen jednoj teretnoj kompoziciji koja sporo i teško krenu prema Bačkoj. Bila je duboka jesen. Timotej Aldin se i inače, kako to uvek i biva, u ne vreme selio. Iako sporo, kompozicija se još za dana nađe nadomak velike reke nad kojom se, video je Timotej iz jedne krivine, nadvio stari železnički most. Istog trenutka je pomislio da bi dobro bilo zatvoriti vrata njihovog teretnog vagona da se ne uplaše deca priljubljena uz suprotni zid ali fasciniranih i razrogačenih očiju od predela koji su, čudno mešajući prvi i drugi plan, stalno slagali nove slike po ravnici. Ali tu nameru mu prosto slomi pogled na veliku reku u daljini i njemu nejasna a duboka vezanost za vodu, pa on potpuno u vlasti te magične sile odustade.

Ko zna, možda bi se neki kasniji događaji drugačije zbili da je zatvorio teška vrata, da se uopšte mogao ponečemu i ponekome odupreti; možda bi život krenuo drugim, boljim tokom, kolo nesreće i stalnih

putovanja zaustavilo. Da bar jednom, zažele on, posumnja i odupre se sopstvenoj sudbini. Ali ne oseti za to nimalo snage.

Lokomotiva voza bila se, daleko napred, već izgubila u plavkastim vrbacima, a njihov vagon je tek nailazio na škripavi most. Duboko dole velika reka, ogroman bezdan koji je zjapio između železničkih pragova. Kompozicija je već sva bila s druge strane, a samo je taj poslednji vagon s njih četvoro i nešto stvari, s otvorenim vratima, jedini još bio nad rekom. Tada se voz, škripeći i uz udaranje branika o branik, brzo i grubo zaustavi.

Sve dotle Timotej Aldin posmatrao je dole u reci senku sopstvenog vagona. Ta nezgrapna crna senka koja je polagano klizila preko ogromne vode učini mu se odjednom veoma važnom, on posle nekoliko dana dođe opet do svesti o samome sebi, ta senka posvedoči da ga još ima i da se kreće po ovom svetu, oseti kraj sebe svoje koje je ponovo, ko zna koji put za samo nekoliko meseci, pokretao na put u neizvesnost. Trže se iz letargije i samoga sebe zateče kako je zagrio jednom rukom ženu Milu i manje dete, drugom većeg sina, kako svi drhte uplašeni, prosto zalepljeni za suprotni zid vagona, što dalje od otvorenih vrata. Jedino je taj poslednji vagon u kompoziciji visio nad rekom, jedino se njegova senka ogledala u vodi, dok je negde daleko napred mašinovođa piskom pokušavao da dobije ulaz u neku sporednu stanicu, možda nesvestan da mu je u dugoj kompoziciji jedan vagon još nad rekom.

Aldinovi su, zbijeni jedno uz drugo, sjedinjenog daha, pomešanog znoja stisnutih ruku, osećajući jedno drugom otkucaje srca, bili uplašeni od svega: i od onog iza njih, i onog nepoznatog ispred njih, i od bezdana dole i od bezdana gore, uplašeni od daljine na sve strane. To klupko ljudi koje je kao jedan zurilo u duboku vodu, mislima je putovalo na sasvim različita mesta.

Mila je, krijući strah i mahnito stežući Timoteja i decu, ugledala dole u reci svog pokojnog oca, veterana iz tri rata i iz tri bežanije, kako zasukanih suknenih gaća skladno zaranja basač⁶ po plićaku. Pred njim sve vrvi od riba pomahnitalih od straha, koje u jatima, sudarajući se, iskaču iz vode na suvo i u prašini se dugo, divlje i nemoćno praćakaju. Voda teče, a starac u mestu, nepogrešivo, na isti način, kao da ga ne interesuju jata riba na obali, pletenim basačem traga u mutnoj vodi za nečim samo njemu znanim.

Starijem dečaku, nogu unezvereno uprtih u neki sanduk koji mu je povređivao od trnja i kamenja ranjave pete, reka se učini velikom dravskom vodom izlivenom u jamače po slavonskom pašnjaku, u maju i junu, kada naglo otopli. On u tom bolu i strahu oseti kako se pod njim, u vodi, nežno leluja meka nepopašena trava, a on polako i pažljivo hoda po tom toplom i mekom tlu ne povređujući svoja uvek trnjem izbodena stopala.

Timotej Aldin je bistrim očima i mislima u strahu pokušavao da progleda kroz prljavu vodu velike reke. I odjednom ugleda negde u njenoj dubini kako kao neki poseban tok teče čista Inovska reka a u njenim plitkim talasima on prvi put vide svoju nikad viđenu, na rođenju ili u ranom detinjstvu umrlu stariju braću i sestru, Đorga, Vićentija i Drinu. Vide ih kako se razdragano brćkaju u hladnoj i brznoj vodi, u udobnim oblim prirodnim kadama koje je voda godinama oblikovala u tvrdom kamenu, nesvesni da ona sa Stare planine spira uran koji im neopaženo ulazi u kosti i polako ih ubija. Htede da im nešto vikne.

Najmlađe dete gledalo je čas u vodu, čas u oca, majku i brata i samo se instinktivno plašilo. U njemu još nije bilo jasne misli.

Voz grubo, trzajući vagon za vagonom, krenu dalje, ka Beringeru.

14.

U ratu su konji s ergele Beringer razvedeni na sve strane. Najviše ih je i završilo u ratu. Nekolicinu su prvih dana odveli seljaci iz okolnih sela a neke pohvatali po poljima s otkinutim povocima, kada su napušteni i podivljali sami bežali iz štala. Nekolicini najboljih kasača izgubio se svaki trag.

Na ergelu su posle rata prvo dovedeni isluženi vojni i milicijski konji, a neke je stari upravnik Kolar vraćao iz seoskih štala, ali su to bili mahom stari, izgladneli i propali konji. Iako sada više konjušnica za poljske radove, ergela se ipak nekako obnovila.

Za glavnog konjušara viša uprava je postavila nekog Iliju, seljaka iz sasvim drugog kraja, koji je o konjima nešto malo naučio u ratu. Zbog ovog nameštenja, vrlo nezasluženog po mišljenju ljubomornih seljaka, i jedva

⁶ Basač, pletena duboka korpa bez dna.

primetnog povlašćenog položaja u odnosu na druge, niko ga nije voleo. Ilija je bio ćutljiv, izbegavao je duže razgovore i vreme provodio uglavnom u štalama. S blagim prezirom se odnosio prema drugima, kao da odrađuje posao za nekog dalekog i nepoznatog gazdu ili pretpostavljenog, pa se ne oseća obaveznim da za to odgovara bilo kome na Beringeru. Verovatno je to tako nekako i bilo. U štali je i spavao, upoznajući čudi i bubice svakog konja, mahom domaćih teglećih životinja, ali je u nekih primećivao i plemenite osobine; da li zbog mešanja u prošlosti, dobre kobile ili pastuva - ko zna.

Uvređeni i besni što im Kolar iz štala odvodi već ostarele i narađene konje, ukradene početkom rata s ergele Beringer, seljaci su počeli s nipodaštavanjem da govore o mogućnosti obnove ergele na ovaj način, često i preterujući u veličanju sposobnosti starog gazde, čistoće njegovih štala, lepote i brzine njegovih konja. Koliko su svojevremeno ogovarali starog spahiju i potajno mrzeli imanje Beringer i sve na njemu, toliko su se sada njihov otpor i mržnja okrenuli ovome što se upravo događa na Beringeru, a prošlost poprimala neke lepše tonove i pretvarala se u priču. Najčešće su pričali o lepoti i brzini Martinog kasača Dragona i njenim dugim putovanjima po širokom ataru u čezama s upregnutim plemenitim ždrepcem.

Ovog pastuva je još kao ždrebe Beringer doneo iz Beča, kamo je ponekad odlazio i kupovao i po nekoliko konja. Ždrebe je izabrala plašljiva Marta koja je uvek s prikrivenim divljenjem i s velikim i vidljivim strahom posmatrala kako siti i nahranjeni ždrepci mahnitaju i ne osećajući bol udaraju bokovima o ogradu na ergeli. Ona kao da se tim prilikama predavala toj igri, oslobađajući duboko u sebi lude i uvek sputane želje, putovala neproputovano, doživljavala nedoživljeno. Neugledno žuto ždrebe iz carske štale privuklo je Martu svojom pitomošću a posebno ju je dirnulo što joj je pritrčalo čim se približila ogradi. Ždrebe je isto tako pritrčavalo svakom ko naiđe, ali je svako osećao da je to baš zbog njega. Tako je to osetila i Marta i ubedila Andreasa, inače dobrog znalca konja, da s dva druga dobra kasača kupi i ovo ždrebe koje baš ništa nije obećavalo. Andreasa je posebno obeshrabrilo kako ždrebenice trči: čudno je bacalo u stranu prednje noge, a na momente i udaralo kopitama o drugu nogu, potkolenice su mu bile povređene i bolne jer se trglo čim ga je Beringer pomilovao po ozleđenom mestu. Majka mu je, raspitao se Beringer, bila punokrvna kobila, nekad čak i pobeđivala na hipodromima, otac jedan od najboljih priplodnih pastuva, a bogzna kako se ono oždrebilo. Koji su to prikriiveni geni nekih davnih konja i nekogavnog nesrećnika koji se kresao kopitama unakazili i ovo jadtano ždrebe dobrog poretkla dobro je čuvana tajna prirode.

Marta je po povratku na Beringer još više vremena provodila pored korlata, i dalje posmatrajući sjajnim očima igru zrelih ždrebaca i ždrebica, a milovala žuto ždrebe koje joj je svaki čas prilazilo svojim smešnim i tužnim trkom. Dala mu je ime Dragon i bezmerno ga zavolela.

Andreas Beringer je bio srećan što je priuštio Marti nešto malo zadovoljstva, pa se još više posvećivao svojim svakodnevnim obavezama. Marta je ponekad naređivala Kolaru da joj upregne čeze i vozila se dugo i daleko zatravljenim ravnim linijama između velikih tabli Beringerovih njiva. Andreasa je to brinulo, prekorevao je upravnika, a Kolar sam nije smeo da se suprotstavi Marti. Nije joj to hteo reći ni Andreas, pa se taj krug Martine želje, Kolarevog osećanja obaveze prema gospodarici i Andreasove ljutnje na upravnika a zebnje za Martu ćutke zatvorio ostavivši u svakom od njih nelagodnost.

Vreme je proticalo u ritmu poljskih radova i godišnjih doba, a Dragon, sledeći zakone svoje kratke konjske mladosti, brzo izrastao u zlatastog pastuva većito povređenih nogu od tog nesrećnog trčanja i udaranja kopitama jednom o drugu. Bolnim bi njištanjem ispraćao Martu kada bi ova u čezama s upregnutim drugim konjima kretala na svoje uobičajene vožnje letnjim putevima. Bolelo je to i Martu i uvećavalo u njoj želju da jednog dana, u tim čezama, s upregnutim Dragonom, pojuri putevima prostranog imanja.

Andreas je jednog dana otputovao u Suboticu i u čuvenoj štali Vojnića, prijatelja njegovih roditelja, nekoliko dana proveo s najboljim trenerom i poznavaoem konja, nekim starim husarom Lipotom. Vratio se na Beringer s teškim tovarom raznih potkovic i, očit, s nekim dobijenim savetima, jer je sve više vremena provodio oko Dragona. Zagledao ga je od napred, sa strane, od nazad, kako bi što bolje razaznao uzroke njegovog nepravilnog kasa. Dragonu su prednje noge za malo bile uvijene u slovo x, ali on sada obrati pažnju i na njegova kopita i spazi da su prevelika, preširoka za te vitke noge. S potkivačem je dugo i pažljivo krojiio novi oblik kopita. Zatim su ga i potkovali zaobljenim i nešto težim potkovicama da se što manje povređuje a težinom nove obuće ispravlja noge i više ne kreše. Pored toga, Andreas na Dragonove prednje gležnjeve navuče i specijalne gumene štitnike kao kamašne, a povređena mesta uvi zavojima. Pažljivo je odmeravao i podešavao ular i kajase i prvi put pastuva upregao u čeze. Uprkos Dragonovom neskrivenom negodovanju, odlučno mu u žvale stavi i oberček, provuče kaiš između ušiju i pričvrsti ga na grebenu. Tako mu podiže malu uglastu glavu i natera ga u lagan kas. Savijao mu je kajasom lepi zlatasti vrat u skladan luk, Dragon je zbog teških potkovic razmakao kolena, drugačije bacao prednje noge, nije se više kresao, nije ga više bolelo. Strpljivo, satima, tepajući mu, Andreas je Dragona učio drugačijem kasu, a Dragon to neverovatno pametno prihvatao, kao da se i sam radovao svom lepšem koraku, počeo da presijava svojom divnom zlatnom dlakom, maše tamnijim repom, da pokazuje svu do tada prikrivenu lepotu koju mu je podario

punokrvni otac i dobru ćud svoje brze majke. Pred štalom bi ih uvek dočekivala Marta i, dok ga je Andreas isprezao, brisala s Dragona znoj, a zatim dugo češagijama i četkama prosto milovala osetljivo Dragonovo telo, ustreptalih mišića i žilica od napora i želje za kasom, od slatkog umora i ogromne snage potrošene u trku velikim imanjem Beringera. Dragon je zadovoljno rzao i prigušeno njištao. Kolar vezivao pastuva duplim ularom za dva štalska stuba da mu umiri glavu i toplom vodom mu prao oznojeno vrelo telo. Dragon se smirivao i puštao da mu upravnik vodom oplahuje i najosetljivije delove tela. Marta je nozdrvama upijala miris plemenitog konja i tu, u štali, u pomešanim mirisima konja, slame i sena smirivala svoje živce, umirivala pritajeni strah i napajala se nepoznatom snagom za tihi i spori, sasvim predvidljivi život koji je teško podnosila.

* * *

Martine vožnje pustarom prestale su iznenada, posle čudnovate nesreće i prevrtanja čeza negde daleko u ataru. Kolar je tada u Martinu zapregu već prezao Dragona, zlatastog pastuva koga je Andreas naučio lepom trku. Kao da su s Dragonom Martine vožnje postajale još dalje i još duže. Sve do jednog kasnog letnjeg popodneva kada su je pred štalom uzalud očekivali. Još je bilo vidno kada su Andreas i Kolar osedlali dva konja i nasumce, svaki na jednu stranu, pošli da potraže Martinu zapregu. Spazio ju je Kolar, prvo izdaleka samo Dragona kako kao ukopan stoji, a kada se približio, ugledao i prazne prevrnute čeze. Marta je onesveščena ležala nekoliko desetina koraka dalje. Upravnik je, uplašen, brzo pritrčao prebledeloj Marti, ali se ona na njegov dodir brzo prenula iz dubokog i bolnog sna. Vratilo joj se crvenilo u obraze, polako je pokrenula i ruke i noge, a Kolar je nežno poseo uz drvo na kome je bila oljuštena kora i o koje je, izgleda, udario točak čeza i prevrnuo ih. Šta se zapravo desilo, Marta nije znala: da li je neka životinja, zec ili lisica, pretrčala ispred Dragona i uplašila ga, ili se možda Marta nehotice, zaneta svojim mislima iznenada trgla i povukla kraj uzde na jednu stranu, nikad niko nije doznao.

Jedino je Aladar, koji je i sam pešice krenuo za Kolarom, izdaleka začuo strašnu njisku konja Dragona, kao da ga neko strašno udara. Pošto se u prvi sumrak približio mestu nesreće, ugledao je upravnika kako jednom rukom drži ispregnutog Dragona za ular, a drugom ga svirepo šiba štrangom. A kada mu je u neobičnom besu štranga ispala iz ruke, kako pesnicom udara po njušci plemenitog konja. S rukama na licu, ridala je od te scene uplašena žena. Aladar u magnovenju shvati da su samo neka vrlo jaka osećanja mogla smirenog Kolara toliko razjariti. Možda ogroman strah? Ili možda ogromna ljubav? Ili možda ogroman strah za voljenu ženu? Jer tako jake stasti izbijaju samo kada se neke druge dugo kriju, pa se tako onemogućene kao bujica izliju na sasvim drugu, sasvim pogrešnu stranu. Shvativši da možda prisustvuje otkrivanju neke tajne, Aladar se povuče ne javivši se. Ali nije se mogao oteti utisku da su tu tajnu odjednom jedno drugom otkrili i dvoje mladih ljudi.

Bilo je veče kada se Kolar s Martom dovezao s upregnutim svojim konjem, a Dragona doveo vezanog ularom za čeze. Strašno su izgledali: Marta uplakana i uplašena, Kolar smeten i sav uzdrhtao od jakih osećanja, Dragon krvavih gubica i masnica po zlatnoj dlaci, spuštene glave i iskolačenih očiju. Andreas koji se već bio vratio iz neuspele potrage izbezumljen od brige, presrećan je zagrio Martu i lagano, bez reči, krenuo s njom ka kaštelu. Andreas nije primećivao ništa drugo niti ikog drugog osim Marte. Ona je drhtala.

Za njima je dugo gledao Kolar.

Posle nekoliko dana Aladar je Dragona s još jednim konjem upregao u kola i nekud se odvezao. Uveče se vratio samo s jednim upregnutim konjem. Bez Dragona.

15.

Aldinove je na železničkoj stanici, poprilično udaljenoj od Beringera, dočekao stari kočijaš Aladar sa zapregom. Bunardžijini su imali malo stvari: nešto odeće u vojničkom sanduku, dva zavežljaja posteljine, u posebnoj kutiji ušuškane u stare krpe stonu šivaću mašinu, najvredniju porodičnu dragocenost Aldinovih i ponos Timotejeve žene Mile, nešto alata u posebnom drvenom sanduku, a ašovi i lopate brižljivo nasađene na elastične grabove drške, posebno uvijenih metalnih delova da ne rđaju ili da se neko ne povredi u ponekad iznenadnim kočenjima teretnog voza kada sve stvari i ljudi u vagonu lete s jedne na drugu stranu. Uz to, nekoliko kofa, spakovanih jednu u drugu, i dva latora za opštu higijenu u obično nemogućim okolnostima putovanja ili stajanja na otvorenoj pruzi. Sve je to s lakoćom stalo u Aladarov mali špediter, samo je bilo poteškoća s utovarom starog ormara, vrlo lepih rezbarija ali dozlaboga teškog, od masivnog hrastovog i orahovog drveta. Orman je još Timotejev otac dobio umesto para za neki iskopani bunar, pa je

Aldinovima, težinom i većitim problemima u čestim selidbama, više stvarao privid kako raspolažu i nameštajem, nego što im je zbilja i služio i bio potreban. Mila je volela da ga otvori, jer je iz njegovih dasaka izbijao još sačuvani miris lavande, miris čistog veša od finih vlakana pamuka malo izgorelih od vruće pegle. To je Milu ponekad prosto odnosilo u svet reda, mira, čistoće, obilja tople vode, novog i čistog veša, štirane posteljine i osunčanih jastuka. U sasvim drugačiji svet od ovog u kome je živela.

Dug put kroz polja, sve dok se na sve strane ne izgubiše salaši i retko drveće što je na ogromnim tablama njiva služilo radnicima kao jedini zaklon, Aladar i Aldinovi skoro prečutaše. Polako se oko njih zatvarala jedna jedina linija, horizont na sve strane. Tek kad u daljini ugledaše zelenu humku - Beringer, kočijaš započe razgovor.

- Vi ste izdaleka?

- Izdaleka. Me mogu tačno reći otkuda, ali svakako izdaleka.

- I ja sam izdaleka. Ali sam već odavno ovde. Kako je tamo otkuda dolazite, kakvi su ljudi?

- Svakakvi, i dobri i loši, kao svuda.

- I ovde je tako. Možda još malo gore. Ovde je zatvor. Ali i mi koji nismo osuđeni kao da smo u zatvoru. Nemaš kud. A i kuda bih kada je, kažeš i sam, svuda isto.

- Nemate vode! Kako da je celo imanje izgrađeno a nema dobrog bunara?

- Bilo je vode koliko hoćeš, napajalo se na desetine konja i krava samo na jednom bunaru. Ali nešto se desilo, kao da se dole u zemlji nešto obrušilo, voda je ili pobegla nekud u dubinu, ili joj je nešto zaprečilo podzemni put, pa više ne nadolazi. A možda se desilo i nešto sasvim treće, nešto što mi ne možemo doznati. Kako pronalaziš vodu?

- Ne znam tačno ni ja. Osluškujem. Čujem vodu dole duboko u zemlji. Čujem je kako šumi, kako se cedi kroz pesak i šljunak, kaplje kroz pukotine, kola i gručice podzemnim žilama. Drugi je ne čuju, ali je ja eto čujem. Moj otac je s rašljama u rukama polako koracao udolinom i čekao da se rašlje pomere ili okrenu. Mnogo smo puta kopali na krivom mestu. Sve dok odjednom nisam shvatio da čujem vodu u zemlji. Otac ništa nije rekao, ali je odonda uvek kopao tamo gde ja kažem. Ali, dolazi zima, mrazevi, smrznuta zemlja, ko zna hoću li imati dovoljno vremena da "rodim vodu".

- Ako ne otkriješ vodu i ne napraviš dobar bunar to neće biti zlo samo po tebe, već i po sve nas. Možda će nestati Beringera. Iako možda ni to više ne zavisi od bunara pa ni od nas. Biće i u tome neke pravde. Možda je bolji što brži kraj.

Polako se nazirala i najviša zgrada na imanju, kaštel, a kada Aldinovi saznaše da će u njemu stanovati, uhvati ih strah. Kad kroz dugi bagremar i žičanu ogradu i uđoše na imanje, i kad im se ukaza kaštel u punoj svojoj oronulosti, čutke osetiše da je to mesto nečijih tuđih prošlih života i sudbina, nekog sasvim drugog vremena i običaja s kojima će se i njihovi životi povezati i preplesti.

Ali kaštel je, reče im Aladar, bio jedino mesto gde se mogu smestiti. Stari radnički stanovi i barake ili su bile već zauzete, ili su bile ruševine. Pa ni u kaštel niko nije hteo. Slupanih prozora i izvaljenih vrata nije bio za život. S velike terase, pokrivene neuništivim žutim klinkerom u čijim je fugama rasla trava, Timotej uđe u staru dnevnu sobu Beringerovih punu ljudskog izmeta, a kad podiže pogled, između dva razlupana prozora, na oljuštenoj pozlati moleraja ugleda trag neke velike slike. I upita se: ko su bili ljudi koji su ovde živeli?

Mila, umorna i sva zgađena od čišćenja svakojakog smeća, samo se za trenutak nasloni na Timoteja i prozbori:

- Bojim se, zašto je sve ovo ovako pusto? I zašto ovde niko neće da živi?

Timotej ni sam nije znao odgovor.

16.

Aladar se na Beringeru pojavljivao kao neka neizbežna, prirodna pojava na koju su svi navikli, kao staro drvo, kao pejzaž koji očekujemo kad podignemo pogled. On je, tako čutljiv, tako tajanstven, s tim dubokim misaonim očima, okrenut u svoj skriveni život ličio na kaštel Beringer. Neobični su bili taj čovek i taj kaštel u nepreglednoj oranici, naizgled bezrazložno tu prisutni, znaci nekog davnog i tajnog ljudskog iskustva i sudbine davno proživljene, posledice nepoznatih ljudskih iskušenja i doživljaja. U Aladarovim očima ogledao

se Beringer, a kaštel bez njega ne bi bio to što jeste. Kao da su taj čovek i ta lepa građevina bili u skrivenom srodstvu. On je, jedini uz Kolara, bio predratni stanovnik Beringera. Niko nije tačno znao otkad je i zašto tu, ali se pronosilo da je izbeglica još iz mađarske revolucije. Ovaj je rat proveo u selu, po štalama, izgoneći svakog dana ono malo seoske stoke na obližnji pašnjak. Bio je star, zapušten, zatvoren. A govorkalo se i da je bio pisac, čitan pisac u neko kratko razdoblje mira u sopstvenoj zemlji.

Sasvim nepoznati fluid i razlog odmah su povezali Timoteja Aldina i Aladara. Kao da su uzajamno osetili neku povezanost. Aladaru se učinilo da je Timotej čovek kome će se ponoviti njegova, Aladarova sudbina, pa je malo i bdio nad njim; a Aldin kao da je u starom melanholičnom Mađaru ugledao predskazanje sopstvenog životnog puta. One mlake, neobrazložene nade uvek uplašenog Aldina, više znaci pažnje pred nepoznatim i tužnim čovekom nego ubedljive reči utehe, u Aladara su samo otvarale bujicu gorčine i otkrivale tragično iskustvo čoveka koji na ogromnoj kugli zemaljskoj za sebe nije našao ni pedlja.

- Neće to proći, govorio je. - Nikada neće proći! Mislio sam da više nikada po ulici neće padati ljudi, padavičari, vičući nečija imena, strašno se trzajući od užasnih grčeva. Znali smo da je jako važno da tim nesrećnicima neko rastavi zube, da ne izgrizu sopstveni jezik, da im rastavi jako stisnute šake krvave od sopstvenih noktiju. Brisali su im penu s usana. Zbivalo se to svakodnevno. Mnogi su imali staklene oči, obične staklene kugle bez zenica, neki bez ruku, praznih rukava, neki bez nogu, praznih nogavica. Majstori su kovali specijalna kolica kojima se moglo upravljati samo jednom rukom, ili pokretati samo jednom nogom, drvene i metalne štake, razna pomagala pomoću kojih su se ranjenici kretali. Siromašni su se sami snalazili, pravili od svega i svačega čudna i ružna vozila na dva i tri točka, tragače s jednim, pa i neke sanke jer točkova nije bilo. Kolari su tesali, poput običnih seoskih kola za konjsku zapregu, sasvim mala kolica u kojima su bližnji vukli svoje sakate. Ovi su se noću budili iz sna vrišteći. Nije se pouzdano znalo da li je bolje pobeći iz sna u javu, ili iz jave u san. Nigde ljudima nije bilo dobro. Prošlo je mnogo vremena dok zdravi, mladi ljudi nisu prosto preplavili ulice, pa su se invalidi retko pojavljivali, uglavnom kao prosjaci.

Sve to nikad neće proći, govorio je Aladar. Bes i mržnja kao neka energija putuju kosmosom ljudskog tela, svesti i prostora, lepe se u neke ljudske gene i u neke atome, da neznano kad ponovo podivljaju, ko zna čim izazvani, da opet nanose bol i postavljaju naizgled davno postavljena pitanja.

- Sada je mir - govorio mu je Aldin. - Zašto se ne vratiš?

- Kuda da se vratim? Drugo je vreme, ali su ljudi isti. A ja više nisam ni tamo, ni ovde. Nigde. Mislim da se odnekud ne može zauvek otići, ali ne može se konačno nekamo ni stići. Čovek većito pati između ta dva udaljena pola sopstvenog osećaja mesta, vremena i prostora. Uostalom, šta ću sa svojim? Čovek i voli i mrzi samo svoje. Ponekad kao da se namerno i potpuno prepušta ljubavi da bi kasnije mogao što strastvenije da mrzi. Koga bismo mrzeli da nemamo svojih bližnjih?

U dugim zimskim večerima, kada je bunardžija Timotej pomagao u štalama u timarenju konja i popravci poljoprivrednih mašina i alata, stari Aladar mu je govorio.

- Ti si, Timotije, dobar čovek. Dobar je bio i moj otac. Udavio se u velikoj kaci s komom za rakiju kada su slavili propast nekog režima. Dobar je čovek bio i moj stari gazda Andreas Beringer. Šteta što se niste sreli. Kad bi se ljudi bar češće sretali na ovom svetu. Da li si nekad bio u Konopištu? U dvorcu prestolonaslednika Franca Ferdinanda? Znaš šta tamo jedino pomisliš? Zaboga, šta je tom čoveku trebalo da iz lepote pođe na te opasne manevre u Sarajevo, možda čak i sluteći da tamo u nekoj kafanici mladići iz sasvim drugačijeg sveta planiraju kako da ga ubiju. U Konopištu malo ko pomisli na Gavrila Principa, čoveka koji ga je ubio. A odavde sve izgleda drugačije? Samo za Principa i znaju. Dobro, znaju i za Ferdinanda, ali je to ime s nekim prizvukom, kao Adolf, Franc, Sofija, Ferenc, Franjo. To jedno slovo, to slovo "f" ovde jednostavno i ne umeju da izgovore bez sumnje, zebnje i opreza. Kao da nije vaše slovo. A šta bi bilo da je pre tog juna 1914. mladi Gavrilo Princip bio u dvorcu u Konopištu. Da li bi se sve ponovilo na isti način? Ili ne, možda bi promenio mišljenje, možda bi ostao tamo, zaljubio se u neku lepu dvorsku damu ili oženio nekom veselom Čehinjom? Ili da je Franc Ferdinand bar jednom pre toga svratio u Sarajevo, na baklave a ne na manevre. Ovako, verovatno u nekom vozu, vezan i bolestan, sasvim blizu Konopištu, Princip je doduše proputovao taj svoj sudbinom predodređeni put, ali bio je to njegov poslednji put, do dvorca Terezin, njegove tamnice i samrtne ćelije. Ferdinand i Princip sreli su se svojom smrtnom, a ne svojim životima. To su ovde najčešći susreti. Posle su svi tvrdili da je tako moralo biti, dijalektika. Ali ja ne mislim tako.

Bar da pronađeš vodu, da iskopaš bunar koji nikad neće presahnuti, da se lakše napajaju i stoka i ljudi. Mislim da bi tada opstao i Beringer. Ovako, ne znam. Nikome do njega više nije stalo. A kako da neko ili nešto opstane kad ga niko ne voli.

Na Beringeru su bila dva bunara. Jedan niže terase, zidani manji bunar u koji je prvo bila spuštена pumpa s pogonom na dolap s konjem, kasnije na benzin, a voda se mogla izvlačiti i ručno. Iz tog bunara pomoću cevi snabdevao se nekad vodom kaštel Beringer. Drugi i mnogo veći bunar, prečnika tri metra, bio je iskopan tik uz ogradu korlata, pored štala, kako bi bio što bliži betonskim valovima u koje se voda izvlačila pomoću dolapa. Ovaj je služio za napajanje stoke. Oba su bunara bila zagađena uginulim životinjama i svakojakim smećem i užasno zaudarala. Aldin odmah ustanovi da su ih kopali i zidali dobri majstori, jer su s gornje strane bili lepo završeni, podignute zidane ograde do pojasa, a prilazi pokriveni kamenim pločama da se ne zagađuju atmosferskim vodama. Bunari su bili zidani lomljenim kamenom i produženim malterom, a dublji deo lepo ređanim opekama bez maltera, kako bi kroz fuge lako kupili izdansku vodu. Nad bunarima su bile izgrađene nastrešnice, sada bez crepa.

Aldin se odmah prihvatio posla i uz pomoć nekolicine radnika koji su ga čekrkom i konopcem spuštali i posle dizali iz bunara, počeo da ih u užasnom smradu čisti i pere metlama i četkama. Prvo mu se učini da je tle sve pesak i crnica, da nema žute zemlje na koju je alergičan. Ali, kad pokuša da vrati jedan ispali kamen u gornjem delu bunara, vide da su stari majstori oblepili zid i žutom zemljom, da se u bunar ne sliva kiša i ne nanosi prljavštinu. Koliko se obradova tom majstorskom poslu, toliko ga to opet i rastuži zbog neizbežne koprivnjače. U većem bunaru, dubokom petnaestak metara, stajao je u svojim dubokim čizmama tek do kolena u blatu i shvatio da taj bunar, ma koliko da je bio majstorski izgrađen, u stvari nema dovoljno vode. A kada izvuče iz njega sve blato i dođe do finog šljunka koji su savesni majstori nekad položili na dno da čisti i cedi vodu, Timotej primeti da voda i ne izvire s dna i ravnomerno sa svih strana, kako je uobičajeno, već samo s jedne bočne strane, ali i to jedva. I to ne iz pravca iz koga je, s obzirom na pad zemljišta, računao da će se slivati. A čuo je njen šum, jasno ju je čuo da negde protiče. Kao da je neka nepropustljiva brana sprečavala vodu da nadolazi. Pred zapanjenim radnicima koji ga izvukoše iz dubine, s već velikim crvenim plikovima od koprivnjače, Timotej proguta bez vode poveliku tabletu svog leka. Kada je posle nekoliko dana ponovo čekrkom i konopcem spušten u bunar, zaključio da voda nije nadošla ni do kolena i da će je uvek biti malo za sada već mnogobrojnu stoku, a posebno za osetljive konje koji je neće piti kad se uzmuti. Osećao je, čuo je da vode ima, kako dole šumi i probija se kroz nešto, ali šta bi to moglo da bude - nije znao da odgonetne. Drugi, manji bunar, on lako očisti i vešto postavi novi kolski točak da se njime okreće čekrk i tako izvlači vodu u kantama, jer motora već odavno nije bilo. Ovaj, iako uži i plići, imao je više vode, pa su konjušari ovde često dovodili one bolje, polukrvne i punokrvne konje, kantama izvlačili vodu i napajali ih iz omanjeg drvenog valova obraslog mahovinom, jer su odbijali zamućenu vodu iz jezera. Od vremena kad je bunardžija očistio bunare, na njih se posebno pazilo a voda štedela jer je nikada nije bilo dovoljno.

Aldin nastavi da traži pogodno mesto za novi bunar, i sam zbunjen i prvi put nesiguran hoće li pogoditi vodenu žilu. Razgledao je, osluškivao, čekao da stane i najmanji vetar, da umuknu krave i konji, i onda u tišini lovio zvuk iz zemlje koji je samo on mogao da čuje. Obeležavao je ta mesta kočićima, spremajući se da napokon odluči gde će kopati novi bunar, ali mu potonji događaji na Beringeru to ne dozvolije.

Odjednom dunu ledeni severac i, mada tek novembar, donese sneg koji se više nije topio do narednog leta.

* * *

Timotej Aldin se nadao pogoršanju vremena, ali nije očekivao da će zima stići tako brzo i tako naglo. Prvo je dunuo hladan vetar i posle nekoliko dana potpuno zamrzao zemlju. Stoku su jedva napajali s ono malo vode u bunaru, a na jezercetu su za svako pojenje morali da sekirama razbijaju debeo led. Vetar se onda umirio, ali je počeo da pada sitan i gust sneg i vrlo brzo pokrio Beringer, a seljacima koji su svakoga jutra dolazili na posao otežao putovanje. Dvozili su se sankama s upregnutim najboljim konjima, ali je i to bilo teško, jer je svaki put trebalo gaziti novu prtinu. Ipak, sneg je bar malo ublažio nestašicu vode, jer su zatvorenici u velikim kotlovima unosili sneg u barake i topili ga na vatri. Tu vodu, kišnicu, i sami su pili, a ponekad je, kada je nevreme, u kofama nosili i stoci. Kopanje bunara odloženo je za proleće, a Aldinu naređeno da pomaže štalskim radnicima.

Svih četvoro Aldinovih smestilo se u jednoj, dnevnoj sobi kaštela, dovoljno velikoj i ipak najočuvanijoj, bez okana ali bar s dosta dobrim drvenim šalufima. Mila je starim krpama svakog dana ušuškavala proreze i prolaze kroz koje je vukla promaja, a Aldin sa spoljne strane, na prozore, svake večeri slagao po nekoliko snopova kukuruzovine da nekako sačuvaju malo toplote u sobi. Danju su ipak otvarali jedan prozor zbog svetla, što je uveseljavalo decu, jer su krupne pahulje uletale pravo u sobu a oni ih hvatali pre nego što se

otope. Aldin je od starog limenog bureta napravio bubnjaru koju su ložili kukuruzovinom, i tu oko nje su uglavnom provodili vreme. Ali dok im je ona prosto pržila leđa, od vrata i prozora udarala je studen i ledila im oči, noseve i usta. Sedeli su umotani u vojničku čebad, kao u selidbama vozom, i putovali u svojim mislima.

Uveče je Mila na bubnjari kuvala veliki lonac čaja od samo njoj znanih čajeva koje je stalno nosila u papirnatim kesama, od divlje trešnje, zove, kamilice, već šta bi uspela da nabere i osuši između stalnih putovanja. Zнала je da prepozna i beli slez koji je posebno čuvala za decu kad se prehlade, a to je zimi bilo neprekidno. Tajno, da Timotej ne zna, ona je ušivene u svom prslučetu nosila i dve povećе tablete njegovog leka protiv alergije, za ne daj bože. Kada ušuškaju svoju hladnu sobu, Mila je na bubnjari grejala svakom po jednu tešku žutu klinker kocku, zatim ih uvijala u krpe i njima grejala krevete, slamarice i grubu vojničku čebad. Dok su svi pili topli čak, deca sa nešto šećera, Timotej im je pričao kako su te klinker kocke pečene na ogromnoj temperaturi, kao u središtu zemlje, i da su zato tako tople i zato tako dugo greju.

- A zašto ih onda grejete svake večeri na peći?

- Zato što one zaborave da su tople. Treba ih stalno na to podsećati. I druge stvari ako ih ne grejete to zaborave, ohlade se i nestanu.

- A da li je nekad ceo ovaj kaštel bio topao?

- Bio je, svakako da je bio.

Deca su tonula u san, uvek sanjala da nekud putuju vozom a kroz vrata teretnog vagona gledaju kako se u daljini smenjuju i prepliću prvi i drugi plan. Timotej je opet, kad Mila zaspe, prebacivao preko nje svoj veliki vojnički šinjel i razmišljao.

Zima je prosto zaledila Beringer. Seljaci prvo proneše priču kako iz velikih ruskih stepa i s Karpata silaze čopori vukova i divljih pasa, kolju stoku i napadaju ljude. U jedno ledeno veče, negde od istočne strane žičane ograde oko imanja začu se prvi strašni vučji urlik. Konji pomahnitaše, a ljudi se duboko zabrinuše.

18.

Beringer je tako nekako ponovo oživeo, ali na njemu, osim Kolara i Aladara, nije bilo više starih stanovnika.. Pa tako ni život ni običaji na Beringeru nisu bili pređašnji.

U smiraj kratkog zimskog dana Beringer je počinjao svoj noćni, drugačiji, nezvanični, tajni život. Tada su prestajali dnevni poslovi, prekidani uobičajeni odnosi među njegovim zatočenicima i zavladaо neki drugi koje niko nije zvanično uspostavljao, propisivao ili naređivao. Ipak, svako je znao šta može a šta ne, gde mu je zapravo mesto u tom nepisanom a strogom noćnom zakonu.

Prvo su uvek polugladni zatvorenici polazili u krvavi lov na zečeve na zapadnu stranu imanja, do kamara slame i sena. Vraćali su se k barakama s mrtvim a još toplim zečevima, odmah ih drali oštrim noževima uz odsjaj zapaljenih vatri, nestrpljivo i kratko pekli na prejakoj vatri i halapljivo jeli polupečeno meso. Posle toga su zapodevali kratak razgovor uz mučnu sitost od nedopečenog mesa, uz nenormalnu i usiljenu veselost i grube šale, sve dok ih brzo ne savlada dremež, misli na kuću i tuga za svojim. Tada su lenjo ulazili u prohladne i memljive sobe, grejali ih svojim telima ušuškanim u slamnate ležajeve i tonuli u težak san.

Taj prvi noćni mir koristio je nadzornik zatvora Radulo da obiđe imanje. Prvo je odlazio da iz glavne zatvoreničke barake pozove jedinog stražara. Bio je to takođe zatvorenik, u ratu i ratnim prilikama samozvani priučeni policajac kome je neki kulak pred pola sela izdahnuo pod čizmama, pa ga je sud, ne imajući kud, na jedvite jade osudio na kratku robiju, uz preporuku upravniku da dobro postupа s njim. Za svoju tobožnju nesreću stalno je optuživao nesrećnog starog gazdu, svoju žrtvu, pa su ga zatvorenici tako i prozvali - Kulak.

Radulo i Kulak počinjali su svoju patrolu, svoju noćnu igru za koju je svako znao i prihvatao kao deo života na imanju i odnosa koji su tu vladali. Po nekom redu njih dvojica su, već u mrklom mraku, dobro znajući svaku stopu, išli od kuće do kuće, od štale do štale, od barake do barake. Nisu ulazili. Pred prozorima u mraku su po nekoliko minuta, bez reči, stajali i osluškivali iznutra sve zvuke: iz štala finu meljavu sena među konjskim vilicama, njisku i udarce kopitama po drvenim ogradama na svaki urlik vuka; iz baraka duboko disanje, hrkanje i nevezano buncanje zatvorenika; iz domova radnika nerazgovetne zvuke koji su im raspaljivali maštu. Pred osvetljenim oknima stajali su bez stida i bez straha, zurili razrogačenih očiju u ljudske domove, posmatrali lica i slušali razgovor ukućana. Sve se čulo: Radulov i Kulakov dolazak pod prozor po škripavom snegu čuo se unutra, a razgovor ljudi čuo se spolja. Svi igrači ove igre bili su je svesni. Radulo i Kulak osećali su da ukućani sasvim pouzdano znaju da su im oni pod prozorom, pa ipak su i dalje

stajali i zurili. Ukućani su pak znali da ih ova dvojica prisluškuju i promatraju, a ipak su nastavljali svoje razgovore. Strah ih je da ne prekinu ovu igru. Ljudi uplašeni da im ova dvojica ne uđu u kuću. Radulo i Kulak da neko ne izađe. Jedni se dobro osećaju unutra, drugi se bolje osećaju napolju. Jedni ne smeju u kuću, drugi ne smeju iz kuće. Ali niko među njima ne zna kada će pući ta tanka linija razdvajanja.

Kad vučje zavijanje pomalo promukne, Radulo i Kulak, umorni od pešačenja, zadovoljivši svoju strast prisluškivanja, odlaze napokon na počinak. Tek tada, sasvim kratko, na Beringeru zavlada noćni mir.

19.

Iliju su našli mrtvog, smrskane glave, u jedno jutro posle studene i olujne noći. U samu zoru, kad se vetar smirio, neprestana njiska uplašeni konja i udaranje kopita po oborima probudilo je Aladara. Zatekao je već ukočenog Iliju, usirene krvi, uz sam drveni obor, skoro nadohvat kopita podivljalog konja koji se neprestano džilitao u paničnom strahu od mrtvog čoveka, bacao zadnjim nogama i iskolačenih očiju i okrvavljene gubice od ulara prskao krvavu penu po jaslama. Aladar je probudio Radula a ovaj nekolicinu štalskih momaka i Kolara.

Obično smireni i ravnodušni upravnik sada je razrogačeno gledao čas u konja, čas u mrtvog Iliju smrskane glave i krvave desne ruke kojom kao da je u smrtnom času mahinalno pokušao da pomiluje tešku ranu na glavi. Štalom je uplašeno jurilo nekoliko odvezane ždrebadi.

Bunovni i šokirani jedno drugom su postavljali unezverena i nesuvista pitanja. Radulo je mucao, ne znajući šta će pre, pričao i vikao, odmah počinjao neku istragu, zagledao ljudima u lice. Nekako su odvezali podivljalog konja i odveli u drugi kraj štale, zatvorili jedna štalska vrata da ždrebadi ne jure i ćutali. Sve je na prvi pogled ukazivalo na to da je posredi nesreća, da se konj ko zna zbog čega ritnuo, možda uplašen zavijanjem vuka, ili mu je nesrećni Ilija neoprezno prišao i uplašio ga, ili ga je uplašilo nešto nepoznato što okupljeni stanari Beringera tog trenutka nisu mogli da pretpostave. Ali ta uznemirenost konja u štali, to besomučno jurcanje ždrebadi, jednostavnost nesreće, da se konj, eto, samo ritnuo i ubio svog konjušara, učiniše da svi nešto posumnjaju. Kada pogledaše jedno drugom u lice, shvatiše odjednom da se nešto promenilo i da više niko nikome ne veruje. Jednog radnika je Radulo odmah, još po mraku, poslao na upravu da o svemu obavesti svog pretpostavljenog, a mrtvog Iliju su prekrili ponjavom, ne dirajući ni njega ni išta oko njega. Polako su u jednom praznom štalskom oboru pušili i čekali neko uputstvo s uprave. Ćutali su i slušali od neprekidne i nesuvisle priče već pomahnitalog Radula, a sve više osećali da se desilo nešto strašno, nešto što će im zagorčati i do tada težak život na imanju. Niko to nije rekao, ali je svaki od njih osećao da nije u pitanju sasvim obična nesreća, i to saznanje da je posredi nešto strašnije, zločin možda, sve ih je uznemirilo i promenilo. Kada je već u poodmaklo prepodne stigao poslati glasnik, preneo je poruku da ništa ne diraju, jer će do večeri stići policijski inspektor. Pravi policijski inspektor. To ih sve iznenadi, očekivali su da će iz uprave javiti da celu stvar ispita Radulo i zaključi slučaj. Ali u prvi suton, sankama, na Beringer zbilja stiže viši policijski inspektor Majer.

* * *

Inspektor, školovan ali sasvim mlad policajac, smesta je razgledao mesto nesreće, iz više uglova posmatrao mrtvog Iliju, pomalo uživao kako ga promatraju uplašeni ljudi neskriveno fascinirani njegovim pomalo teatralnim potezima i s nadom da će on vrlo brzo rešiti ovaj nesrećni slučaj, ili možda nešto čak gore od toga. To osećanje superiornosti pred neukim ljudima Majera ponese. On u notes nešto zapisa, zatim izvadi iz kožne tašne nekoliko kesica, zgreba krv s Ilijinih ruku, sa čela i s okrvavljenog obora, i sve to spremi u brojevima obeležene papirnate kesice. Zamolio je dva radnika da visoko podignu fenjere i grafitnom olovkom nešto crtao u svoj notes, svaki čas zagledajući leš i obor. Pregledao je zatim koferčić s Ilijinim stvarima i pročitao dokumenta. Rekao je zatim da konjušarev leš mogu sutra saonicama preneti do uprave gde će se pobrinuti za sahranu, jer na Beringeru, osim Martinog groba, groblja nije bilo, niti su stanovnici imanja znali da li je Ilija ikoga svog igde imao.

Ali činjenica da je uprava poslala pravog školovanog islednika da ispita okolnosti Ilijine pogibije samo učvrstiše u ljudima uverenje da Ilija ipak nije bio samo običan konjušar, već da je upravi ipak bilo do njega posebno stalo. Zašto, mogli su samo da nagađaju. Radulov neskriveni strah zbog ovog događaja to je potvrđivao. Ilija je ipak za nekog nešto odrađivao što oni nisu znali.

Majer se smestio u jednu praznu sobu u Radulovoj zgradi i već sutradan počeo isleđivanje. Po jednom radniku je sankama poslao one zapakovane kesice i zapečaćeno pismo do uprave odakle će ga proslediti dalje na zapisanu adresu. Uz njega je stalno bio Radulo, davao mu potrebne i nepotrebne podatke o ljudima, privodio ih i sam ponešto zapitkujući, više koristeći priliku da ljudima utera strah za neko kasnije vreme, nego što je stvarno mislio i uopšte mogao pronaći u neobičnu Ilijinu smrt. Majer je uplašene ljude ispitivao polagano, ponešto i zapisivao, trudeći se da ni jednim gestom ne pokaže da li na nekoga sumnja a još manje da u nekog ima poverenja. To je Radula prosto izbezumljivalo. Ledena atmosfera istrage, sumnjičenja, potkazivanja, griže savesti i preispitivanja sopstvenih grehova širila se Beringerom kao zaraza.

20.

Čopor gladnih vukova, sve neoprezniji i hrabriji, počinjao je već u prvi sumrak da se besno vrzma oko žice, praveći usku i duboku stazu u snegu tik uz ogradu. Pretvorio je ergelu u klupko straha. Posle višerasnog konjskog mahnitog njištanja, trzanja ulara, upaničene ždrebadi koja je nevezana jurila prostranim štalama, ljudi su nevoljno napuštali sigurne domove i polako se okupljali oko konja. Umirivali su ih s nekoliko besmislenih reči koje su pokušavali nespretno nežno da ponavljaju, stišavali ih pljeskanjem po vratovima. Zatim su, obeshrabreni uzaludnim poslom, i sami već prgavi od nesanice, pomahnitali od vukova, grubo udarali konje pesnicama po gubicama i drhtavim nozdrvama; onda ih žalili, tepali im, i već svi zamoreni užasnom noćnom igrom, podbulih očiju, legali kraj konja u slamu, gubili se u spokojnom mirisu štale i kratko, isprekidano i nemirno spavali pred iskolačenim konjskim očima.

Duboko u noći, u vreme tog kratkog sna ergele Beringer, iz duge zatvorske barake izlazio je oniži zatvorenik Todor. Brzo je za sobom zatvarao zagrejanu prostoriju natopljenu teškim mirisom prljavih zatvoreničkih tela, obojaka, ugasle vatre u zidanoj zemljanoj peći i zakopčavao tešku i toplu stražarsku bundu, spolja od cirade a unutra obloženu smrdljivim zečjim kožama. Na pragu barake, zagledan u pomrčinu, nozdrvama loveći mirise, uživao je u jezi od oštire studeni. Oslušne: slabilo je vučje zavijanje na istočnoj strani kod štala. I štale su se nekako umirile. Tiho. Na Beringeru nije bilo kerova. Pokušavali su da zadrže neke crne ovčarske mešance, ali je to trajalo samo do zime. Tada su mahnito izletali kroz rupe na ogradama i prosto nestajali u čeljustima mršavih vukova.

Todor je lagano u mraku motao a zatim palio cigaru. Posle nekoliko dimova kretao je ka ogradi na zapadnom kraju. Tu je, u gluvo doba noći, mirno, upijajući svaki pokret i zvuk s posebnim naporom da ih što bolje oseti i upamti, nepomično zurio u strašnu sliku.

Vukovi se nisu usuđivali nijednom da uđu na Beringer. Sprečavala ih je u tome pletena i bodljikava žica, ali još više oprez i ljudi koji su i dan i noć boravili s konjima. Posle jezivog zavijanja poveliki vučji čopor, negde posle ponoći, ogladneo i manje oprezan, isplaženih suvih jezika, nesnosnog smrada koji se širio oko njega, kretao je na zapadnu stranu. Činio je to sporo i nevoljno, kao da neka neprijatna a ipak neodoljiva uspomena i poziv upravljaju vučjim osetljivim čulima i nagonom. Na zapadnoj strani Beringera nije bilo štala, samo nekad bogat a sad zapušten vinograd. I bodljikava žica. S te strane je bila i mala kapija kroz koju je svakog dana u predvečerje izlazio Todor i postavljao svoju zamku.

Todor je bio seoski učitelj. Ovde je robijao sa svojim seljacima koje je, prema optužbi i osudi, nagovarao da ne daju preterano razrezan porez u namirnicama i stoci. Za njega kažu da nikada ni mrava nije zgazio, a da je od batina malo skrenuo. Ostavio je ženu i troje dece u ubogoj seoskoj školi u koju je došao da službuje iz grada. U njemu se kupilo i narastalo nešto nepoznato, nešto što će se odjednom preliti i poteći neizvesnim tokom. U podrumu zapuštenog kaštela našao je staru knjigu o tome kako Eskimi i Laponci love medvede i vukove. Iskradao se noću i uz ogradu dugo posmatrao divlji čopor koji je kao najbolja straža pazio da ko ne pobegne s Beringera. Kada je prvi put uspeo u neobičnom lovu iz knjige, sve se pretvorilo u strašnu strast. Mirni učitelj Todor, ranjen u dušu nepravdom i batinama, prešao je prag sopstvene dobrote i uputio se nepoznatim putevima s druge strane.

Komade svinjskog sala uzimao je od kuvara, svog seljaka, koji je, kad nije bilo smetova, jednom nedeljno preuzimao iz uprave hranu za zatvorenike, pa i po koju svinjsku polutku svu masnu i slaninastu. Komad sala je brižljivo naticao na s obe strane naoštren komad slomljene kose koji je uglavljivao u stari bagremov panj pored zapadnog dela žice. U cičoj zimi salo se smrzavalo, ali je kroz snežnu pustoš nepogrešivo odašiljalo mirisne signale vukovima pomahnitalim od njištanja konja i ždrebadi. Pa kad čopor zamoren obigravanjem duž istočne žice i štala odustane od uzaludnog posla, taj sasvim potisnuti miris smrznutog svinjskog sala počne da ih mami na drugu stranu. Stizali su polako, oprezno. Prvo mladi i najneoprezniji vukovi. Prilazili su izvoru neodoljivog mirisa, a zatim se okretali i panično, instinktivno, bez vidnog razloga, uzimali nekoliko koraka. Ipak, noć je prolazila, glad jačala, polako se stezao krug oko Todorovog panja. Spuštenih repova,

suvih isplaženih jezika, promuklog i proređenog zavijanja, čopor je kao hipnotisan stezao krug oko mamca. Obično bi stradao najgladniji, onaj koji se prvi usuđivao da lizne masni mamac. Sečivo je bilo negde doboko u tom klupku sala, ali je taj prvi zalogaj raspomamljivao krvoločnu zver i skoro joj uništavao svu lukavost i urođenu opreznost. Matori vukovi i vučice uznemireno su se vrzmali tamo-amo i s nekim potisnutim ali ipak jakim tračkom instinkta i iskustva čekali ishod. Ishod je svake noći bio isti. Prvi dodir tople vučje čeljusti topio je površinu grudve svinjskog sala a palio pomamu glasnog i krvožednog vuka. Svi mehanizmi koje je priroda hiljadama godina ugradjivala u sklop ove zveri raspršivali su se, praveći mesta jednoj jedinoj: utoljavanju gladi. Ali, ko zna, možda otvarajući vrata, na nekom drugom, višem ili drugačijem nivou, koga on nije mogao biti svestan i koji nije ugrađen u njegov instinkt, rešenju neke još veće potrebe, možda opstanka vrste ili strasti nekoga sasvim nepoznatog a tako moćnog.

Ukus rastopljenog svinjskog sala je poput neke anestezije prevodio mladog vuka u carstvo neopreznosti, širilo mu čeljusti da zagriže sve dublje, sve veći zalogaj, sve dok mu ne line krv iz jezika posečenog krhotinom kose, a on raspomamljen trga svinjsko salo i loče sopstvenu krv režeći, bacajući oko sebe krvavu penu. A kada gladni čopor oseti njegovu krv, predvodnik ga tako opijenog zadovoljstvom zgrabi i pregrize mu grlo. Čopor ga živog rastrgne prskajući krv na sve strane.

Za njima ostane samo krvavi ugaženi krug snega i ogolelo sečivo stare kose.

Todor to gleda, isprati crne utihnule senke kako se gube u noći i ode po sečivo.

21.

Isledniku Majeru istraga je doduše postajala sve zanimljivija, ali prave potvrde da je neko zbilja ubio glavnog konjušara Iliju - nije nalazio. Nije prikupio ni dokaze da je u pitanju nesrećan slučaj. S početničkom i mladalačkom strašću saslušavao je ljude i otkrivao misli uplašениh zatvorenika i seljaka, saznavao neke njihove dotad još neotkrivene prekršaje, zle i nepoštene namere, šta jedno o drugom misle, pa i njihova nagađanja ko bi mogao biti ubica i zašto. Sumnjičili su jedni druge, već u zavisnosti od toga ko se kome zamerio i kome je želeo da napakosti. Tako se u Majerovoj glavi formirala duga kolona sumnjivih, a u toj koloni su bili takoreći svi stanovnici Beringera. Tapkao je u mestu i pripremao se da sasluša poslednje osumnjičene na svom spisku.

Sve se to odužilo i potpuno promenilo opštu situaciju na imanju i odnose među ljudima. Bližilo se već proleće, ali niti je stizalo, niti je bilo neke uočljive radosti zbog skorog kraja surove zime i očekivanog povlačenja čopora vukova nazad negde u Transilvaniju. Neki seljaci su prestali da dolaze na posao zbog straha da ne budu umešani u tu gadnu situaciju, a ovi koji su ipak svaki dan dolazili sankama i naoružani sekirama zazirali su jedan od drugog. Prestale su uobičajene grube šale, a Kulak je uveo pravu torturu. Obustavio je lov na zečeve, ukinuo kratke sedeljke oko vatre, izmišljao nove, sve besmislenije i teže poslove, terao ljude da satima čiste teški sneg koji je svakog dana padao, da krče staze i puteve koji nikome nisu bili potrebni niti su ikada na tim pravcima i postojali. Pravili su u snegu neki besmisleni lavirint. Najgore je svim zatvorenicima palo kada im je Radulo jednog jutra s neprikrivenim zadovoljstvom saopštio da i oni kojima ističe kazna moraju ostati na Beringeru sve dok se ne okonča istraga. To je među te nesrećne ljude unelo još težu potištenost, beznađe i strah.

A onda se proneo glas da je nepoznati ubica na Beringeru, čak da ga je jedne noći neko i primetio. Čutljivi čudak Todor poverio je jednom svom seljaku, takođe robijašu, da je među vučjim tragovima otkrio još neke, verovatno ljudske, ali da je napadao novi sneg pa nije jasno prepoznao trag. Ovaj to nije mogao da oćuti, preneo je još nekom, stiglo je do doušnika a zatim i do Kulaka. Ovoj nesigurnoj slutnji nije odoleo ni Majer, pa je ceo jedan dan s Radulom i Kulakom pažljivo na Todorovom vučjem stratištu skidao poslednji paperjasti sloj snega i zbilja i našao skorele tragove, ali sasvim nejasne. Nisu mogli utvrditi ni otkad su i ni čiji su; tu je bila i staza kojom su nekad, po lepšem vremenu, stizali seljaci na posao, a možda su bili i Todorovi tragovi. Ugaženi sneg bio je crven od krvi i pun smrznute vučje dlake i koščica.

Majer ipak pozva Todora da ga sasluša, ali ga ubrzo pusti da se vrati u zatvoreničku baraku. Da li je Kulaku to naredio sam već nervozni Majer, ili Radulo, Todor nikada nije saznao. U baraku je stigao, bolje reći dovukao se strašno isprebijan i skoro smrznut. I do tada ćutljiv, više nije progovorio. Robijaši su mu cele noći stavljali sneg na modrice i uboje, trljali mu telo da ga povrate u život. Todor je samo jecao i ječao.

Ovo svirepo batinanje napokon je sve uverilo da Majer nije ni blizu otkrića šta se zapravo dogodilo s Ilijom, ni da li je njegova smrt samo nesreća ili zločin.

U šupe i u štale ljudi su ulazili samo u grupama. Niko više nigde nije ostajao sam. U konjušnici, još od Ilijine smrti, niko nije spavao. Majeru su ljudi počeli sve češće dolaziti i saopštavati fantastične priče i sumnje, sve strašnije i strašnije: kako im neko noću lupa na vrata, kako se nešto čuje na tavanu kaštela, da su konji prosto podivljali a vukova baš te noći nije bilo, da im neko potkrada hranu. Osećajući da situacija i već pomalo izgubljeni Majer mogu postati opasni i za njih dvojicu, Radulo i Kulak su još žešće nastavili neku svoju istragu, pa se sve pretvorilo u pravu stravu. Prebijali su zatvorenike, sumnjičili radnike iz sela, vodili Aladara koji je pronašao mrtvog Iliju čak do uprave na saslušanje pred nekim vrlo važnim. Najgore se događalo noću: Radulo i Kulak nisu se više zaustavljali pred prozorima već su ulazili u stanove, pretresali, plašili žene i decu, pretili, izvodili muškarce i puštali tek pred jutro, izubijane i ćutljive. Bili su sve nemoćniji i sve gori.

Po Majera je dva puta dolazio kurir, a ovaj s njim odlazio do uprave i, kažu, tamo negde telefonirao. Očito, nije samo on bio nezadovoljan istragom; neko moćniji bio je nezadovoljan i istragom i islednikom Majerom.

22.

Radulo je bio čovek od puno reči a malo misli. Valjda je i sam toga bio svestan pa se još više gubio u brzoy i besmislenoy bujicy govora kojom je pokušavao što više da zadrži pažnju slušalaca. A postizao je baš suprotno: u njima je sahnulo i ono malo znatiželje da ga čuju, polako se nakašljavali, pogledali i pokušavali da mu upadnu u reč. Njega je to izluđivalo, činilo ga još nesigurnijim, reči besmislenijim, govor sve bržim i glasnijim. Usne su mu se sušile, u uglovima hvatala suva pena, kratko je i nepravilno disao, ionako spora misao skoro prestajala, a rastao samo strah da opet nije uspeo ništa da kaže od onog što je želeo. Sve dok se ta mlaka kiša besmisla ne bi potpuno raspršila u nevezane reči, zatim samo slogove a onda u neke glasove bez ikakve veze. Ljudi su polako nastavljali razgovor, činilo mu se s lakoćom izražavajući ono što je njemu nedovoljno artikulirano sasvim mutno prolazilo glavom, zaključivali neke sasvim jednostavne stvari do kojih on, činilo mu se, nikada neće doći.

Pokušavao je pa ništa. Svaku je nameru brzo i nametljivo, želeći da se istakne po svaku cenu, prvi proglašavao lakom, rešenom, predviđao da će se odmotati sama od sebe. Vikao "hop" bez skakanja. Osećajući u podsvesti svu jalovost svojih reči, opet je brzao i opet se raspršivao u oblaku besmisla. U tom pojednostavljenom viđenju stvari on je odmah na početku svake ljudske akcije onemogućavao bilo kakvu staloženiju misao i napor, bolesno želeo da u tome baš on uspe i prigrabi slavu, zatim bi, potpuno klonuo, bez snage da bilo šta učini, sve to odbacivao i okretao se nečim sasvim novom, činilo mu se opet lakom, tu nadomak ruke... Za njim i u njemu su se gomilali samo promašaji i neuspesi.

Kao da je bio stvoren da nekog sluša, da nekom slepo veruje, da nekom služi, jer sam u tom složenom životu nije pronalazio sopstvene staze i sopstvene fine i nevidljive struje kontakta s drugim ljudima. On je većito bio teško razočaran, svestan svoje nemoći, uplašen, nesiguran i nevoljen, i zato okrutan, zato tako povodljiv, poslušan i opasan. Polako je preskakao tu svoju uvodnu predigru do besa, taj svoj prvo naizgled razložni a isprazni govor, i odmah, sve brže stizao do kraja, do neverovatne prgavosti, naglosti i brzih i bezrazložnih svirepih poteza izazvanih prazninom, otuđenošću, osećanjem napuštenosti i prezira drugih. Bio je gadan. Smirivao se tek kad oseti da ga se ljudi boje, da mu služe bolji od njega i tako otklanjao strah.

U ratu se izgubio neznano kud a vratio u uniformi s nekim nižim činom i čak medaljom. Niko nije znao za šta ju je zaslužio i, sasvim oprečno njegovoj ćudi, o tome nikada nije ni govorio. Samo se smešio kada mu to pomenu, svesno ostavljajući slušaocima bezbroj mogućnosti da to sami otkriju, a njegov tajanstveni smeh trebalo je da ih usmeri na svakako vrlo važne i velike podvige.

Svoje loše imanje i neurednu kuću lako je zamenio za službu čuvara zatvora. Tu je napokon ostvario svoje snove. Znao je satima da nešto govori zatvoreniciima, uživajući u osećanju da ga niko od njih ne sme da prekine, govorio samo o sebi, zatim šta misli o svakom zatvoreniku, pitao šta oni misle o njemu, cerekajući se i uživajući u njihovim iznuđenim komplimentima, pred svima ih ispitivao o detaljima njihovog greha, ali i o najintimnijim stvarima njihovih porodica, žena i bračne postelje, zatim to komentarisao, odmeravao im i premeravao kazne koje je sud već bio izrekao, povećavao ih i smanjivao. I govorio, govorio...

- Tebe bih ja obesio - znao je da kaže kad primeti da je za malo opala pažnja slušalaca. Oni bi se prenuli osećajući da bi on to zbilja učinio. Osim najtežih poljskih radova, čišćenja štala i održavanja propalog imanja, zatvorenici i nisu imali velikih muka i nevolja, ali su se Radulovo svakodnevno ispitivanje i isprazni govor pretvorili u teški teror. Ljudi su prestali da govore među sobom. Smučio im se sopstveni glas.

23.

Majer je Timoteja Aldina ispitao kratko i brzo. Nije nalazio nikakve moguće veze ili motive za bilo kakav sukob bunardžije i konjušara, pa ga je, uzevši osnovne podatke, pustio kući.

Ali nekoliko dana posle toga Aldina pozva Radulo. S njim je bio i Kulak.

- Svaki čas se seliš- poče Radulo.

- Takav mi je posao, bunardžijski. Ostao bih na jednom mestu da mogu.

- Nemoj meni objašnjavati kakav je bunardžijski posao. Znam ja to vrlo dobro. Kažeš, ostao bi na jednom mestu da možeš. A da li bi ostao ovde, na Beringeru?

- Ostao bih.

- Svidelo ti se u dvorcu, je li? Misliš da ja ne znam zašto. Misliš da sam budala, da smo svi mi budale. Je li to misliš?

- U njemu je jedino bilo mesta.

- A da li si razmišljao zašto? Zar mi nismo mogli isto da se u njega uselimo? Mogao sam da stanujem u pet puta većem kaštelu, čak su mi to i nudili. A znaš zašto nisam? Zato što to nisam hteo. Ovakvi kulački dvorci nama služe kao klozeti.

Kulak se zaceni od smeha kad Radulo reče "kulački".

- Nemam gde - šaputao je Aldin.

- Nećeš uskoro imati gde ni u kaštelu. Srušiće ga. Ne znam ko, ali će ga srušiti. Najvažnije je da prvo krene priča, a priča je krenula. Srušiće ga. Sve će zaorati. Na mestu na kome spavaš sa ženom nicaće kukuruz. Neće ostati ništa. Ništa! Ni priča. Niko neće smeti ni da priča... Gledaš ga, misliš trajaće hiljadu godina. A nije tako. Da li si gledao kako s minirane kuće izleću vrata i prozori? Kao čoveku oči? A krov? Ugne se kao ljudsko teme, popusti po koštanim šavovima i slegne u lobanju. Uspomene, sećanja se mogu ubiti! Da ti ne padne na pamet više da još jednom pomisliš na njih. A kamoli ne kuće i ljudi. Upamti što ti kaže Radulo.

Aldina uhvati muka.

- Ostalo sravni kiša, ako treba i plug, i zemlja. Zemlja sve pokrije.

- Nemam gde, nemam gde - ponavljao je zgađeni Timotej.

- Ima mesta ovde, u zatvoru. Mogao bi ovamo da se preseliš. Gde si bio te noći kad je ubijen Ilija?

- Kod kuće.

- A ko to zna da si bio kod kuće?

- Znaju moji. A znate i vi. Čuo sam vas na terasi kad ste te noći patrolirali.

- Prisluskuješ?

- Čulo se.

- Naravno da patroliramo. Šta bi ovde sve bilo da vas čovek pusti da radite šta hoćete? To mi je posao, da pazim na sve vas. Razumeš li, na sve vas. Zašto zatvaraš šalu kad sam ti rekao da to ne činiš?

- Hladno je, razbijena su okna, a stakla nigde nema.

- Šta te je pitao Majer?

- Ko sam, odakle sam, gde sam bio te noći...

- A za mene? Zar za mene ništa nije pitao?

- Ništa.

- Šta to pričaju, da sav pocrveniš i naduješ se kad uđeš u bunar.

- To je alergija, od rođenja.

- I, kažeš, ništa nije rekao za mene?

- Ništa.

- A šta ti kažeš?

- Malo vas poznajem.

- Malo? I bolje je da me ne upoznaš. Kako to da baš ti imaštu alergiju? I šta ti je to uopšte?

- To je kad nešto ne podnosiš, telo ti ne podnosi, pa onda reaguje, pocrveniši naduješ se, ne možeš disati.

- A šta to ti ne podnosiš?

- Zemlju, alergičan sam na zemlju.

- Na zemlju? A na koju si ti to zemlju alergičan? Na ovu, našu? Da li ti od nje pozli?

- Ne, alergičan sam na žutu zemlju.

Kulak se cerekao Radulovoj dosetki. Ovaj je teško skrivao osmeh prezadovoljan da je rekao nešto što je izazvalo takav smeh, nečije oduševljenje, makar i Kulakovo. A onda se smrknu.

- Pazi Aldine, mi tražimo ubicu i saznaćemo ko je. A naći ćemo nekoga i ako ne saznamo. Nama treba krivac a ne istina. Nemoj ti da budeš taj krivac. Neće ova zemlja na koju si alergičan plakati za tobom. Nemoj da nešto čujem. Žuta zemlja na koju si alergičan može i da te izleči. Zauvek.

24.

Strah je polako okivao Beringer. Nikome više tu nije bilo dobro. Vreme se ubrzavalo. Isledniku se činilo da ono sve brže ističe kako on sve grozničavije i nervoznije traga ili za ubicom ili za nekim jakim dokazom da je Ilija poginuo pod kopitama uznemirenog konja. Ljudi su na brzinu otaljivali svoje poslove i žurili da nestanu s očiju i njemu i drugima. Neka nepoznata sila pokrenula je oko starog kaštela vremenski vrtlog, sve više ga ubrzavala, ljudi su žurili, misli im se brzo javljale, kratko trajale i prolazile, nervi se napinjali, počinjao košmar.

* * *

I kako to već biva na svetu, kad stvari narastu do sasvim neprirodnih granica i kada se učini da izlaza zapravo nema, rešenje se javlja iznenada, s neke sasvim neočekivane strane i uspostavlja opet nekakav red, ali, jasno, s drugim rasporedom, s drugim odnosima među ljudima, s drugom atmosferom. Ništa više ne bude kao pre.

Kolar se jednog jutra obesio u svojoj šupi dok su njegovi još spavali. Tako ga je zatekla njegova pastorka, devojčica, kad je rano pošla majci po drva za potpalu. Snažni čovek visio je na glavnoj gredi, iskolačen i izmučen. I ma koliko je taj drugi strašni događaj na Beringeru pogodio ovoga puta njegovu ženu, jednu mladu seljanku koja je iz obližnjeg sela rado prihvatila Kolarov poziv da zajedno žive, jer je u ratu rodila neznano čije dete pa ju je selo prosto odbacilo - doneo je ogromno olakšanje svima drugima.

Mozaik se složio i svima je postalo jasno da je Iliju ubio Kolar. Tek sada su se seljaci setili stalne netrpeljivosti upravnika imanja i glavnog konjušara, njihovih retkih ali osornih razgovora pri neizbežnim dogovorima o poslovima. Kolar kao da je polagao neko moralno pravo na Beringer, sve je na njemu radio i savesno i strasno, ponekad i nepotrebno, pri sasvim običnim poslovima. Ilija, čovek sa strane, negde izdaleka, taj svoj konjušarski posao obavljao je lako, ne unoseći se preterano u sve to, smatrajući ovo propalo imanje i fantomski kaštel samo ruševinama nekog drugog vremena i tragovima nekog nepoznatog života nekih nepoznatih ljudi. Njegove misli su bile na sasvim drugom mestu, odgovarao je nekom nepoznatom, ne zna se zapravo za šta. U selu je krenula pa brzo stigla i do imanja priča o sumnjivom moralu siromašne devojke, Kolarove žene, i o njenoj tajnoj ljubavnoj vezi s glavnim konjušarom Ilijom. Majeru je pomoglo Radulovo svedočenje o Kolarovom uzbuđenju kada je otkriven mrtav konjušar. Islednik je imao još jedan, samo njemu znan, jasan trag: veče uoči samoubistva pozvao je upravnika sutradan na saslušanje.

Na Beringeru je splasnuo strah, ljudi počeli opet da među sobom razgovoraju, zatvorenicima porasle nade o skorom povratku kućama, Radulo opet nezvezano, dugo i isprazno govorio, beskonačno ponavljajući svoje velike zasluge za otkriće ubice, otkrivao i bujicom gluposti sve više povećavao neku svima do tada

neznanu mržnju prema Kolaru, pa je zbilja i počeo da ga mrzi. Koliko ga se do tada pribojavao i javno pokazivao svoju tobožnju odanost i poštovanje upravnikovom znanju i zalaganju da imanje dovede u red, sad je s isto toliko strasti mrzeo istog tog čoveka.

Na Beringeru je oslabio i vrtlog vremena, stišavao se, uskladio se ritam prirode, života, misli i rada.

Odahnuo je i Majer. Negde duboko u njemu tinjalo je nezadovoljstvo što ni izbliza sam nije uspeo da nazre motive ubistva i tako i otkrije ubicu, ali je rešio da svoj posao, bar sada kada je sve jasno, ipak obavi do kraja profesionalno. Pre nego što je zatvorio beležnicu, saslušao je i Kolarovu udovicu.

Uplakana žena je otkrila da zbilja ne zna ko je otac njenom detetu, začetom ko zna kad i ko zna s kim od vojnika ko zna koje vojske koje su tog rata prolazile kroz selo, a nekad se i zadržavale po dan ili dva. A kada su seljaci prvi put primetili da je jedan od pijanih oficira izašao iz uboge kuće usamljene i silovane devojke, dalje su sami k njoj upućivali raspuštene vojnike, terajući tako nesreću sa svog praga, dalje od svojih žena i svojih kćeri. Nesreća se po nekom tajnom zakonu i potisnutoj želji svih drugih slila samo na jednu kuću, a poštediti ostale. Majera za malo pokoleba ogromna ljubav te nesrećne žene prema već ostarelom Kolaru i njena ogromna zahvalnost što ju je iščupao iz zla u koje su je gurnuli rat i ljudi, i u jednom trenutku mu se učini da ona nikada ne bi mogla da prevari upravnika. Ali opet je, po tom nekom tajnom mehanizmu grupne odbrane, samo jedna, opet ista osoba, izabrana da se na nju sruči sva bujica zla i straha i tako poštedi ostale. Sve je govorilo, svi su govorili da to mora biti baš tako kako je priču prela njihova mašta, potisnuti strah i panična potreba da se već sve jednom završi i opet uspostavi stari ritam. To je uostalom želeo i on, Majer, pa i ne oseti umor i lenjost svog uma da stvari dalje razgrne.

- Mihajlo je te zore, kada je otkriven mrtav Ilija, došao kući strašno uzbuđen - odgovarala je žena isledniku. - Ulazio je i izlazio iz kuće, samo kratko sedao i nerazgovetno mrmljao, nešto kao "nemoguće", "on se vratio da me ubije". Nikada nije bio takav, nije me uopšte primećivao, kao da je mislimo bio negde daleko, u drugom vremenu, a samo mu je telo sedelo tu preda mnom.

Majer je sve zapisivao, završavajući tako svoje prvo isleđivanje s nejasnim osećanjem da li je ono bilo uspešno. Pratio je šta govori nesrećna žena, ali je sad već više mislio o sebi i svom susretu s pretpostavljenima. Tako on prvo zapisa navodne Kolarove reči "on se vratio da me ubije", a onda ih precrtala, pripisujući to nesigurno svedočenje, te nerazumljive reči, udovičinom uzbuđenju ili možda Kolarovoj griži savesti i košmaru posle ubistva. I zatvori beležnicu.

Majer je pokupio upravnikove dokumente, vojnu knjižicu, vojni zdravstveni karton, sve to zapečatio i poslao po kuriru na upravu i, verovatno, još negde dalje. Posle dva-tri dana Majer spakova stvari, a Aladar ga čezama odveze na najbližu železničku stanicu. Na Beringeru ga više nisu videli, ali su još jednom čuli za Majera.

* * *

Sve se naizgled vratilo pređašnjem, uobičajenom ritmu: seljaci su redovnije dolazili na posao; zatvorenici, jedan po jedan, kako im je isticala kazna, odlazili kućama; kobile se ždrebile, sneg kopnio, čopor vukova se povukao na drugo mesto. Proneo se glas da će Beringer, zbog te velike udaljenosti i od puta i od sela, a najviše zbog večite nestašice vode biti zatvoren a sve na njemu rasprodato, pa su seljaci opet merkali mašine koje su im potrebne i najbolje konje. Zatvor se polako praznio a vlast okretala protiv nekih drugih i drugačijih grehova, pa se nesreća selila na druga mesta i odabirala nove ljude.

Ali jednom pred podne na Beringer stiže suvonjavi čovek s nekim zamrznutim, stalnim osmejkom na licu, i, pošto upita gde je Radulova kuća, dođe pred njegov prag i zakuca.

- Ja sam Segedinčev, novi islednik.

Na Beringer kao da se vratila zima. Sve je zanemelo od nove sumnje i ogromnog straha, jer svi shvatiše da je prethodna istraga bila promašena. Ubica konjušara Ilije nije bio Kolar. Već kada je brzopleti i lakomisleni Majer zaključio činilo mu se sasvim razjašnjen slučaj ubistva, stigla je analiza krvi zgrebane sa štalskog obora. Mladi, školovani ali neiskusni Majer želeo je da tim, za to vreme vrlo komplikovanim postupkom, ostavi jak utisak verovatno na svoje pretpostavljene. Ukazivalo je to ipak i na posebnu pažnju koju je neko poklanjao ovom slučaju. Sve bi se verovatno i dogodilo kako je zamislio slavljudivi mladi islednik, da taj papirić nije bio dokaz jedne sasvim iznenađujuće činjenice: skorela krv na štalskom oboru je zbilja bila Ilijina, ali je s njom bila pomešana još nečija krv.

Ali ne Kolarova.

Timotej Aldin vraćao se kući s polja, sa zapadne strane, kroz vratašca na ogradi koja je zimi koristio jedino zatvorenik Todor. Ta staza vodila je kroz zapušteni vinograd, pored groba Marte Beringer, pravo na terasu dvorca. Tu je Timotej obično već izdalje čuo viku svoje dece, a čim prođe kroz kapiju od izđikale vinove loze po lepšem danu ugledao otvorena vrata svog sadašnjeg doma.

Dan je, činilo mu se po svemu, bio sasvim običan. Već se pomalo navikao na Beringer, na ruševinu dvorca u kome je ko zna ko, ko zna kada i ko zna kako živeo, a on tu preneo nešto svog iskustva i sećanja, izgradivši još jednu stanicu na putu nespokoja i ovisnosti o neprekidnom traganju za nekim mestom u kome će se osećati mirnim. Neka stara mesta u tom razmišljanju javljala su mu se kao prijatna sećanja, iako prijatna u stvari nikada nisu bila, sadašnja kao neizvesnost i nesigurnost, a savim potisnuta misao na neko drugo, novo, nepoznato mesto.

Možda se taj prvi, nelagodni tračak misli o novom putovanju ne bi u glavi Timoteja Aldina javio tako brzo da nije bilo ubistva i samoubistva i neprekidnog Radulovog i Kulakovog sumnjičenja i terora. Ovako, sve je bilo prebrzo potrošeno, samo za jednu zimu, i u Timoteju je opet jačala sila koja ga je terala na novi put. Krenuo bi on odmah, ali mu još niko nije rekao da bunar izgleda ni neće biti potrebno kopati, jer je Beringeru predviđena neka drugačija sudbina. Danima, osim kad je neophodno, nije ni govorio s Milom, a deca su se primirila i igrala na terasi samo kad njega nema. Bilo je lepo a njemu teško rano proleće. Stalno je osećao i očekivao da žena brizne u plač, sva izlomljena od nespokoja, straha, od brige za njega i decu. Osećao je da će i sam brznuti u plač, onda odlazio od kuće dok ga grč u grudima ne prođe i ne pronade nešto mira u prirodi. Narastala je u njemu zebnja da će sve odjednom eksplodirati u strašan jecaj njegove žene, dece, i njega samog i da će svi zajedno, bezglavo, zastrašeni krenuti ko zna kud.

Nije mislio da će kraj njegovog stalnog nespokojstva, nelagodnosti i neobjašnjivog straha biti tako običan, tako brz, i tako jasan kao što je naslutio u jednom trenu kada je s ivice vinograda, sa zapadne strane, za trenutak ugledao svoju terasu.

Prvo oseti sopstveni krvotok i pritisak u glavi. Ništa se nije micalo, ali on uoči promenu ritma vremena, kao neki povetarac koji naglo razlistava i odmah žuti i stari lišće i trave, kako mu se gomila mrtvi rožnati epitel na koži, oseti jednu boru pored usana, ukaza mu se put s Beringera kroz bagremar kako kao zmija sve brže vijuga kroz polja, a predeli prolaze i smenjuju se kao pri pogledu iz voza prvi i drugi plan. Gledao je na terasu kao na sopstvenu prošlost, predosećao da će se dogoditi nešto što mu je već bilo odnekud poznato i što je očekivao.

Vrata su bila širom otvorena. Nasred terase, u otrcanoj stolici od pruća, u kojoj je znao nekad i sam da posedi u prve varljive prolećne toplije dane, sedeo je neko kosmat i razbarušen, neko nepoznat. Svakako, sasvim nepoznat, ali Aldin oseti u sebi neku nelagodnost kad shvati da mu se slika te spodobe javlja nekako duboko iz podsvesti. U njemu se, mimo volje, pa i bez bilo kakvog prethodnog saznanja o tome, počela odmotavati neka tajna koja ga je mučila a nikako mu se nije otkrivala. Shvati odjednom da slika tog čoveka sada sasvim jasno postoji u njegovoj podsvesti i da je, u stvari, i očekivao da se on već odjednom i odnekud pojavi.

Neka mu vrelina izbi iz očiju, shvati da su to tople suze, a ipak se mirno, korak po korak, primicao terasi i čoveku na njoj. Čovek je bio nepokretan, malo neobično podignute glave, pogleda uperenog preko Timotejevog ramena u vinograd. Desna ruka mu je bila uvijena u beličastu krpu svu skorelu od krvi, proseda gusta i duga kosa slepljena na čelu, jedna noga sasvim neprirodno bačena u stranu.

Na dva-tri koraka od terase, pred nekoliko stepenika, Timotej Aldin obrisu suze, razbristri pogled i tada shvati da su starčeve oči, za koje mu se učinilo da su uperene baš u njega, ili nešto u stranu preko njegovog ramena, u stvari mrtve oči, zgasle oči mrtvacu na njegovoj terasi.

U magnovenju on shvati sve: bio je to mrtav stari Andreas Beringer zagledan u Martin grob. I oseti: pred tim mrtvim starcem možda se baš tog trenutka prekidala neka nit koja mu je bila potrebna.

* * *

Timotej Aldin sa ženom i decom pešaćio je pustarom ka drumu. Orman je ostao u kaštelu, a oni u zavežljajima poneli šta su mogli. Timotej Aldin savijao se pod teretom alata prebačenog na rame. Grabili su, grabili raskvašenim putem, a činilo im se da ne odmiču. Čupajući nogu za nogom iz blata, Timotej Aldin oseti kao da za sobom vuče celi Beringer.

Prvo mu se učini da čuje neki uzvik. Ali duvao je vetar oko ušiju i on pomisli da se prevario. Ali Mila i deca zastadoše. Potom i on razgovetno ču: "Aldine!".

Neko je zbilja vikao.

Zadrhta, shvati da je to i očekivao.

"Aldine, vrati se odmah!"

Timotej Aldin stade i okrete se Beringeru. Strah je u njemu nestajao.

26.

Mladi Aldin pođe Senčanskim putem ka južnom kraju grada. Tamo je taložnik gradske kanalizacije pre nego što se prljava voda ulije u prvi sektor pregrađenog Paličkog jezera i širi se strašan smrad od raspadanja fabričkih otpadaka. Tu se razdvajaju tri pruge: leva je za Sentu, srednja nastavlja na jug ka Beogradu, a desnom koja savija prema staroj železničkoj stanici Subotica-bolnica, preko nadvožnjaka na glavnoj magistrali Istok - Zapad, nekad su prolazili spori lokalni vozovi za Hrvatski majur i, između stotina salaša, majura i kaštela dalje za Staru Moravicu i Crvenku. Desno od Senčanske kapije leži Senčansko groblje u koje sahranjuju i katolike i pravoslavne, a iza njega ciglana Titusa Mačkovića još iz prošlog veka, prva ciglana u Subotici. Tu gde se pruge razdvajaju i seku sa starim Senčanskim putem koji se malo dalje odvaja od asfaltnog kružnog puta oko jezera i pretvara u zemljani put kojim se još uvek može stići do Sente, pa i dalje, čak do Đerdapa, nalaze se rampa i bokternica. Pedesetak koraka od pruge, u kući ne većoj od bokternice živi neki Segedinčev, starac, nekada bokter, posle noćni čuvar pruge, ciglane i prečistača. Uvek samo noćni čuvar.

- Očekivao sam vas, čak sam mislio da ćete doći mnogo ranije - dočeka starac Mladog Aldina kada ovaj jednog podneva, na kraju svoje potrage za nestalim kaštelom, stiže do bivšeg policijskog islednika koji je okončao istragu o zločinu na Beringeru.

- Znam šta ste mogli do sada da saznate, to sam još davno saznao i ja i preturio stotinu puta u glavi. Ali znam i šta još ne znate, a svakako hoćete da saznate. Možda je sada već svejedno a možda je i vreme da zbilja zaključim taj slučaj.

* * *

Kada je Timotej Aldin na terasi Beringera zatekao mrtvog starog Andreasa posao je novom isledniku Segedinčevu bio samo naizgled olakšan. Pokazalo se ubrzo da krv pronađena na oboru uz Ilijinu zbilja jeste Andreasova, ali to još nije bio i dokaz da je starac ubio konjušara Iliju. Povrede na njegovim rukama kao da su zbilja bile od teških ogrebotina, od prljavih noktiju konjušara Ilije, možda čak i od ujeda, jer su bile jako zagađene, a stari Andreas je i umro od sepse. Sigurno da se starac gušao sa mnogo jačim Ilijom, ali kakav se to odlučujući preokret u toj neravnopravnoj borbi zbilo da Andreas smrtno rani konjušara razbivši mu glavu, i čime je to učinio, ili je to možda delo drugog - to Segedinčev nije mogao da odgonetne.

- Bilo nam je vrlo važno da otkrijemo ko je zapravo, zašto i kako ubio konjušara - otkri Segedinčev. - Pretpostavljam da naslućujete da je Ilija bio naš čovek, policajac, zadužen za kontrolu i zatvora ali i Radula i Kolar. Izgleda da je i Radulo to saznao pa je počeo neku svoju istragu. Njega su o svemu ispitivali u glavnoj upravi. Posle toga je zanemio.

U Majerovoj istražnoj beležnici slučaja poginulog konjušara, posebno u beleškama sa saslušanja Kolarove udovice, Segedinčevu pažnju privuče baš onih nekoliko precrtanih reči koje su se Majeru učinile nesuvislim. Zašto je Kolar posle Ilijine smrti bio toliko uzbuđen, da li je zbilja rekao "on se vratio da me ubije", da li to znači da je Kolar znao da se Andreas Beringer vratio na kaštel? Gde su se i kada sreli? Znači li to da je stari spahija ipak znao za ljubavnu avanturu svoje žene i Kolaru i da se vratio da mu se osveti?

Prazan zatvor, Majer prekomandovan negde u sasvim drugi kraj zemlje, izbrisani tragovi, ljudi koji nerado još jednom govore o Ilijinoj pogibiji i Kolarovom samoubistvu, upravnikova udovica odseljena nekud daleko s jedinom ćerkom - sve činjenice koje su Segedinčeva dovodile do očajanja, dok su na nekoj njegovoj nadređenoj upravi očekivali hoće li uspeti da već zaklope taj prokleti dosije Beringer i spasu se odgovornosti pred sebi nadređenima.

Inspektor reši da krene od početka.

- Tek posle nekoliko mojih zahteva pretpostavljenima dobio sam informaciju da se Kolarova udovica nalazi u bolnici u Staroj Moravici. Posetio sam je misleći da će mi ipak reći nešto više, ali sam je zatekao s jednom većom devojčicom, kako se drže za ruke i gledaju jedna u drugu sa strašnom grimasom i naporom na licu da jedna drugoj nešto kažu, a bez jasne misli i dovoljno snage uma da to zbilja i učine. Tek sam tu saznao da je to pastorka nesrećnog upravnika, poludela kada je videla obešenog očuha. Ta dva ljudska bića, majka i kći, komunicirala su međusobno i razumevala se samo svojim velikim bolom.

Segedinčev ponovo prelista beleške svog prethodnika Majera. I, jasno, ponovo pročitao izjavu prvog saslušanog, Aladara koji je i pronašao mrtvog konjušara Iliju.

"Aladar nije potpuno normalan čovek. Sumnjive je prošlosti, radio je još i za starog gazdu, a izgleda da je i ondašnjim vlastima bio sumnjiv, jer je nekoliko puta privođen, što se vidi iz zaplenjene arhive prethodne države. Zaključujem da je nekad bio gadan bundžija: došao je, u stvari pobegao ovamo iz Mađarske, kada je tamo izbio neki revolucionarni prevrat, ali se još dva puta tamo vraćao i ponovo ovamo bežao. Svedoci tvrde da je bezazlen, iako su ga viđali da noću tumara Beringerom. Jako se boji policije, tučen je svaki put kada ga je stara policija privodila, što se vidi po ožiljcima i po tome što gubi sposobnost govora pred organima vlasti. Puši loš duvan, neprekidno, pije, neprekidno, a kada noću sedi pred svojom šupom, gleda u mrak, kao da zbilja nešto vidi. Njegovo svedočenje je sasvim nerazumljivo, verovatno samo neki delić košmara u njegovoj glavi, više neka priča koja se prepričavala po Beringeru, o nekom konju Dragonu i nesreći u ataru kada se gazdarica Marta prevrnula u čezama. Iako sam, strogo se pridržavajući pravila službe, više puta jasno insistirao da se drži pitanja koje sam postavio i koja su važna za istragu, on je i pored toga neprekidno ponavljao isto. Svedočenje je pisao zato što je tokom istrage iz nepoznatih razloga počeo da muca. Prilažem sedmu verziju njegovog pisanog svedočenja".

Nešto izgužvan polutabak na "visoki karo" bio je mastiljavom olovkom ispunjen rukopisom nagnutim u levu stranu, s obeleženim dužinama i znacima za mućene samoglasnike, karakterističnim za mađarski.

"Ja sam krenuo na istok, znao sam da gospodarica uvek odlazi na tu stranu. Predosećao sam da će se prilikom tih njenih vožnji jednom nešto dogoditi. Prevelika je bila njena sreća kada je odlazila, a prevelika zabrinutost i tuga ljudi koji su je ispraćali. Nju je od drugih razdvajala ogromna daljina, neprekidno se povećavala, pa je nešto moralo da se desi, da pukne, da zaustavi odlazak te lepe žene u drugi prostor i vreme, strahovito daleko od ljudi s kojima je živela. To neki deo prirode, gospodara toka stvari i sudbine, nije mogao više da izdrži. Umešao se nekim naizgled sasvim bezazlenim slučajem, možda krikom vrane na strnjici, ili bezglavim trkom uplašenog zeca, lisice ili lasice, tek toliko da poremeti Dragonov lepi i brzi trk i pomeri Martine čezze samo pedalj u stranu, dovoljno da točak zakači stablo starog bagrema i čezze zanese u kovitlac. Sve što je ta naizgled smerna i poluusahla, a zapravo strasna žena tražila po dalekom horizontu, u tim samo njoj znanim plavim pukotinama i prostorima vremena, u jakom milovanju vetra, u brzom konjskom trku, sve ono što joj se činilo daleko i samo fantazijom, zbilja se odjednom, prokolalo, probujalo, na jakim i uzdrhtalim rukama uplašenog upravnika, u buđenju iz nesvestice, u zagrljajima i nekontrolisanim dugim poljupcima koji napokon složiše vreme, otkriše i njima samima nepoznatu strast koja ih je proždirla i proganjala na teška i duga putovanja i užasno čekanje, bez svesti da je sve što traže eto tu, odmah do njih, na domaku ruku i srca, ali prikriveno mrežom ljudskih predrasuda, običaja i morala. Sputanost da se tome do kraja predaju, osećanje da im je nemoguće upravo to što najviše žele, eksplodiralo je u strašnom kažnjavanju nevinog plemenitog konja i njegovo progonstvo s Beringera."

- Neprekidno sam čitao to Aladarovo svedočenje, osećajući da ono ima nekakve veze s ubistvom, ali nisam mogao pronaći, kakve? Sve što sam kasnije saznavao od Aladara bilo je potpuno nesuvislo.

* * *

Jedne noći ranog proleća, kada shvati da i sam u mislima obrće već ko zna koju verziju Ilijine smrti, Segedinčev se uputi na mesto nesreće, u štalu ergele Beringer. Seo je kraj obora u kome je poginuo Ilija, pokušavao sebi da dočara studenu noć, negde napolju vukove, Iliju kako drema grejući se toplinom konja i suve deteline. I sada se čula ona fina meljava sena među konjskim zubima, poneki udar kopita o drvene pregrade, rzanje, širio se miris čiste štale i istimarenih konja. Fenjer je sve osvetljivao slabom svetlošću. Inspektoru se stalno vraćalo u misli Aladarovo pisano svedočenje o iznenada otkrivenoj ljubavi dvoje s Beringera, Marte i Kolar, i on odjednom oseti trnce, nazre da je to put koji će ga odvesti dalje. Još jedanput zamisli sve te slike, a najduže mu se zadržala ona kako Kolar za ular drži ispregnutog pastuva i svirepo ga udara pesnicom po osetljivim nozdrvama. Policijski inspektor Segedinčev kao da ču njisak, kao da vide oznojeno zlatasto telo pastuva, i oseti kako se njegova dotad u istrazi okovana misao oslobađa, kako ga

hvata i dalje nosi vrtlog novog saznanja, kako se sve brže i brže približava konačnom otkriću sada već i svoje teške more. Treperio je od uzbuđenja.

Prenu se iz blagog dremeža, napregnu oči u polumrak, u obor kraj koga je sedeo udobno zavaljen u seno, u obor u kome je stradao Ilija i zabezeknu se.

Ugleda pastuva Dragona!

Bio je star, nešto sedlastih leđa, ali pametne male glave koja je, to tek sad shvati Segedinčev, neprekidno bila okrenuta k njemu. Nekada zlatasta dlaka pastuva potamnela je, na nogama mu primeti davno zalečene stare ožiljke dok je ždrebac još kresao nogu o nogu. I islednik shvati sve: ta lepa životinja pred njim, ljubimac Marte Beringer, svedok zbivanja na starom kaštelu bio je u stvari ubica konjušara Ilije.

Misterije nestade i Segedinčevu se otkri priča. Te kobne noći konjušar Ilija polazio je, kao i obično, ka Dragonovom oboru da malo počine nakon što je za noć u jasje velike štale rasporedio dovoljno sena. Konji su bili nemirni zbog zavijanja vukova, ali je Dragon izgleda nečim bio posebno uplašen i uznemiren. Potmulo su mu dobovala kopita po drvenom podu štale, a kada mu Ilija priđe, zateče u oboru nepoznatog kosmatog čoveka kako Dragonu miluje grivu između očiju. Obojica ljudi se uplašiše i u ogromnom strahu jednog od drugog svirepo se dohvatili, udarajući se, grebajući, grizući. U tom gušanju padoše u obor pod noge Dragonu, uspaničenom i rasplamtelih konjskih emocija zbog susreta sa starim gazdom Andreasom Beringerom koji ga je posle toliko godina ponovo milovao. Pomešana Dragonova osećanja prema dvojici ljudi koji su ga u dva različita vremena voleli i timarili, bez dovoljno razuma da razabere šta se to s njima događa dok se tako bore na život i smrt, u toj strašnoj noći vučjeg zavijanja, poremetiše moć uobičajenog ponašanja punokrvnog kasača, i Dragon se u strahu, u prirodnom nagonu da se zaštiti, mahnito baci zadnjim nogama, nesrećnom konjušaru Iliji razbi glavu i mrtvog i okrvavljenog odbaci na drvenu štalsku ogradu.

Ranjeni, očajni, uplašeni Andreas Beringer odvuče se nekako u svoje skrovište u ogromne bale sena na tavanima štale.

Kada su ljudi stigli na mesto nesreće, među njima je jedino Kolar prepoznao starog pastuva koji je, dotad već preplašen od noćnih događaja, prosto podivljao kada je osetio Kolara i u svoje konjsko sećanje vratio bolne i teške batine kojima ga je ovaj čovek kaznio. Upravnik se vratio kući ubeđen da je sudbina vratila Dragona na Beringer da bi mu se osvetio, i da je umesto njega, ko zna kojim sticajem okolnosti, ubio Iliju, nevinog čoveka. Kolar je još jednom tajno posetio Martin grob i obesio se.

- Jedino je Aladar znao sve - završi Segedinčev. - Kada je imanje srušeno, radio je kraće vreme kao sluga u selu i umro sam na njivi dok je okopavao nečiji kukuruz. Nije mogao da izdrži grube seljačke šale ni sopstveni život.

Kada se Mladom Aldinu učinilo da je priča inspektora Segedinčeva završena, ovaj nastavi.

- Očekivao sam vas ranije. Znao sam da ćemo se jednom sresti. Kako vreme prolazi i ljudi ga sve više imaju iza sebe nego ispred sebe, više žive u prošlosti gde im je prostranije i duže vreme. Evo šta se zapravo zbilo s vašim ocem Timotejem Aldinom.

Mladi Aldin se iznenadi. On je znao za očevu smrt od sada već pokojne majke, kako se ugušio od teškog napada alergije dok je kopao novi bunar na Beringeru, a nije bilo nikog u blizini da ga izvuče čekrkom.

- Moji pretpostavljeni nisu bili zadovoljni kako sam okončao istragu. Bilo im je to fantastično; ubistva su se tada zbivala mnogo jednostavnije. Posle toliko peripetija i smenjenog Majera, umesto ubice kakav je njima bio potreban, iz ko zna kojih razloga, ja sam kao ubicu otkrio konja. Možda bi mi jedino kao pouzdan svedok mogao pomoći Aladar, ali ko bi njemu verovao. Moja karijera je visila o koncu. U tom krajnje nezgodnom trenutku na Beringeru je izbio požar. Počeo je u napuštenoj baraci, bivšoj robijašnici, kad je iz nepoznatih razloga buknula slama povadena iz slamarica i baraka se ubrzo pretvorila u lomaču. Svi ljudi tu zatečeni prihvatili su se kofa i pokušali da gase požar. Ali vatra se razbuktala, a bunar siromašan vodom brzo presahnuo. Nije to bila vredna zgrada, ali u njoj je bila smeštena kompletna dokumentacija uhapšenih, zapisnici sa saslušanja i izjave svedoka. Sve je to spaljeno i time otvorena mogućnost da se svi žale, obnavljaju procese, a s obzirom na nove okolnosti, svedoci svakako ne bi više svedočili kao prvi put. Tako bi mnogi mogli dobiti obeštećenje, a sudovi, sudije, policija i režim bili sasvim kompromitovani. Kada su moji pretpostavljeni, nezadovoljni prethodnom istragom, saznali i za taj požar, ostavili su mi samo nekoliko dana da rešim slučaj a zatim da se vratim i podnesem izveštaj. Rešio sam ga lako: požar je izazvalo jedno sasvim malo dete koje se u napuštenoj baraci igralo šibicama...

- Dete? Pa na Beringeru nije bilo tako male dece.

- Bilo je jedno... Vi ste tada bili malo dete.

Mladi Aldin zaneme.

- Našao sam vas posle požara, skoro potpuno smrznutog u šupi za alatke, verovatno uplašenog od vike i velike vatre. U ruci ste još stezali šibice. Odneo sam vas kući, ali vašim uplašenim roditeljima nisam odmah mogao reći šta se zapravo dogodilo. Ali to više nisam mogao reći ni svojim nadređenima. Prvo sam im kao ubicu našeg tajnog agenta otkrio konja, a sada kao palikuću i uništitelja tajne dokumentacije dete. A vi ste se svi sutradan selili. Gledao sam kako odmičete, kako izmiče možda moja poslednja prilika da spasem sopstveni posao. Onda sam povikao i potrčao za vama. Uhapsio sam vašeg oca Timoteja Aldina, na kraju on je bio odgovoran za vas, i zatvorio ga u podrum kaštela Beringer, tačno pod terasom kaštela na kojoj je nađen mrtav Beringer, ispod sobe u kojoj je vaša majka neprekidno plakala jer od Radula i Kulaka nije mogla saznati gde vam se nalazi otac. A oni su znali ono što ja nisam.

Podrum je bio do pola u zemlji.

U žutoj zemlji.

Nisam znao da Timotej Aldin boluje od alergije.

Niti da nema lekova.

Vaša majka Mila, rašivenog prslučeta, s dve poslednje tablete protiv alergije, skoro rastopljene od znoja njenih ruku, sluđena od straha i bola uzalud je lutala Beringerom.

27.

Mladi Aldin vrati se u grad istim Senčanskim putem. Ali, tu iza nove autobuske stanice, gde se nalazi nova zgrada suda, Aldinu se slike pomeriše i pomešaše, pa on kao duplu sliku ugleda i staru kasarnu, a s druge strane niz prizemnih kuća, ceo kvart srušen nekad u bombardovanju. Na uglu Senčanskog puta, nekadašnje Ulice oslobođenja, i Jukićeve, danas Sonje Marinković, stanovali su davno Eduard i Milica Kiš, rođena Dragičević, koji su 1935. rodili sina Danila, kasnije znamenitog svetskog pisca. Tu su ga, u dvorištu te zgrade, kraj bunara, 1936. godine i fotografisali sa sestrom Danicom, ali Danilo, iako je imao fotografiju, nikada kasnije nije saznao gde se zapravo nalazilo to dvorište, a nisu to znali ni Subotičani. Doduše, ni on a ni oni nisu se previše ni trudili da to saznaju. On je pisao, a objavili su tek posle njegove smrti:

"Vi biste hteli, gospodo, da vam pokažem svoju rodnu kuću? Ali moja se majka porodila u bolnici u Fijumi, i ta je bolnica već srušena. Nećete uspeti da stavite ploču na moj dom, jer je i on valjda srušen. Ili biste morali staviti tri-četiri ploče sa mojim imenom: u raznim gradovima i raznim državama, ali ni tu vam ne bih mogao pomoći, jer ne znam koja je bila moja rodna kuća, ne sećam se više gde sam živio u detinjstvu, jedva da znam na kojem sam jeziku govorio. To što pamtim, jesu slike: zaljuljana palma i oleandri negde kraj nekog mora. Dunav koji teče mutnozelen pored livada, jednu brojanicu: en-den-tina, ti-raka-tina..."

To je pisao on, Danilo Kiš. Subotica o tome ništa nije pisala.

Aldin oseti kao da ga glava nešto manje boli, a pred očima su mu se pojavljivale stare i nepoznate zgrade. Već je ulazio u centar grada, a na parking u hotela ugleda krater od savezničke bombe kako se u njemu održava boks meč, a gledaoci na improvizovanim sedištim po stranicama kratera bučno navijaju. Iz bašte "Lojd", prekoputa, na mestu starog hotela "Park" koji je takođe srušila bomba, orkestar je svirao tango a na betoniranom podijumu za ples stiskalo se nekoliko parova.

Mladi Aldin skrenu kod sokolskog doma na korzo, kroz kapiju koju su pravile dve palate, Manojlovićeva i Prokešova. Iza Prokešove palate je nova robna kuća "Beograd", podignuta na mestu starog mlina. Preko puta robne kuće žutio se stari hotel "Zagreb". Robna kuća "Beograd" i stari hotel "Zagreb" ogledali su se međusobno u svojim prozorima.

Aldina uhvati laka nesvestica. Kao da se za malo zaljuljalo tlo pod njim. Kao kad leti omekša asfalt, pa se ta iznenađujuća mekota oseti pod cipelama. Ali, nije bilo ni leto, niti je pločnik bio od bitumena, već od cementne cigle prošarane žutim klinkerom. Ipak je samo nesvestica od glavobolje i previše tableta. Onda se opet sve zaljulja. Ipak se nešto pod njim talasalo, kao pod ogromnim brodom gusto more. U magnovenju postade svestan da se to duboko pod njim giba još žitko blato stare Rogine bare na kojoj je podignut najlepši deo Subotice i razgovetno ču kako se teško i sporo cedi blatnjava voda. Da li to duboko dole blato kvasi suvi pesak kojim je bara nasuta, ili pesak bar malo isušuje podzemnu močvaru i učvršćuje temelje grada?

Čuo je kako se ljušti stara boja sa subotičkih fasada. Negde na periferiji, video je on, starice su potapale žutu zemlju u lavorima i spremale novi oker da ulepšaju svoje kuće.

- Zašto su svi u trenerkama? - pitao se unezvereno. -Nedelja je.

Dvoje su nasred glavne subotičke ulice nešto šaputali, a dvojica preko njihovih glava nešto dovikivali. Na prodavnici delikatesa flomasterom ispisano "nema šećera". Iz ambijentalne kafane je treštala neka vojnička pesma.

"Nemamo peći na čvrsto gorivo".

Jedna se lipa nije primila. Sva zaštićena gvozdenom kovanom ogradom da je neko tako nasred puta ne slomi, stradala je od masne prljave vode, taloga kafe i loših pića kojima su je zalivali iz obližnjeg kafića.

"Cigareta nema".

U bioskopu film ""Kabare velikih grudi". Pod korintskim stubovima pozorišta parkiran automobil. Jedno dete s vriskom baca kokice u Žolnai fontanu, a majka mu se s osmehom osvrće ne bi li s nekim podelila sreću zbog detinje veštine. S gelegunja pada lišće.

- Koliko?

- Dvesto devedeset, tristo - odgovaraju dileri.

Korzo pun penzionera. Mladi izlaze noću. Radnici opet postavljaju binu, a na tek zakivenim daskama neko je već nalepio plakat o Indijcu koji uči ljude autopsihostabilizaciji.

- Gde si čoveče?

- Otkud da znam gde sam.

Na gelegunjama umrlice:"iznenada", "tragično", "herojski".

- Put za buvljak?

Aldin pokazuje otiske silnih đonova koji kao neka posebna staza na trotoaru vodi od železničke stanice i najkraćim putem, prečicama preko kolovoza, šetališta i parkova vodi do pijace. Trag od izlizanih kožnih i gumenih đonova, crne masti s podova čekaonica i vozova, prašine s puteva Rusije, Ukrajine, Poljske, Mađarske, Rumunije, Bugarske, Turske, Hrvatske, Bosne, Srbije. Put s mirisom karbolne kiseline.

- Pratite ovaj crni trag na asfaltu.

Pred Nićin palatom, jedva se probijajući između sve novih i novih prodavaca kestenova, novina i cigareta, napokon stade na svoje omiljeno mesto, pred izlogom dragstora, usred zgužvanog papira, kesa, prosutih kokica i izgaženih opušaka. S tog mesta najbolje se vidi Subotica. Sporim pokretom glave Mladi Aldin prelete prvo s leva dugi korzo, sve do sokolskog doma, tik pred sobom ugleda pozorište, iza njega se prostirao trg s fontanom i kafanom Spartak, gelegunje su skrivale muzičku školu, pred njim se u nebo dizala gradska kuća, poludesno otvarao novi trg s metalnom ogradom, desno mali korzo, a u samom uglu svog oka, sasvim desno, on oseti i prostor trećeg gradskog trga. Nad njim, na zidu palate Nićin, glave malo povijene u desno, kamenim očima gledala je figura neke žene sa srpom u ruci. Samo nekoliko koraka udesno, iza polukružnog pročelja dućana, glave malo nagnute prema ženi, pričvršćena uza zid, lebdela je figura muškarca sa čekićem. Dok je ženi sa srpom, da kojim slučajem može da vidi, ceo grad stao u pogled, muškarac s čekićem gledao je samo ovaj desni deo grada i video sasvim drugačiju Suboticu. Pred Aldinom spomenik srednjovekovnim subotičkim vitezovima, njima trojici, svaki gleda na drugu stranu: jedan ka Budimpešti, drugi ka Zagrebu, treći valjda ka Temišvaru, možda pre prema Tirgu Murešu, tamo je neka sasvim slična palata subotičkoj gradskoj kući. Kako su se ovi kipovi dok su bili živi slagali ako su gledali svaki na različitu stranu? Ili su se baš zato i slagali? Kažu da je veoma važno na koju stranu spomenici gledaju, tako, navodno, nekima daleko prenose poruke i strogo ih opominju. Valjda i iz tih dalekih mesta u koje su uprte njihove mrtve oči i put nas gledaju neki tuđi spomenici. Verovatno i oni nama nešto poručuju. I šta je tu važnije: da li poručiti ili primiti poruku? I da li uopšte o tome iko vodi računa? Ili svako samo poručuje, ali ne čita i tuđu poruku?

- Da, samo Marlboro. Tražite onda dalje!

Korzo se punio iako nije za to bilo vreme. Pred Aldinom su prolazili ljudi koje je on učtivo pozdravljao, sve dok ga odjednom ne prodoše trnci i ne postade svestan da te ljude nije video već godinama. Onda shvati da je za neke znao a za neke čuo da su umrli, drugi da su negde daleko, nestali, izgubljeni, zaboravljeni, u Mađarskoj, Nemačkoj, Americi, Kanadi, Africi, Australiji. Išli su sad ruku pod ruku sa svojim, sa nekadašnjim devojka i mladićima. Govorili su nestrpljivo, uskačući jedno drugom u reč, napokon zajedno posle toliko vremena. Trg se pred Aldinom punio i postajao tesan. Prolaznici su zastajkiivali pred debelim stablima stoletnih gelegunja i na njima čitali umrlice svojih tek umrlih potomaka. Nad šarenim centrom Subotice

mešale su se senke i nekih drugih gradova, nepoznatih zgrada, valjda onih u kojima svi ti čudnovati gosti sada žive ili leže u grobljima. On se seti reči Jozefe Beringer kako grad svako drugačije vidi i u njega unosi svoj život, sećanja, ljude i najlepše ulice koje je ikada video i voleo.

Povremeno pridržavajući jedan drugog, klizajući se na pokvašenom žutom klizavom klinkeru, pred njim su ćutke prolazila dva čoveka: jedan kosmat, ruke zavijene u krvav zavoj, trudio se da odvoji pogled od klizave staze i pogleda okolne zgrade, ali se svaki čas osvrtao i sačekivao drugog. Ovaj je zastajkivao i neprekidno gutao neke velike tablete. Dok je Mladi Aldin pokušavao da dokuči zašto mu se ti nepoznati ljudi ipak čine poznatim i bliskim, sa zvonjavom se od sokolskog doma sjuri tramvaj s otvorenom letnjom prikolicom, koji ovuda ne prolazi već pedesetak godina, a dvadesetak godina ne prolazi gradom uopšte. Neki su Aldinu iz otvorenih kola mahali i vikali mu. Aldin ih zapanjeno isprati pogledom prema staroj glavnoj tramvajskoj stanici kod Rudića, a kad vrati pogled, dvojica nepoznatih behu nestala u gomili koja je neprekidno rasla i punila svaki prazni delić grada.

Mrtva Subotica prolazila je sopstvenim korzoom.

Lišće je padalo kao ogromne žute pahulje snega i lepo se na pločniku slagalo sa žutim klinkerom. Ličilo je na žutu zimu. Guste grane gelegunja zaklanjale su mu vidik, pa Aldin prvo ne poverova sopstvenom pogledu. Ali isprekidana kontura u njegovom oku se napokon sastavi i on na uglu Rudića, tamo gde se po neverovatnoj priči stare Jozefe nalazila njihova porodična kuća, ugleda male tornjeve i sjajnu krljušt krova od žolnaijevih crepova.

Mladi Aldin ugleda kaštel Beringer.

* * *

Glavobolja je prestala. Mladi Aldin nije osećao ni strah, ni želju, ni volju. Mirno sastavi svoju kartonsku kutiju vlažnu od kiše, preostale cigarete spakova u najlon kesu iz fri-šopa na Kelebiji i krenu s kolonom ka buvljoj pijaci. Glasno se smejao i dobacivao prolaznicima:

- Ljudi, zar ne vidite?

A BEHRINGER-KASTÉLY

Fordította:

Rajslí Emese

Dobd ki régi képeinket. Nem mi vagyunk rajtuk, hanem szívünknek drága régi ismerősünk: hidunk az egyik lényből egy teljesen másik lénybe.

Folyton csak látomásokba botlunk. Alighogy megszokjuk önmagunkat, máris idegenekké válunk. Vajon ezek az emberek mi lennének, vagy csupán a lehetőségünk?

Dobd ki régi képeinket. Nem mi vagyunk rajtuk, hanem a ránk való emlékezés.

Miroslav Antić

1.

Miért is lett valójában lerombolva a Behringer-kastély? Ez a kérdés, mint valami gyanú ébredt föl, hirtelen, az ifjú Aldinban, amikor már nyoma se volt a régi palotának, viszont megkezdődött a falvak, városok, emberek nagy megsemmisítése. Aldint meglepte ez a kérdés, mert először nyíltak föl előtte első eszmélésének távoli titkai, és kelletlen, ám megmásíthatatlan vágya támadt, hogy visszatérjen hozzájuk. A Behringer-kastély a régmúlta vonatkozó adatként jelent meg emlékezetében, teljesen váratlanul, miközben a szabadkai bolhapiacon tíz doboz amerikai cigarettát vásárolt egy feketézőtől, mert abban az időben a trafikokban nem dohányt árultak, hanem alkoholt. Szóba elegyedett az olcsó kínai kabátok garmadája mögött megbúvó árussal, a volt polgármesterrel, akit egy menőbb feketéző odaengedett asztala sarkára, ahová kirakhatta saját áruját is: némi macedóniai és amerikai cigarettát, német öngyújtókat, magyar villanyégőket, lengyel csavarhúzókat és két üveg orosz vodkát. Amikor Aldin az álcázás ellenére is felismerte, a volt polgármester felpanaszolta tragikusan alacsony nyugdíját, mintegy megmagyarázva, miért kénytelen a bolhapiacon árulni. Aztán előbb balra, majd jobbra nézett, ellenőrizve, nem látja-hallja-e őket valaki, majd abban az általános zsvajban és zűrzavarban, diszkrét és bizalmas gesztussal, Aldin fülébe kiáltotta:

– Tudod, barátom, én megőrültem!

Senki se figyelt föl szavaira.

– Nem látszik rajtam, mi? Hát igen, ha az emberek megőrülnek, általában mindenki észreveszi, csak ők maguk nem. Én meg, látod, úgy bolondultam meg, hogy csak én veszem észre. Másoknak nem tűnik föl.

Ekkor elnevette magát, élvezve beszélgetőtársa zavarát.

Aldin feje hirtelen megfájdult.

A volt polgármester ekkor egy másik sorban álló asztalra mutatott.

– Látod ott azt a két embert?

Aldin szemügyre vette a két középkorú árust, egy férfit és egy nőt, csöndesen álltak divatjamúlt ruhájukban a bővít árusító ríktó és giccses forgatag kellős közepén, előttük ócska holmik sorakoztak: krombikabát, kopott, szőrement női bunda rókaprém-gallérral, selyemvirággal díszített kalap, néhány finom mintás herendi tányér és egy karcsú nyakú üvegcsében az Alga nevű régi, minden betegségre jól bevált gyógyszer: „alaposan dörzsöljük be a fájó testrészeket vagy vegyük be tíz cseppet egy kockacukorral”.

– Az ott apám és anyám!

Aldin meglepődött, úgy tűnt neki, hogy azok ketten talán még fiatalabbak is a volt polgármesternél, és ezt valahogy finoman meg is mondta: „Jó színben vannak” – vagy valami hasonlót dörmögött.

A magát örültnek tartó volt magasrangú városi tisztviselőt ellenőrizhetetlen nevetés kerítette hatalmába, alig tudta kinyögni:

– Csak az a baj, hogy ők már régen meghaltak!

Aldin megborzongott.

– Más halottakkal is szoktam találkozni, rég lerombolt házakat, egész utcákat látok újra. És minden nap egyre többet. Nem tartod valószínűnek, mi? Én mégis látom őket. Hogy hogyan? Egyszer csak hirtelen megállt számomra az idő. Egy este történt ez velem, amikor a rákövetkező napra próbáltam gondolni, csütörtök lett volna, amikor a lengyelek és az oroszok érkeznek, korán kell kelni, és fölvásárolni tőlük az árut. Először csak annyit éreztem, nincs kedvem a holnapra gondolni, semmire, aminek csak ez után kellene megtörténnie. Többször nekiveselkedtem, de gondolataim minduntalan visszakalandoztak a tegnapi napra, vagy még korábbiakra. Még valami rosszullét is megkönyékezett, elviselhetetlen fejfájást éreztem, ha megpróbáltam időben előre gondolkodni. Aztán érezni kezdtem az időt, az idő folyását. Mintha egyre jobban lelassulna. Végül pedig teljesen megállt! Képzeld el, az idő megállt, semmi sem történt már! Nem tudom, meddig tarthatott mindez. Majd ismét meglódult, csak éppen visszafelé, eleinte lassan, majd egyre gyorsabban, épp úgy, ahogy máskor telnek az órák és a napok, csak éppen visszafelé. A holnapi napom tegnapivá vált, a múltam a jövőmmé változott. Minden elindult visszafelé, az idő múlásának szokásos ritmusában. Visszatértek az egyszer már elmúlt történések, még egyszer megismétlődtek. Megismétlődtek, de valahogy másként, mint ahogyan emlékezetemben éltek. Vagy egyszerűen csak rosszul emlékeztem rájuk? Rég eltávozott emberek jelentek meg ismét. Apám és anyám, például. Látod, én magam is tudom,

hogy mindez lehetetlen. Mégis nap mint nap megtörténik velem. Megőrültem! Csak erről lehet szó: megőrültem.

A meglepett Aldinnak – miközben fülében még ott csengett, hogy „megőrültem” – nem sikerült semmit megkérdeznie, se kimondania azt a reménytelen „majd csak jobb lesz”-et, mert valaki elkiáltotta magát: „Razzia!”.

Először a hirtelen megeredt emberi verejték szaga csapta meg orrát. A piac zsvivaja egy pillanatra alábbhagyott. Aztán a szabadkai bolhapiac tíz hatalmas csarnokában, a „razzia” szó terjedése nyomán, hullámokban terjedt a pánik. A nők egyik pólót a másik után kapkodták magukra, tizet, húszat is egyszerre, szégyentelenül fedték föl testüket, hihetetlen mennyiségű olcsó órát és bizsut gyömszőlve melltartójukba és bugyijukba. A férfiak több farmernadrágot húztak föl, a devizaüzérek berontottak valamelyik kávéházba vagy üzletbe és ott rejtették el a náluk lévő pénzt, a személyi iratok nélküli menekültek pedig az asztalokat a rajtuk lévő áruval együtt feldöntve eszelős futásba kezdtek a magas drótháló-kerítések irányába. A korán megvénült nők, akiknek visszereik kitágultak a piacon való álldogálástól, a téltől és a forróságtól; akiknek idegei tönkrementek a több száz végtelenül hosszúra nyúlt határátlépéstől és utazástól Kína, Szingapúr, Isztambul, Budapest és Temesvár irányába, amely országokból és városokból soha semmi mást nem láttak a piacokon kívül; akiknek szemei alatt hatalmas táskák éktelenkedtek a rossz autóbuszokban eltöltött éjszakáktól; akik megtanulták, hogyan kell a koszos útmenti budikban egyetlen nedves törülközővel megfürödniük; akik kitanulták a vámosokkal való harc minden fortélyát; akiknek karja már megnyúlt a csempészáruval órákig módszeresen tömött, túl nehéz fekete táskák cipelésétől – ott álltak ezek a nők a zsúfolt asztalok mögött, képtelenül arra, hogy megmentseik kincseiket, és közönséges szitkokat szórtak a világra.

A feketézők népének, tanároknak, színészeknek, tisztviselőknek, végtelen – fizetett avagy fizetetlen – kényszerszabadságon lévő munkásoknak, egészségesen táppénzen lévőknél és betegen feketézőknek egyaránt vörösre vált az arca, mások sírtak félelmükben és szegénységben.

De a riadó hamisnak bizonyult. Valami gyöngye szél is föltámadt. Oszlani kezdett az izzadságszag. A nők hisztérikusan nevettek örömeikben.

Miért is lett valójában lerombolva a kastély? És miért jutott ez éppen most az eszébe? Az ifjú Aldin nem tudta ezt azonnal megmagyarázni magának. Egyébként is, emlékei olyanok voltak, mintha mély eszméletvesztésben látná őket. Csak amikor megkísérelte azt a kevés, homályos képet megfejteni és följegyezni, akkor váltak világosabbá, ez viszont újabb képeket derített föl. Minden tudata mélyéről fölbukkanó kép száz és száz újabbra derített fényt, és Aldin számára ismeretlen dolgok kerültek főlészínre. Emlékezete mélyéről, agyának egyik periferikus zugából, ki tudja miért rejtőzködő és bezárt események bukkantak elő, amelyeknek eddig nem volt tudatában. Egyeseket megélt ugyan, de nem emlékezett rájuk, vagy csak kihullottak emlékezetéből, másokról csak hallott valakitől, de soha nem értette meg őket, ismét másokról csak feltételezte, hogy így eshettek meg, végül pedig akadtak olyan emlékképek is, amelyeket – a természet titokzatos, soha meg nem fejthető mechanizmusai alapján – hozzátartozóitól kapott, örökségbe.

Vajon melyik az az emlékkép, amely itt, a piacon lepte meg, és röpítette oly messzire, egészen a Behringer-kastélyig? A drótháló? A drótháló-kerítés? A dróthálóra kapaszkodó emberek?

2.

Az öreg, sovány mezei nyúl alkonyatkor fölkapta orrát a vackáról és mozdulatlanul szemügyre vette a csillogó, kérges, mély hó beláthatatlan síkját. Az első sötétséggel árnyékolt fehér tájban csak a távoli Behringer feketélt. Minden érzékszerve arra figyelmeztette a nyulat, hogy korai még elindulnia a nagy szalmakazlak felé, de a folyamatos, több napja tartó éhsége arra kényszerítette, hogy minden nap egyre korábban induljon megkeresni az napi egyetlen adagját. Csönd volt, fagyott. Csak a kastély irányából hozott a szél meleg lótrágyaszagot, a ménes hangját, a lovak patkóinak koppanását az istállók faállásain. A lovak – elégedett nyihogásukból ítélve – már jóllakottak voltak és nyugodtak. A farkasok falkája még nem jelent meg – üvöltésük és szaguk követi az öreg nyulat amióta világra jött, immár hat éve. Akkoriban csapódott a falkához néhány kiéhezett, félvad kutya, amelyek addig napokig üvöltöttek a lakatlan Behringer környékén. Egyesek közülük már azon az első, dermesztően hideg télen megfagytak, vagy a farkasok tépték szét őket,

az erősebbek pedig a farkával tartottak. A farkasok a juhász- és farkaskutya-nőstényekkel párosodtak, amelyek aztán kegyetlen és veszett keverékeket kölykeztek. Ezek a kölykök vezették most a farkát, éjszakánként a Behringer körül kódorogva – a vadakat szinte örületbe hajszolta a félelmükben ordító lovak hangja. Már nyoma se volt bennük annak, hogy őseik még alig néhány éve a kerítés másik oldalán ugattak dühösen és hűségesen, a ménest és lovászokat védve mostani farkájuktól. Az első alkonyatban ezek az állatok is odalopóztak a méntelephez és az istállókhöz. Majd, késő éjszaka, holtfáradtan a drótháló ostromlásától, véresen, dühösen, egymást marva, fölkorbácsolt vérrel tűntek el más szállások irányában, véres tajtékot rázva le pofájukról a keményre fagyott hóra.

Gyorsan és szinte észrevétlenül mozgatva a fejét, az öreg nyúl idegesen körbeszimatolta az egész fehér láthatárt. Minden érzékszervét, amelyek többnyire csak félelemre való okot érzékeltek, a végsőkéig megerőltetve, minden ízében remegve döntött úgy, hogy elhagyja hóba fűrt, kényelmetlen, de mégis biztonságos rejtekhelyét, és elindul napi egyetlen, veszélyes élelemszerző útjára. Hirtelen megroppant valami a tudatában, kiugrott a rejtekéből, ám néhány ugrás után fölállt hátsó lábaira és megmerevedett. Inkább hallásával, mint rossz látásával regisztrálta a fagyos fehér felületen itt is, ott is fölbukkanó, hozzá hasonló árnyakat, amelyek rövid, cikázó ugrásokkal igyekeztek a kazlak irányába. Az öreg nyúl lassan, ravaszul folytatta útját, egyre növekvő félelemmel, nem elsőként, de nem is utolsóként. Már sötét volt, amikor a nyúlhad odaért a dróthálón lévő lyukakhoz. A szögesdrót darabokat tépett ki bundájukból, a bőrüket is folsértette, a nyulak meg – szinte eszüket veszítve a félelemtől és az éhségtől – alámerültek a meleg szalma- és szénakazlakba, falánkan ropogtatva. Ezen a hosszúra nyúlt télen már megfagyott az egész első nyúlalom, a sovány nőstények már a másodikkal voltak viselősek. Az öreg nyúl gyorsan evett. A több napja tartó dézsmálástól megereszkedett régi Behringer-kazlak alja megtelt az illatos szénával eltelt puha nyúltestekkel.

Az első ütés egy nőstény nyulat ért és eltörte a gerincét. Gyermeki hangon sivített. A tüskös kökényhusáng oda-odacsapott, verte, szúrta, karmolta a nyúltesteket, lábakat tört és halálra sújtott. A nyulak fejvesztve menekültek a drótháló felé, nem találták az átjárókat, véresen vonaglott fönnakadt testük. A szörnyű fegyver érkezésének irányából pedig csak a vadászszenvedélytől elvakult emberek nyögései hallatszottak. A kazlak aljában rengő, véres nyúltest-kocsonya hullámozott.

Az öreg nyúl a kazal szélén evett, ahol kevésbé volt kitéve az ütéseknek. Időben föleszmélt, az első nőstény sikolyára. Gyorsan megtalálta a kerítés alatti átjárót és futásnak eredt a fényes, kerges hótakarón. De nem sokáig futott. Anélkül, hogy tudta volna, mi történik vele, azt érezte, elmúlt reszketése, ami születése óta állandó kísérője volt. Teste megnyugodott. Kihunyott benne az imént még őrült menekülési vágy. Nem mozdult, a sebzett nyulak sivalkodása és a Behringer-kastély sötét árnya mégis távolodott. Nyoma se volt már benne a félelemnek. Először és utoljára.

3.

Amikor ilyen hirtelen, tudata mélyéről, fölbukkant a Behringer-kastély emléke, méghozzá egy öreg nyúl utolsó élményeinek formájában, az ifjú Aldin csodálkozva állapította meg, hogy első emlékeinek egyikének helyén fiatal gyermekkorától nem járt és azóta nem is kíváncsiott vissza. Vajon miért éppen ennek a képnek a formájában tért vissza ez az emlék, és nem egy másikéban? Hozzá csak neszként, bizonyíték nélkül és mintegy mellékesen jutott el néha egy-egy hír a kastélyról, hogy lakatlanná vált, majd hogy lerombolták. Egyáltalán, miért is érdekelték volna őt ezek a hírek? Miért is járt volna utánuk? Talán valami lappangott a lelke mélyén, ami megakadályozta ebben. Most mégis azt remélte, hogy maradt valami nyoma a kastélynak, legalább egy a nagy gesztenyefák közül, vagy a vadhajításokat hajtó göcsörtös fa mély gyökere a gazdag parkban. Hitt abban, hogy a hely majd fölidézi benne az ott eltöltött időt is, és valamiképpen magyarázatot kap a eddig megválaszolatlanul álló kérdésekre. Miért romboltak le más kastélyokat is? Miért rombolnak most le egész városokat? Mi készítette arra, hogy mindent elfeledjen? Ezért – noha biztos forrásokból származó információk szerint a Behringer-kastélyt valóban a földdel tették egyenlővé – azzal győzőgette magát: lehetetlen, hogy ott most csak szántóföld legyen, hogy a kukorica és a gabona éppúgy virítson, mint bármelyik másik helyen, hogy szárukon és termésükön ne látszódjék, hogy másmilyen földből nőttek ki, és hogy ott, ahol hajdan pezsgett az élet, ma egy lelket se találjon.

Aldin kérdezősködni kezdett, és megtudta, hogy a szövetkezetben, amelyhez valaha a Behringer-birtok is tartozott, még mindig ott dolgozik a régi igazgató, aki tudhatna valamit a birtok sorsáról. Piaci kapcsolatait fölhasználva, sikerült fölkeresnie az idősebb, jóindulatú embert, akinek sorsa, véletlenszerűen, szintén kapcsolódott a kastély sorsához. Már másnap találkozott az igazgatóval, akit többször leváltottak, majd ismét kineveztek, bizonyos megmagyarázhatatlan, ám nyilván fontos események miatt, amelyek az öreg földesúr

birtokával történtek. A szövetkezet irodaépületében ültek, egy üveg pálinka és egy karton amerikai cigaretta mellett, amelyet Aldin hozott ajándékba.

– Szóval valaha a birtokon élt – kezdte a szövetkezet igazgatója. – Hát akkor, Isten hozta ismét a Behringeren!

Aldin értetlenül hallgatta a jókedélyű embert, de rövidesen, miután kiélvezte vendége zavarát, az igazgató megmagyarázta szavait.

– Ez az épület, amelyben ülünk, a régi Behringer-kastély anyagából épült. Talán éppen a hajdani szobájának falából származó téglának veti a hátát, talán éppen ezek mellett állt a kiságya.

Az ifjú Aldin megremegett, hirtelen nyílt térre vágyott, túlzott hirtelenséggel törtek rá a képek és elrántotta a kezét, amely véletlenül éppen az arany almákkal kirádlizott falat érintette.

– Miért érdekli, hogy mi lett a kastéllyal?

– Nem tudom. Érzem, hogy vissza kell ténnem oda, abba az épületbe, abba az időbe. Lehet, hogy csak ezután tudom majd meg a valódi okot.

– Ne számítson valami különleges élvezetre. Az igazság nem okvetlenül kellemes. Sőt, a legtöbbször nem az.

– Tudom, de semmi okom a félelemre vagy az önvádra. Egyszerűen kíváncsi vagyok, ki tudja miért.

– Nem gondoltam, hogy bármiért is hibás lenne. De semmivel se jobb fölfedezés, ha az ember arra jön rá, hogy áldozat volt. Az az érzés, hogy a dolgok és események csak úgy eltűnedeznek az ember mellett, gyakran csalóka. Tulajdonképpen soha nem tudhatjuk, milyen módon vagyunk belekeverve egy-egy ügybe, és milyen benne a szerepünk. De menjünk csak szépen sorban. Nem tudom, miért rombolták le a Behringer-kastélyt. Talán valami utasítás érkezett. Az egyik munkásgyűlésen, ahol közölték velünk a döntést, anélkül, hogy bárkit is érdekelt volna a véleményünk, szembeszegültem a kastély és a birtok lerombolásával. Ekkor váltottak le először, a környező gazdaságok vezetői közül én voltam a legfiatalabb. Nem láttam még világosan, de sejtettem, hogy a kastély és a körülötte élő emberek lakhelyének lerombolása később kellemetlen tényré válhat, rossz emlékkévé mindazoknak, akik akkoriban ott és belőle éltek. A Behringer-birtokon a nyolcas számú igazgatóság és a ménes volt, de mindannyian éreztük, hogy a szövetkezetnek erre a részlegére megkülönböztetett figyelem irányul és hogy különleges helyzete van. Az istállóban hivatalosan mezőgazdasági munkára alkalmas lovakat tartottunk, de azt beszélték, hogy ezt a ménest tulajdonképpen a katonai és rendőri alakulatok kiszolgálására hozták létre, egy esetleges újabb háború esetére. A kastély abban az épphogy befejezett háborúban nagyon leromlott, részben az idő vasfoga hagyott rajta nyomokat, de inkább a szinte folyamatos lopások tették tönkre. Sok pénz kellett volna a felújításához. De minek? Az épületre mintha nem lett volna szükség. Akkoriban még senkinek se jutott eszébe, hogy ilyen helyen, egy igazi kastélyban is lehetne lakni, irodákból meg volt már elég, az úthoz közelebb. A faluban és a környékbeli tanyákon lakó munkások nem akartak naponta gyalogolni, vagy telente lovasszánnal szerencsétlenkedni a Behringer-kastélyig, és még kevésbé akartak ott élni. A tanyák eltűnőfélben voltak: az emberek először a falvakba menekültek, majd onnan a városokba, később pedig egy törvény is született, mely szerint tilos a nyílt tűzterű tanyák építése. A pusztá elnéptelenedett. A nép között csak a titokzatos és megoldatlan gyilkosságokról szóló mesék éltek tovább. A Behringer-birtokon egy időben börtön is volt, ahol sok környékbeli raboskodott. Ezekben az emberekben rossz emlékként maradt meg a kastély. A parasztokban, a tanyasiakban, de azokban is, akik az előbbieket odajuttatták, hisz – különböző kanyarok után – mindannyian ugyanazokba a falvakba tértek vissza, és együtt éltek tovább. A Behringer-birtokon a háború után nem volt elég víz sem, mindig is valami furcsa kutakkal bajlódtak. Nem tudni, miért apadt el hirtelen a vizük. Végül valami tűz is pusztított, ami különböző bonyodalmakat okozott. Azt hiszem, hogy ott, a Behringer-birtokon megállt egy – a miénktől eltérő – idő. A háború után az élet újrakezdődött, de máshonnan érkező impulzussal, más logikával és szokásokkal. És senki se akadt, aki azt a két különféle időt és rendszert összehasonlítaná, és újraindította volna az életet. A parasztok és a birtok munkásai folyamatosan loptak és ezt igyekeztek leplezni, a rabok azon igyekeztek, hogy életüknek ezt a nehéz részét minél előbb elfelejtsék, a hatalom meg abban mesterkedett, hogy a börtön minden nyomát minél előbb eltüntesse. Ha a kastély fennmarad, mindenkiben kínos emlékeket ébresztett volna, ahogyan más épületek, hidak, városok is ezt teszik. Hisz ezeket azért építik, hogy az idők és az emberek emléke fennmaradjon, és azért rombolják le, hogy az emberi gonosztetteket leplezzék és elfeledtessék. A Behringer-kastély tanúként végezte.

Az öreg igazgató nem tudott mutatni egyetlen fényképet sem a kastélyról, de azt ajánlotta Aldinnak, hogy menjen el a néhai birtokhoz legközelebb eső faluba, és ott kérdezősködjön. Ezután terepjáróval indultak útnak. Az igazgató vezetés közben még elmondta, hogy miután földig rombolták a kastélyt és az uradalmi épületeket, széthordták az építőanyagot és fölszántották a helyét, fontos utasítás érkezett, mely szerint a

Behringert és más kastélyokat okvetlenül meg kell őrizni és föl kell újítani, hogy bennük vadászlakokat létesítsenek külföldi vendégek részére. Amikor a szövetkezet igazgatója, akit időközben ismét visszahelyeztek régi tisztségére, jelentette, hogy a Behringer-kastélyt, sajnos, egy korábbi utasítás alapján, már lerombolták, másodszor is leváltották. Akkor rehabilitálták ismét, amikor kiderült, hogy az a bizonyos első utasítás valóban létezett, és egy magasabb szintű szervtől érkezett, amely annak idején a börtönt is igazgatta. Harmadszor akkor váltották le, amikor a külön erre a célra létrehozott bizottságnak úgy tűnt, hogy a kastély, a munkáslakások, az istállók és a melléképületek lerombolása után feleannyi építőanyag se maradt, mint ami az új igazgatósági épület felhúzásához elég lett volna. És ez valóban így is volt: a bontott anyagot éjjel-nappal lopta, aki csak bírta. De még egyszer visszatérhetett az igazgatói székbe, amikor a kastélynak a pécsi Zsolnay gyárból származó cserepei fölragyogtak a szövetkezet főigazgatójának új házában. És ugyanekkor váltották le a főigazgatót. Valószínű, hogy ez a kastély körüli örvény másokat is magával ragadott, magasabb hivatali körökben, de erről helyben mit sem tudtak.

A falu végén, mielőtt a terepjárával ráfordult volna a szövetkezeti földek hatalmas tábláit átszelő keréknyomra, az igazgató megállt egy régi malomnál és behívta Aldint. A malom már nem őrölt, szövetkezeti raktárrá alakították, néhány munkás lézengett csak benne. A liszt fehérre szitálta az egész belső teret. Az igazgató belépett egy üvegkalitkába, nyilván a munkavezetőé vagy a főraktárosé lehetett, és a falról egy nagyobbacska, farostlemezzre festett, keret nélküli képet emelt le. Letörölte róla a lisztréteget, keze nyomán egy fiatalember alakja bukkant föl, sovány volt, nagy szemeit a nézőre irányította, ahogy azt már a portré- és templomi ikonfestők szokták festeni. A képen látható fiatalember pont Aldinra nézett. A levegőt lisztillat lengte be. Csöndesen, lassan folydogált az idő ott, a faluszélen. Ahogy az igazgató letörölte a kép sarkait is, a portré mögött furcsa rajz bukkant elő. Egy épület körvonalai voltak azok, alattuk is a beláthatatlan mező zöldje látszott. Mintha utólag rajzolták volna oda. Vagy mintha soha nem is létezett volna. Mindenesetre valami olyasminak látszott, amit a festő a valóságban nem látott, és amiben bizonytalan volt. Aldin inkább megérezte, semmint tényleg fölismerte: a képen a Behringer-kastély alaprajzát látja. Inkább valami makettre hasonlított, mint amilyeneket a királyok és a városvédő szentek tartanak kezükben. Az is föltűnt neki, hogy mintha az egész épület meg lenne fordítva, hogy másként van tájolva, de nem tudta, miről is van szó valójában. Tépelődsét mintha az öreg igazgató is megérezte volna, mert így szólt:

– Talán föltűnik önnek egy furcsaság. Mert van itt valami. Azt mondják, hogy a tulajdonosnak, Behringer Jakabnak a felesége pusztá szeszélyből, az utolsó pillanatban megváltoztatta a tervet, és megfordította a tervben szereplő égtájakat. Mert, látja, a terasz itt nyugatról van, a valóságban meg, nyilván emlékszik rá, keletre nézett, a falu felé. Ugye? De nehéz lenne kideríteni, mi mindebben a valóság és mi a mellébeszélés.

Aldin lelki szemei előtt mintha egy függöny lebbent volna föl: világosan látta a Behringer-kastély nappaliját.

4.

A nappali szoba olyan széles volt, mint maga a kastély. Kelet felé széles ajtaja nyílt, amely nyáron összekötötte a szobát a terasszal, nyugat felé pedig két nagy, zsalus ablaka. A nap úgy járta végig napi útját a kastély fölött, hogy először a teraszt ragyogta be, majd az épület jobb oldalát, végül délután és alkonyatkor ferde sugarakat vetett az ablakokon át az egész nappalira. A két ablak között, súlyos aranykeretben, egy komoly, még ifjú ember arcképe függött, mögötte zöld táj futott a horizontig, a kép jobb sarkában ott állt a napfényben fürdő Behringer-kastély, a környező park és a gazdasági épületek nélkül. Ez a táj levegős volt és valótlan, mint a régi mesterek mitológiai tárgyú képeinek tája, a kastély pedig azokhoz a makettekhez hasonlított, amilyeneket a városvédő szentek tartanak kezükben. A figyelmes tekintet még egy furcsa dolgot vehetett észre: a napfény a képen a kastély bal oldalára vetült, az egyetlenre, amelyet a valóságban soha nem ért a fénye. A terasz is a nyugati oldalon volt, épp ellentétben a valósággal. Valaki, szemmel láthatóan, akkor festette meg az ifjú képét a kastéllyal a háttérben, amikor a kastély még nem állt, és az később másképp lett fölépítve, mint ahogyan azt a festővel közölték.

Ez valóban így is történt.

Az ifjú Behringer Jakab arcképét a kastély építésének kezdetén festették, amikor Jakab tuberkulózisa már előrehaladott állapotban volt. Ő és fiatal felesége, Krisztina, minél előbb szerették volna fölépíttetni a nyári palotát, amelyben Jakab több időt tölthetne a levegőn és a napon, távol fojtó levegőjű ecetgyárától. Nagy házuk volt Szabadkán, és ott volt a gyár, amelyet Jakab örökölt, valamint az a hatalmas földdarab, amely – lévén szüleinek egyetlen leánya – Krisztina hozománya volt. Se a gyári, se a mezőgazdasági munkákkal nem maguk foglalkoztak, átengedték ezt a tiszteletesebb munkásaiknak, akik – éppúgy, mint ők maguk – abban a gyárban dolgoztak, vagy azon a földön éltek már évek hosszú sora óta.

Behringer Jakab maga választotta ki a kastély helyét, több kilométerre a főúttól, valahol a legnagyobb földdarabjának közepén. Egy völgy fölötti dűlőt választott, a völgyben a Krivaja folyócska csordogált, tavasszal vadvizek fakadtak a környéken és tavacsákat alkottak. A nép meséje szerint hajdanában egy falucska állt itt, templommal, de egy régmúlt háborúban minden a földdel vált egyenlővé, a föld és a homok pedig elnyeltek minden nyomot. A közeli réteken legeltető disznó- és marhapásztorok azt állították, hogy azon a helyen, valahonnan a föld mélyéből, időnként harangzúgás hallik, de ez valószínűleg csak a közeli falu harangjainak visszhangja lehetett, amely a szelíd dombháton visszaverődve keletkezett, szétszóródott a pusztában és ezt a csalogó hangjátékokat játszotta az arra járókkal. A beteg Behringer Jakab teljesen belemerült az építkezés tervezésébe, nyilván csodát, talán önnön gyógyulását várta a pusztában közepén fölvezendő kastélytól. Krisztina is ennek szentelte minden erejét és a beteg Jakab iránti minden szeretetét, ezernyi dolgot készített elő ehhez az akkoriban még csodaszamba menő vállalkozáshoz. Magát az építkezést magára vállalta az a tapasztalt vállalkozó, aki annak idején városi házukat is építette. A tavasz első napjaiban, alig egy-két évvel a nagy háború kezdete előtt, a munkások megkezdték az alapok ásását.

Krisztina hívta meg a híres pesti arcképfestőt, aki napokig vázlatokat készített Jakabról, majd hazatérése előtt – ahol néhány hét alatt kellett elkészülnie az olajfestménynek – Krisztina átadta neki a kastély tervének egy példányát, festené azt is oda a háttérbe. Ezt, valamint az építkezésre való kikocsizást is a festővel, titokban tartotta Jakab előtt, szerette volna megörvendeztetni legalább a kastély látképével, amíg az építkezés befejezésére várnak.

Krisztina egyik hajnali kiruccanása, amikor még a munkások is éppen csak hogy megérkeztek az építkezésre, megváltoztatta a kastély kinézetét. A pusztán épp virradt, a sötétséget sűrű köd váltotta föl. Krisztina ott állt, ahol majd Jakab szobájának kellett lennie, nagy ablakaival a völgy felé fordulva. Szétnézve, nem látott mást, csak néhány lépésnyi fekete földet, és e fekete szőnyeg túlsó vége hirtelen beleveszett abba a ködbe, amely kitöltötte a most tátongó mélységnek tűnő sekély völgyet. Megdermedt arra a gondolatra, hogy ilyen látvány tárulna Jakab szeméi elé is, ha elkészülne a kastély, és kinézne szobája ablakán. És amikor a napfény végül szertefoszlatta ködöt, és Krisztina először értette meg, a már kiásott alapok fölött állva, hogy a nap csak délután éri majd el sugaraival a teraszukat, úgy tűnt neki, hogy az a délután iszonyúan messze van, és hogy addig várni nincs ideje se Jakabnak, se neki. Úgy érezte, hogy az idő egyre gyorsabban múlik, és még aznap délután, Jakab és a tervező tudta nélkül utasította a vállalkozót, hogy az eddigi tervet megváltoztatva, a kastélyt fordítsa más égtáj felé. Így a terasz nem nyugatra néz majd, ahogy az eredeti tervben szerepelt, hanem keletre, Jakab szobájának ablaka pedig nem a Krivaja völgyére nyílna, hanem a távoli horizont felé.

Jakab nem láthatta se a kastélyt, se az arcképet. Nem nézett ki se az egyik, se a másik ablakon. Meghalt még azon a tavaszon. A birtok bejárata melletti akácosdombon Krisztina magas márványkeresztet állíttatott, és belevéssette Jakab nevét.

A munka akadozott. A munkások az alap ásása során kövekre, kerámatörmelékre bukkantak, és egy sírt is kiástak. Ezen a helyen – amelyről a néhai Behringer Jakab azt hitte, hogy soha semmi nem volt, és hogy az ő kastélya lesz az első építmény ebben a pusztaságban – valaha emberek éltek.

A munkások a kövek egy részét kiásták, néhány ősi, mélybe vesző kőfalra pedig ráfalazták az új alapokat és nekifogtak a kastély építésének. A faluban elterjedt a hír, hogy a munkások a föld alatt egy egész városra bukkantak, templomostul – annak harangja hallik időnként, és nem sok szerencsére számíthat az, aki ilyen alapon épülő kastélyban lakik. Behringer Jakab korai halála csak megerősítette őket ebben a hitükben.

Krisztina azonban a gyászidő letelte után teljes erővel folytatta az építkezést. A tél beálltáig a munkások bevégezték a kőművesmunkákat, tavaszra készen állt a Behringer-kastély. Az emberek azt állították, hogy irányából harangzúgás árad, holott még csak a közelben se volt semmiféle harang.

5.

Behringer Józsa, Jakab pártában maradt nővére, a szabadkai idősök otthonában töltötte utolsó napjait, luxuskörülmények között, az otthon kiserdei épületében. Az életfogytiglani, drága eltartást egyetlen megmaradt vagyonával, a központi fekvésű, Radić fivérek utcai kisebb házának adományozásával fedezte. Az otthonban régi, magyar, szerb és német nyelvű, hosszú regényeket olvasott, és haláláig rideg marad az otthon többi lakójával és a személyezettel szemben. Az ifjú Aldint is csak egy közös ismerős, egy zsidó család ajánlatára fogadta, az idősök otthonának társalgójában, ahol – nyilván Józsa kisasszony külön kérésére – a házirendbe egyáltalán nem illő módon az egyik konyhalány agyoncukrozott kávét szolgált föl nekik. Józsa – mint azon nők többsége, akik a sok férfi mellett végül is magányosak maradnak – leplezetlen ellenszenvvel

tekintett a fiatal konyhalányra, aki éppen esküvője előtt állt, mint ahogy valószínűleg megvetett minden nőt, akinek másként alakult a sorsa, mint az övé. Aldint bizalmatlanul, kutatva méregette, arra várva, hogy zavarában a fiú minél jobban fölfedje magát, és így alávethesse saját akaratának. Aldint borzongás járta át a nő leplezetlen tekintetétől, amellyel – rövidlátón hunyorogva – igyekezett megállapítani, milyen állapotban van a fiú cipője, körme, kezelője, nyakkendője. Aldin a nő ruháinak sűrű redői közt nem tudta kivenni a sovány, valaha nyilván szép test körvonalait, csak a kissé sötétebb üvegű szemüveg mögé rejtett arcát látta. A nő önmagának élő emléke volt. Testetlen tudat. Ruhásszekrény-illatot árasztott. Egyetlen arcزدülés és hang nélkül végighallgatta, hogy Aldin elmondjon mindent, amit már egyszer elmondott közös barátaiknak, azok meg több alkalommal is neki, amíg el nem döntötte, hogy végül is fogadja a fiatalembert. Egyik fülét feléfordította és figyelte magyar akcentusát. Nem árulta el érzelmeinek egyetlen részét sem.

– Jakab azért betegedett meg, mert szabadkai bérpalotánk keleti ablakai előtt – a Rudics sarkán – felépítették az új városházát – szólalt meg vékony hangon Józsa, amikor úgy látta, létrejött köztük egy olyan kapcsolat, amelyben mindenképpen ő lesz az erősebb fél. – Úgy vélem, ez a gyalázat – mármint, hogy azt az átkozott palotát pontosan a mi orrunk alá építették – a városi főmérnök feleségének a bosszúja volt, méghozzá azért, mert Jakab nem az ő férjével építtette fel a családi házukat. A világ e tájkának legnagyobb építménye, az új városháza elárnyékolta a napot házuk összes ablaka elől, és ez igen mélyen érintette Jakabot. Nemcsak azért a komor hangulatért, amely az építkezés kezdetétől fogva kétemeletes házuk minden lakásában eluralkodott, vagy mert jelentősen csökkent a lakbér és az emberek érdeklődése házuk lakásai iránt, hanem azért is, mert otthonunkba beköltözött a sötétség, a szomorúság és a betegség. A városi mérnöknek ezt a megdöbbenést bosszúját Jakab súlyos sértésként élte meg, túlzottnak és teljességében igaztalannak érezte, dicsőségre éhes felesége primitív szeszélyét látta benne. Az állam szétesőben volt, a császárság minden eresztékében ingott – mindannyian éreztük ezt – és mindeközben, egy olyan város kellős közepén, amelyről igazán nem lehetett tudni, mi lesz a sorsa az elkövetkező háborúban, kié lesz az azt követő újraosztás után, városházát építenek: a legnagyobbat, a legrágábbat és a legszebbet. Tudja, fiatalúr, sok ijedt emberrel találkoztam, olyanokkal, akik félelemből építenek, azért, hogy nyomot hagyjanak maguk mögött; de sok olyannal is, akik ugyanazon félelemtől hajtva nem építenek semmit, hanem rombolnak. A szabadkai városháza, a városi adminisztráció átszellemült fellegvára úgy épült fel, akár egy jel, a jele valaminek, amit akkor nem értettünk meg, de ami – homályosan sejtettük – a későbbiekben majd világossá válik: vajon egy adott tér végét vagy egy másik kezdetét jelentette; vagy egy időszak végét és egy másilyen kezdetét; esetleg útjelzés volt a keletről nyugat felé vezető úton, vagy az északról dél felé haladón; vagy megfordítva? Az ide vezető utak jelzője volt-e vagy azoké, amelyek elvezetnek innen? Segítette-e az ideérkezőket, vagy a távozásra vette rá az embereket? A szabadkai városháza egy halála előtt álló beteg bolondos, fájdalom nélküli és boldog pillanatára emlékeztet, amely túléli a haldoklót és sokkal később más emberekben megismétlődik. Jakab miatta maradt napfény nélkül. Lehet, hogy addig is ott pislákolott benne a betegség, de súlyos tuberkulózis formájában azután lobbant benne lángra, hogy felépítették azt a palotát. Az öcsém teljesen megváltozott. Eleinte órákig bámulta az új városháza Kék termének ablakait – amelyet csak egy szűk utca választotta el az ő szobájától –, valamiféle beteges elégedettséggel figyelve az ott zajló fogadásokat, amelyeken, természetesen, gyakran látta a főmérnököt és annak primitív feleségét. Őket gyűlölte, a palotát csodálta. Ahelyett, hogy a nagy városi parkot látta volna, tulipánjainak rendezett ágyásaival és a galagonyák vastag hűvösével – addig ugyanis az volt a házuk előtt –, Jakab az új városi kastély sötét vagy kivilágított ablakaiba bámult, és sorvadni kezdett attól az összetűzéstől, amely tönkretette a lelkét: a gyűlöletből az emberek és a csodálattól a palota iránt.

Az ifjú Aldint zavarba hozta Józsaának a Behringer-bérpalota helyére vonatkozó leírása, hogy az állítólag a Rudics báró utca sarkán állt volna, és hogy csak egy utca választotta volna el az új városházától, merthogy ez távolról sem így volt. És az új palota se ott állt, ahol azt Józsa állította. Bizonytalanul és kedvetlenül – immár a nő hatalmába kerítve –, hogy meg ne sértse a szeszélyes öregasszonyt, és hogy az véletlenül ne hogy abbahagyja elkezdett történetét, Aldin óvatosan csak ennyit mondott:

– Bocsásson meg, de azt hiszem, valamit félreértettem. Az új városháza a régi helyére épült a legnagyobb téren. Nem értem, hogy akkor hol helyezkedett el az önök palotája? És azt sem, hogyan takarhatta el a városháza az önök ablakait? Különösen pedig azt nem értem, miként figyelhette meg Jakab úr könnyedén azt, ami a Kék teremben történik, amikor az ő ablakai egy másik térre nyíltak?

– Ön, fiatalúr, nyilvánvalóan nem szabadkai. Nem ismeri kellőképpen a várost – szakította félbe Józsa kisasszony.

– Nem, valóban nem, illetve mégis, hisz apró gyerekkorom óta itt élek – válaszolta az ifjú Aldin, kissé bizonytalanul magyarázkodva, és már rég megbánva, hogy megszólalt és félbeszakította az öregasszony meséjét.

– De különben is, még ha itt is született volna... – mormolta maga elé Józsa, inkább csak magának, lassanként visszazárkózva saját világába –, wie sind noch nicht so alt, daß Sie eine Stadt, oder ein Rathaus kennen könnten.¹ Uram, a városháza – így, egy helyben állva – már több országot változtatott meg, mint amennyit ön valaha is beutazhat. A világ változik körülötte, de ez az épület mindig ugyanolyan és ugyanott marad. Mi magunk, ugye, attól függően, hogyan változtak az idők, megváltoztunk, másképpen viselkedtünk. Hogy azután szinte mindannyian szégyelljük magunkat. Egyszer majd megérti – angenommen, daß Sie genug lang leben werden² –, hogy a város nem éppen úgy néz ki, ahogyan ön látja, mert mások is nézik, és a maguk módján látják. A város valójában az egyik pillanatban ilyen, a másikban olyan, és lehet, hogy egyikünk se ismeri a valódi arcát. A mi kétemeletes bérházunk éppen ott állt, a Rudics báró utcájának a sarkán, és ablakaiból az én szerencsétlen Jakab öcsém órákon át nézte a Kék termet és sorvadozott. Aber können Sie das wirklich nicht verstehen?³ Istenem, annyi egyszerű dolog mellett megünnel el, és mindenki a maga módján látja. Úgy gondolom, hogy elég ennyi, amennyit elmeséltem önnek. A többit következtessen ki egyedül. Hogy a Behringer-kastély? Soha nem voltam ott, és a többiek is jobban tették volna, ha nem járnak oda. Már akkor tudtam, hogy a kastély is, és az összes major és szállás, amit a homokon és a feketeföldön építettek, csak délibáb. Az egész birtok – amint hallottam – tönkrement, leégett. Később ledöntötték, akár a többi kastélyt. Nem jutottak dűlőre egymással a házak és az emberek.

Az öregasszony nyersen odaszóltotta a felszolgáló lányt, megragadta botját, csak a tekintetével nyugtázta Aldin búcsúzását, mintegy undorral megengedte a lánynak, hogy a karja alá nyúljon, és igen lassú, nehéz léptekkel elindult a felvonó felé. Aldin sokáig nézett utánuk, amíg az ajtók automatikusan be nem záródtak, és a lift el nem indult velük a magasba.

Az ifjú Aldin a Behringer-kastély fotója vagy képe után kutatva egy izgalmas, de eredménytelen délelőttöt töltött a gazdag budai Széchenyi könyvtárban, majd barátjával, a könyvtár fotósával – aki általában segítségére volt a kutatásaihoz szükséges iratok fényképezésében és másolásában – ebédelni indult. Barátja szerette volna jobb kedvre deríteni, ezért azt ígérte, egy izgalmas helyre viszi, és átmentek a pesti oldalra. Az Erzsébet híd alatt hagyták autójukat, ezért Aldin arra gondolt, biztos a Mátyás pince lesz az az izgalmas vendéglő, ahol – mint minden turista – első budapesti utazásai alatt sokszor megfordult. De nem mentek be ebbe a híres és drága pincébe, az aluljárón át a Váci utcára értek, majd befordultak a jobbra eső első sarkon, a kígyózó Kígyó utcába, amely a Ferenciek terébe, majd a Kossuth Lajos utcába torkolt. De még az utca vége előtt Aldin barátja megtorpant a luxusbutikok között és a kettes házszám alatt befordult egy bal oldali szűk átjáróba. Udvarias pincér fogadta őket, még vendéglátóipari szakközépiskolás lehetett, és – nyilvánvalóan a fotóssal való korábbi megbeszélésük nyomán – átvezette őket az éttermen a számukra lefoglalt asztalhoz. Aldinnak rögtön föltűntek a faborítású szeparék, a súlyos fakeretekben egy-egy régi magyar város látképe állt, és elnevette magát, amikor az asztaluk fölött egy színes festményt pillantott meg, Szabadka fölirattal. Már éppen meg akarta köszönni barátja figyelmességét, amikor szeme megakadt a képen és megborzongott a hihetetlen fölfedezéstől. Valóban Szabadka látképe előtt állt, az új városháza épületével, de az épület máshol állt, mint a valóságban, a mai Dušan Radić Alapítvány helyén. A látkép többi részlete látszólag megegyezett a valósággal: a távolban ott látszott a nagytemplom, a főtér a régi Szentháromság-szoborral, egy régi sárga villamost is odafestettek – de az új városháza Kék termének ablakai a szűk Rudics utca túloldalán álló hatalmas, kétemeletes palotára néztek. A Behringer Józsa történetéből származó palotára. Beragyogta a napfény, csak éppen északi irányból, ahonnan e tájon soha nem süt a nap.

A Széchenyi könyvtárban dolgozó barátjától Aldin megtudta, hogy az Apostolok vendéglőt a Kígyó utca 2-es szám alatt 1902-ben nyitotta Förstner János, és az 1913-as tatarozás alkalmával festhették a magyar városokat ábrázoló faliképeket – lévén a szabadkai Városházát 1912-ben fejezték be. Az építész Gattarnger Oszkár, a festő Hauswirth Ödön volt.

Ahogy visszatért Szabadkára, Aldin megkereste barátait, eszközöljenek ki számára egy újabb látogatást Behringer Józsnál, de azt tudta meg tőlük, hogy az öregasszony néhány nappal korábban elhunyt. A Műemlékvédő Intézetben pedig közölték vele, hogy olyan épület, amelyet az öregasszony írt le neki, és

¹ Ön még nem elég idős ahhoz, hogy eléggé ismerhessen egy várost. Vagy a városházát.

² Föltéve, hogy elég sokáig fog élni.

³ Hát valóban nem képes ezt megérteni?

amilyet a pesti Apostolok vendéglő festője festett meg, soha nem létezett Szabadkán, se a mondott helyen, se másutt.

6.

A Behringer-ménest és nyári kastélyt András örökölte anyjától, Krisztinától, aki Jakab halála után nem ment többé férjhez. Fiával élt saját bérházának egyik szárnyában, a nyarakat pedig a kastélyban töltötte, a pusztán, mert a hely – noha fájdalmasan – életének arra a rövid és szép időszakára emlékeztette, amelyet férjével töltött. András, aki gyermekkorának egy részét anyjával a még épülő kastélyban töltötte, a városban mindig a kastélyra gondolt, és az évszakok képét a városban folyton összehasonlította a pusztában látottakkal, érzései összezavarodtak, határozatlanná vált, bizonytalanul mozgott a városban és a ritkán látogatott kastélyban egyaránt. Visszahúzódo természete miatt csak későn nősült meg, és ekkor állandó jelleggel kiköltözött a pusztára, a kastélyba, hatalmas birtoka sok száz láncnyi feketeföldjének közepére. E döntését részben feleségének, Mártának állapota is indokolta, aki testben és lélekben is törékeny volt, és a sokadalmat, különösen ha az idegen emberekből állt, nehezen viselte. Nem volt bolond, ahogy munkásaik gondolták és mondogatták is, hanem csak túlérzékeny fiatal nő, akit a kényelmes és gazdag nagyvárosi szülői házból fiatalon férjhez adtak a jólelkű, gyöngéd, de egyszerű és gyakorlatias Behringer Andrásnak, akit lefoglaltak a nagy birtok gondjai és az iránta érzett felelősség. Csak a tél beállta előtt mentek be a városba, András anyjához, a nagy házba, és ott töltötték a téli ünnepek és bálók idejét. De amennyire megszenvedte a pusztára való kiköltözést, úgy most, sok-sok ott töltött év és hosszú nyár után Márta már nem lelte örömét a városi életben sem. Már se ide, se oda nem tartozott. Begubózott önmagába. Egyre gyakrabban történt, hogy télen a kastélyban maradtak, Márta olvasott, és csak ritkán mozdult ki a szobából, András pedig szinte minden idejét kint töltötte, az istállóban a lovaknál, ellenőrizve azt a kevés téli munkát és azt a néhány szolgát, aki télire is ottmaradt, amikor az idénymunkások már szétszéledtek. Két jólelkű ember élt egymás mellett, házasságban, ugyanazon falak között, és mégis, gondolatban mind távolabbra és távolabbra kerültek egymástól.

A nagy és kényelmes kastély berendezésekor András igyekezett Márta kedvébe járni, hogy a pusztán is biztosítsa számára a szülői ház nyugalma és kényelmét, de felesége egyre többet és többet hallgatott, talán csak a férje számára értelmetlennek és furcsának tűnő hosszú kocsikázásokat szerette a gabonátláklak közötti keskeny, füves dűlőutakon. Márta mindent megtett, hogy figyelmes feleség legyen, de minden ízében ideges volt, reszkető és elmélázó, úgyhogy a férfi röstellte is, félt is attól, hogy esténként közeledjen hozzá. Soha nem tudta meg, lehetett volna-e egyáltalán gyermeke az asszonynak, vagy talán ő maga is oka volt gyermektelenségüknek. Talán egyszerűen csak arról volt szó, hogy fölbukkanó vágyaik, egyik a másik után, rendre elkerülték egymást, ritka gyöngéd pillanataik pedig kölcsönös vonakodásban, húzódozásban és szégyenlőskedésben teltek el.

András lelkiismeret-furdalást érzett, hogy ide kicipelte, és hogy egyáltalán feleségül vette, mert nem volt benne biztos, hogy a nőnek is ez lett volna az akarata. Soha nem tudta meg, Márta se mutatta, hogy korábban mást szeretett volna. A nő törekény testében és nagy, csillogó szemében akadt volna hely a szenvedélyes szerelemnek is, de férjének ezt nem sikerült fölébresztenie. Figyelemmel és a kastély kényelmével vette körül, vízvezetékét csináltatott, amelyet nem messze a háztól lóvontatású bolgárkerék működtetett, a kerti terasz előtt kis szökőkút csobogott, a pusztaság kellős közepén válogatott, távoli országokból beszerzett fákból egy egész liget sarjadoszott, a galambdúcban nagy fehér galambok röpködtek. De mindebből Mártát semmi sem érdekelt.

Csak nagy ritkán csillant különös fény a szemében, amikor a ménes közelében járt. A fakorlátnak dőlve hosszan szemlélte a nyihogó fiatal csődöröket, ahogy vad, de szép játékban fitogtatják erejüket, míg az istállóba zárva, a természetes, leplezetlen vágytól ott nyerítettek a fiatal kancák.

7.

– Mi itt a faluban nem szerettük a Behringer-kastélyt – állította a bölcs öreg, aki a sokfajta elnök mellett továbbra is a falu szemében annak előljárója maradt. – Ott minden másként volt, mint nálunk. A faluban a barmok szinte a házba is bejártak, az istállóházat minden lépésen érezni lehetett; ott az istálló a háztól távol álltak, és még ott is mindig tiszták voltak, a kastély teraszán pedig virág illatozott és puszpángsövény zöldellt. Még az állatok is mások voltak: a marháink és lovaink soványak voltak, betegségekre hajlamosak, a kancák nehezen maradtak viselősek, talán a nehéz munka miatt, a tehenek pedig, ha egyáltalán leborjastak,

kevés tejet adtak. A disznók a birtokon kétszer annyi malacot fiadtak, mint a mieink. A legjobb falubeli lovak, ha kocsiba fogták őket, soha nem tudtak lépést tartani a kastély csikóival. A gyümölcs is másfajta volt: nagyobb, édesebb, a facsemetéket az úr messze földről hozatta. Volt olyan ős, amikor nálunk semmi se termett, ott meg roskadoztak a fák. A mi pálinkánk zavaros és gyöngye, az övéké áttetsző és méregerős. De az emberek is mások voltak ott. Mindannyian tudtuk, hogy Márta úrnő nem szereti az urat. De erről több volt a szóbeszéd, mint a valóban látható tény. Lehet, hogy nem is így volt, csak mi, az ezernyi szerencsétlenségünk közepette, talán titokban azt kívántuk, támadjon már valami szakadék abban a hibátlanul látszó világban. A legnehezebb az volt, hogy a birtok titkos törvénye minket is a hatalmába kerített, amikor éppen ott voltunk. Az a ritmus egyszerűen felőrölt mindannyiunkat. Ott soha semmit nem halaszthattunk holnapra, soha nem késett a vetés, az aratást is mindig időben kezdtük. Ott, a Behringer-birtokon, mindannyiunk fölött egy láthatatlan és kérlelhetetlen felügyelő rendelkezett.

Időnként a távolból titokban meglestük a teraszon ebédelő Andrást és Mártát. A férfi, noha csak rövid időre szakította félbe teendőit, mindig megfürdött és átöltözött, mielőtt a fehér abrosszal megterített asztalhoz ült volna. A teríték aranyszegélyes tányérokból, tíz embernek is elegendő evőeszközből és poharakból állt. Bort ittak, de soha nem részegedtek le. Azt hittük, hogy Márta nem szereti Andrást, de mindig úgy fogadta és búcsúzott el tőle, mint akit mérhetetlenül szeret, mindig szép volt és takaros, mindig megcsókolták egymást a bejárati ajtó előtt, a férfi érkezésekor és távozásakor egyaránt. „A ribanc”, ezt suttoztuk, ha fölbukkant, távolról is illatozott – mindannyian kívántuk őt. A mi asszonyaink agyonhajszoltak és elhanyagoltak voltak, időnap előtt megvénültek, a gyöngédséget és a csókokat pedig szégyellnivaló dolognak tartottuk. Egyazon helyen éltünk és dolgoztunk, ugyanazokat a munkákat végeztük, a földet műveltük, az állatokat és a gyümölcsöst gondoztuk, mégis más módon éltünk. Az úr be-betért az istállóba, és ez elegendő volt ahhoz, hogy mindenki jobban megragadja a villányelet. Ritkán történt meg, hogy valakit megrótt volna. Csak megragadta a villát és néha több állást is kiganézott. Rosszabb volt ez, mint ha bármit mondott volna. De amit megcsinált, azt is másként csinálta, mint mi. Nekünk minden nehéz munkának és nyűgnek tűnt, ő mindent valami belső nyugalommal végzett, mintegy tisztelettel viseltetett minden munka és szerszám iránt. Úgy tűnt, hogy mindez azért van, mert ő az úr, a gazdag, mert minden az övé, és semmi nem a miénk. De nem csak erről volt szó. A mi kezünkben minduntalan eltörött a villa, a lapát nyele, az övében soha. Mintha az élettelen tárgyak is megváltoztak volna, amikor ő vette kézbe őket. Amikor a vakaróval a lovakat tisztította, azok nyihogtak az élvezetből; a mi kezünk alól igyekeztek kimozdulni, hátracsapták a fülüket. Körülöttünk minden csörgött, csattogott és ordított, az ő közelében az állatok és a tárgyak valami természetes, saját hangon és ritmusban szólnak. Mindenki számára világos volt, mégsem elérhető. A Behringer-birtok egy ismeretlen rendszerhez tartozott. Senki se tudta pontosan megmagyarázni, miért, de nem szerettük azt a helyet. Talán féltünk tőle. A kastély mindig saját nehéz, szegény és unalmas életünkre emlékeztetett bennünket. Mert csak ott értettük meg, hogy az életünknek nem olyannak kellene lennie, amilyen.

A háború után minden megváltozott. Úgy tűnt, hogy most minden a miénk. De becsapódtunk. A Behringer-birtokra visszatértek a régi szellemek.

8.

Az idő és a természet ritmusa uralkodott a Behringer-birtokon, és hol lassúbb, hol gyorsabb folyásával meghatározta az ott élők életét és hangulatát. A csordogáló, egészen békés idő izgalmasan fölgyorsult a nagy mezei munkák, a vetés és aratás idején, a ritka vendégek érkezésekor és távozásakor. Márta és András átengedte magát az évszakok váltakozásának, nagy várakozással tekintettek a természet minden új ciklusára, mindegyikük szenvedélyesen fogadta magába – a másikkal meg nem osztva – mindazt, amit a környezete nyújtott, telve voltak érzelemmel az első rügyek, fűszálak és virágok megjelenésekor, levélhulláskor, vagy az első havazáskor. A természetnek ez a biztos ritmusa megnyugtatta sebezhető lelküket is, és a kettejük életét átfonó biztonságérzetté változott – közös életük egészen lassú folyásának, és egészen biztos kimenetelének tűnt.

A napokat az ebéd, a főltszolgált ételek alapján lehetett megkülönböztetni, a vasárnapokat a fehér abroszról, az ezüst evőeszközről és a másfajta terítékről. A tél beálltával a nyári alsóneműket és ruhákat gondosan naftalinos szekrényekbe tették, és elővették a téli ruhaneműket, a meleg gyapjúholmikat. Tavasszal Márta mindig varrt valamit, kimosta a könnyű nyári ruhákat és hosszasan süttette magát az első tavaszi napsugárral. Várta, hogy András hazatérjen a mezőről vagy az istállóból, a füvek és a lovak szagát árasztva, amelyeket Márta annyira szeretett. Hallgatózott, mikor hallja meg csizmáinak csikorgását a kastély előtt szépen lerakott sárga klinkertéglán, a férfi meg azt figyelte, nyikordul-e már az ajtó, várja-e már a felesége. Amint meghallotta férje csizmájának kopogását, sietett neki ajtót nyitni, ha késett, a férfi lassabbra

fogva lépteit, időt hagyott az asszonynak, hogy észrevegye érkezését, halogatva egyben a szeretett nővel való találkozás boldog pillanatát is. Nem szerelem volt ez, vagy legalábbis Márta részéről nem az volt, hanem mély, emberi figyelmesség.

Az ajtóban fogadta férjét, rövid csókot váltottak, bevezette a nappaliba, és – mint egy vendéget – likőrrel kínálta. A férfi leplezetlen öröme és a nő boldogsága, hogy a hosszúra nyúlt nap után immár nincs egyedül, nyugalommal töltötte el mindkettőjüket.

Márta begyújtott a fürdőben a melegvizes tartály alá, odakészítette a kisasztalt a szappanokkal, lepedőkkel, törülközőkkel és az átöltöztetéshez szükséges tiszta ruhával. A férfi sokáig fürdött, pihent, lubickolt a hazatérés örömeiben, mintha nem néhány órával korábban, hajnalban ment volna el, hanem legalábbis több napja. Ezt a szertartást Márta akkora figyelemmel és annyi gyöngédséggel végezte, annyira élvezte, hogy a férfi néha már nem volt biztos abban, hogy mindez a sok gyöngédség neki van szánva.

Késő délutánonként átvonultak a nappali szobába, ahonnan a sárga klinkertéglás teraszra vezetett kijárás. Amikor nyáron a teraszajtó nyitva állt, Márta egy nádfonatos széken ült közvetlenül az ajtó mellett, és mindig ugyanazt a tájat nézte: előtérben a szőlő, mögötte egy japánakác, amögött a végtelen síkság. Télen – amikor gondosan becsukták a kétszárnyú ajtót, és a két ajtó közé párnákat tettek, amelyeket minden évben Márta varrt, mivel a tavalyiakat tönkretette a beszivárgó nedvesség – a túlérzékeny nő mélyebbre húzódott a szobába, a sárga, folyondármintás, meleg cserépkályha mellé, ismét csak ugyanazt a látképet vadászva az ablakon át. De most a kihalt szőlőskert mögött a csupasz japánakác látszott, amikor pedig leszállt a köd, csak a képzeletében nyúlt abból a kényelmes, és András figyelmességével telített szobából a végtelenbe a látóhatár.

András mindig a fal mellett álló régi bőrfoteljében üldögélt, ahonnan egészen más kép tárult elébe. Előtérben Márta szép, elrévedő félprofilját, az ablakon át feleségének a diófán függő hintáját, távolabb a drótkerítést látta, amely télen a farkasoktól védte őket, a messzeségben pedig fölsejlett a legközelebbi szállás.

Amikor pedig leszállt a köd, nem látott mást, csak Mártát.

Mindig csak hallgattak, valami titokzatos módon érezték egymást, kölcsönös szövetségben álltak, de soha nem beszéltek róla. A férfi tudta, hogy felesége gondolatai a messzeségben kalandoznak, számára ismeretlen tájakon, de ezt soha nem vetette a szemére; a nő tudta, hogy férje minden pillanatban kívánja, de nem bátorította, és nem utasította el soha. Egyikük se akarta széttörni, vagy bármivel megrontani azt a mély, kölcsönös, emberi figyelmességet, hogy meg ne bántsák egymást, és a pusztaság kellős közepén, amely látszólag semmit se kívánt tőlük, úgy érezték magukat, mintha valami ősrégi szabályok rabságként élnének – e szabályokat időben is, térben is távolinak érezték, mégis elég erőseknek ahhoz, ahogy tudatuk mélyén azt sugallja mindkettőjüknek, hogy nincs senkijük a másikon kívül. Mert mi is lenne – így gondolták –, mi is lenne velük, mi lenne a birtokkal, az ott élő emberekkel, ha ők szabad folyást engednék titkos, bizonytalan következményű és végkifejletű vágyaiknak? Így aztán, mindegyikük a maga szemszögéből, a kiválasztott látképet nézte.

A Behringer-birtokon dolgozó munkások ritkán látták Mártát. Csak távolról, amikor azt lesték, hogyan várja haza egy csókkal férjét, vagy amikor hosszú, számukra értelmetlennek tűnő kocsikázásra indult a tágas birtokon. Mindig személyesen Kolar, az intező fogta be a homokfutóba valamelyik jó, nyugodt lovat, saját kezűleg húzta meg a hevedert és vetette át a ló fején a legjobb bőrből készült, puhán bélelt zablaszíjakat a fényes, rézből készült kapcsokkal és karikákkal, majd Márta kezéhez igazította a gyeplőszárat, leellenőrizte a homokfutó kerekeit, a kerekek küllőit és abroncsait, és a ló nyakát paskolva igyekezett minél jobban megnyugtatni az állatot, mintha valami igen felelősségteljes feladat elvégzésére kérné és készítené föl. A kocsikázásokra induló Mártát mindig András és Kolar bocsátotta útjára – mindketten igyekeztek leplezni aggodalmukat.

Márta hosszan és távolra kikocsizott a puha, keréknyomot alig mutató, fúvel benőtt nyári utakon, gyors vágta ugratta a lovat, hogy a többnapos istállóbeli lustálkodás után elhasználja folygyülemlett erejét, majd könnyű lépésben pihentette, vagy a határban álldogált egy-egy akácfa ritkás árnyékában. A szemébe csapó szélről könnyes szemmel távoli városok után kutatott a horizonton, zsenge lánykorának képei jelentek meg előtte, látta magát kedvenc ruháiban. Érezte és magába fogadta a szelet, a rovarok zümmögését, a napot, az árnyéket, minden érzékszerve egygyé olvadt a délelőttel, a hőmérséklettel, a látottakkal és hallottakkal.

Az idő ilyenkor megállt. Márta ezt minden idegvégződésével érezte. Egy titkos térre akadt az időben, amely csak az övé volt, és itt – mindentől, a mozgástól, az emberektől, a szavaktól, még az öregedéstől is védve – hallásával, látásával, ízlelésével, bőrével fogadta magába az életet és a körülötte lévő világot. Itt, a beláthatatlan pusztaságban egyetlen finom idegvégződéssé vált, amely magába fogadja a föld és az ég minden üzenetét. És ez órákig tartott.

Úgy tért vissza a birtokra, mintha idegen földön tett hosszú útról érkezne. Hosszú volt ez az út: neki magának a fölbukkanó gondolatok és hihetetlen élmények sokasága, valamint a fölingerelt érzékszervei miatt, András számára pedig a várakozás és a szeretett nő féltése miatt. A férfi úgy érezte, hogy Márta olyan helyre megy, ahol ő nincs jelen, és ahol számára nincs is hely.

Még délután volt. Kolar kifogta a lovat, Andrást várta a munka, Márta pedig leült a kastély nappali szobája előtti nagy teraszon és mélyen belelegezte a nap perzselte puszpánglevelek fanyar, olajos illatát.

András azon tűnődött, hogy lassan kitelik az idejük. Mi lesz akkor, ha már nem lesznek itt? Vajon történik-e majd valami, megjelenik-e mégis valaki, aki megérzi a dolgokat és összeköti az idő egyik végét a másikkal, az egyik életet a másikkal. Vagy valami mégis megszakad majd?

9.

Bácskát átszeli a Krivaja nevű folyócska, valaha Bácsnak is nevezték, 65 km hosszú, de ez inkább az itteni emberek tudatáról szóló adat, mint valós földrajzi fogalom. Hiszen a folyócska természete szeszélyes és változó. Hol itt bukkan föl, hol ott, valódi folyóvá dagad, hogy a szomjas rétek fölszippanthassák, odébb kiszárad vagy holt állóvízzé változik. Vízet lop az útjába eső kutakból, esőcseppeket hörpint föl a sekély réteken és önféjű vadvizeket ragad magával, amelyek a homok és a föld között keresve utat maguknak, hol föltörnek, hol a mélybe menekülnek. Néhány ágból áll, amelyek Tavankút, Kisbosznia és Bajmok alatt csörgedeznek, majd Nagyfénynél egyesülnek és együtt ömlenek a Topolyai tóba, onnan meg a nagy kanálisba. De vannak olyan füves völgyek és szinte észrevétlen, sekély teknők, amelyekben esős időben megreked a víz, és valódi kis bácskai vízgyűjtővé változtatják a Krivaját. Hogy a folyócskának szebb múltja volt, mint amilyen jövő áll előtte, ezt a régészek bizonyíthatnák, mert bárhol kezdenek is ásni a Krivaja partján, ősrégi településre, templomra vagy temetőre bukkannak. E betemetett városokból és falvakból származó kő, téglá, sárgaföld és homok sok mai házba be lett építve, így ezek a régi, halott anyagok ma élő embereket óvnak és melengetnek, száz és ezer évvel az után, hogy egy mester először kézbe fogta őket. A folyócska völgye korábban is sok embert vonzott, akik ide költöztek, ide építették házaikat. És később is, nem is olyan régen, a Krivaja vízgyűjtő területén épültek a legszebb szállások, majorok és kastélyok, amikor az emberek a földből és a földön éltek, a városokba pedig csak pihenni jártak. A síkságnak e szívébe valaha vasút szállította a tanyasiakat, festői sín pár indult Szabadkáról Horvátmajoron, Pavlovacon, Györgyénen át, Pacsér és Ómoravica között egészen le Gornja Roglaticáig és Cservenkáig. Természetesen ezen a vasúton lehetett bejutni Szabadkára is. A Fernbach, Lelbach, Podmaniczky báró, Halbror földesurak királysága volt ez, meg a Szepesieké, Törleieké, Ungároké, Vojnicióké, meg a györgyéni és zobnaticai pusztá nagygazdáié, a Pijukovićoké, a Dulićoké, a Prčićoké, a Stantićoké, a Fábiánoké, a Rafajlovićoké, a Juhászoké, a Méheseké és Savićoké. Innen indultak ki és ide futottak be a dűlőutak, a marhacsapások, a találkautak, a pusztai királyság és élet nagy vérkeringésének erei. Ez az a föld, amelyet Bácskának neveznek, és a nép mindig hullámokban érkezik ide, nagy reményekkel. A nagy északi város, Szabadka, téli palotája ennek a sík vidéknek.

Amikor az ifjú Aldin és a szövetkezet igazgatója a terepjáróval elindult az alig látható, inkább nyomoknak, mint földutaknak nevezhető csapáson, csak a ritka ligetek, vagy magányos fák voltak útmutatói a látszólag egyforma, hatalmas búzatáblából összeálló tájat jól ismerőnek. Csak ezek a jelek mutatták, hol voltak valaha a dolgok. De már nem is maradt semmi, vagy csak egészen kevés megnézni való akadt. Talán leginkább a teljesen kifakult emlékek maradtak fenn, mint amilyen Aldinéi is voltak. Az ifjú Aldin hirtelen azon kapta magát, hogy körülöttük, a láthatár végéig tökéletesen megművelt feketeföld terjeszkedik, rög nélküli, elegáns és extravagáns szőnyeg, egyetlen körbefutó vonallal, ahol az ég és a föld találkozik. A terepjáró megállt, és az öreg igazgató elmélázott egy lanka fölött, amelyet már szinte eltüntetett az alaposan elvégzett mélyszántás, majd így szólt:

– Íme, itt állt a Behringer.

Az ifjú Aldin kiszállt és két lábbal megállt a földön. A szitáló eső függönyén át megpillantotta a halovány napkorongot. Megerőltette gyöngülő emlékezetét, fölemelte tekintetét és megpillantotta a szép tornyokat és a kastély tarka tetejét. Árnyék volt mindez. Az igazgató elzárta a terepjáró motorját és egy kissé eltávolodott,

magára hagyva Aldint azon a helyen, amely pontosan úgy nézett ki, mint bármelyik másik a körülöttük elterülő fekete földtakarón. Csak valami gyöngye szélmozgás hallatszott. De az ifjú Aldin megmeredt, mintha még valamit hallana. A mélyből jött a hang. Rádöbrent, hogy a feketeföld alatt csordogáló víz hangját hallja, talán nem tud áttörni az agyagon, vagy éppen a homokrétegen szűrődik át, utat keresve ki tudja ki házának, várának, kastélyának elfelejtett alapkövei között, külön földalatti folyókat alkotva.

Világosan hallotta a föld alól a víz hangját. A vizét!

10.

Timotej, az ifjú Aldin apja, kútásó volt. Rettegett a virágoktól, és szerette a réti gyomok illatát. Menekült a virágzó akácoktól, amelyekből csalánkiütést kapott, de nyáron szívesen üldögélt ugyanazon fák alatt, amikor illatoztak a naptól átforrósodott akáclevelek. De más dolgok is: az erős illatok, a tarka képek, a hangos zajok, valamint az izgalmas történetek és események is fárasztották érzékeny érzékszerveit. Csak tökéletes csöndben és sötétségben sikerült neki nagy ritkán ellazítani túlfeszített idegeit, de akkor is csak rövid időre, amíg valami újabb félelem hatalmába nem kerítette lelkét és gondolatait, hogy aztán reszketve, elfojtott sóhajokkal meneküljön a felületes, szörnyű képekkel teli álomba. Mintha csak érzékeny idegnyaláb lett volna, védő bőrréteg nélkül. Mindent nehezen viselt el, ráadásul a sors mintha csupa nehéz és szörnyű fordulatot mért volna rá.

Szerencsétlen foglalkozást választott Timotej Aldin. Tulajdonképpen nem is ő választotta, hanem apjától örökölte, aki fiatalon meghalt egy régi kút beomló falai alatt. Az egész falu szinte követelte az árván maradt fiúcskától, hogy folytassa apja foglalkozását, hisz ki más végezhetne volna a vízben szegény vidék egyetlen kútásójának munkáját. Így aztán a fiú a kevés megmaradt zsaluval, szerszámmal, és némi – apjának segédkezve szerzett – tudással, maga is kútásóvá lett. Nem volt szerencsés döntés. Kiderült, hogy minden alkalommal, amikor hosszabb ideig a kútban marad, kiveri a csalánkiütés, így aztán gyakran több napig is visszajárt ásni azt a kutat, amelyet az apja egy-két nap alatt befejezett volna. Egyszer, a háború után, amikor már minden katonaság elvonult, fertőzött kutakat hagyva maga után, azokban tüntetve el a bűntények nyomait és a legkülönbébb hulladékot, Timotej Aldin egy orvos birtokán tisztította a kutat. Amikor az orvos észrevette, hogy Timotej időnként zihálva és vöröslő bőrrel jön ki a kútból, adott neki valami szert, amelytől a kiütések és a nehéz légzés azonnal elmúltak. Ekkor tudta meg Aldin, hogy tulajdonképpen allergiás a földre, amelyben, a sors szeszélyéből, életének java részét kell eltöltenie. Később rendszeresen beszerezte ezeket a tablettákat, így könnyítve meg nehéz munkáját. A munkája pedig egyre messzebbre sodorta otthonától. Munkavállaló útjai egyre hosszabbak lettek, végül már családját is magával vitte, rövid időre letelepedett ott, ahol éppen dolgozott, és egyre ritkábban tért vissza szülőfalujába. Az utazások, a kutak, az allergia, a mindig utolsó pillanatban, kapkodva beszerezett nagy tabletták kíneservessé, állandó és hiábavaló várakozássá tették az életét, noha Aldin nem is sejtette, mire vár oly kitartóan. Annyit érzett csak, hogy valahonnan kiszakította a sors, de nem tudta, hogy honnan, és mintha mögötte félbeszakadt volna az idő, ő pedig keresi a másik végét, hogy folytathassa.

Timotej Aldin napról napra világosabban látta a benne növekvő félelmet, de nem tudta kitalálni okát. Valami önmagából eredő félelem volt ez, titokzatos vágyhoz hasonlatos, amellyel szemben az ember nem tud, de nem is akar tenni semmit. És minél inkább félt, annál nagyobb volt benne a vágy és az erő, hogy kitalálja szenvedésének okát, hogy szembeszegüljön vele és eltitkolja mások elől. A megmagyarázhatatlan félelemnek és az ő félelmet megzabolázni akaró igyekezetének összeütközése nyomán minden darabjaira hullott körülötte. A benne dúló tűzvész ellenére Timotej Aldin minden egyebet nyugodtan végzett, úgy tűnt, határozottan, meggondoltan, lassan, sőt, lassítva. Arra számított, hogy rettenetes félelmének oka egy pillanatban majd előbukkan, valahol megjelenik, hogy tudatosul benne. Érezte, hogy félelmetes lesz ennek bekövetkezése.

És ettől is félni kezdett.

Így aztán a munka miatt kelt útra, de tudat alatt kívánta is az újabb útra kelést, összecsomagolta családját és másik, új helyet keresett, ahol majd – ezt remélte – meglesi békéjét. Vele indult útnak, szenvedve az újabb vándorlástól, békés, csöndes felesége, Mila, majd elsőszülött fia is. Minden helységben egyikük hátrahagyta önmagának egy darabkáját, talán csak jobban kötődve ahhoz a tájhoz és azokhoz az emberekhez, mint a család többi tagja, de amikor újból útra keltek, egyikük mindig jobban szenvedett. És fájóbban, és hosszabban hordozta magában a régi lakás és régi táj emlékét. Így aztán – noha fizikai lényükben szinte mindig együtt voltak, gondolatban más és más utakat jártak, érzéseikkel különböző tájakhoz és emberekhez kötődtek – egyre kevésbé hasonlítottak egymásra, egyre idegenebbek és ismeretlenebbek voltak egymás szemében. Két költözés között született meg második gyermekük is, hangos sírásával egy kis életet és

hangos elégedetlenséget vitt egyébként csöndes bánatukba és szenvedésükbe. Mindig csak meghúzódtak a mások által elhagyott házakban, soha nem érezték úgy, hogy az valaha is az otthonuk lehetne, hogy nyugalmat lelhetnének benne, növényeket vagy fát ültethetnének a közelében. Az elhagyott és elhanyagolt házak mindegyikébe úgy mentek be, mintha egy új világba lépnének, tudatosan ingerelve legfinomabb érzékszerveiket és képzeletüket, hogy a jelentéktelen nyomokban fölismerjék a korábbi lakókat és tulajdonosokat, azok életét és sorsát.

E lakások falai valódi életrajzok voltak: a régi családi képek és fényképek nyomai a kifakult falon; a gumihenger cifra lenyomata az utolsó mészréteg tetején és a korábbi málló rétegek, tíznél is több különböző régi árnyalattal és cifrázással; a zsíros fal a tűzhely helye fölött, régi ételek nyomaival; némi korom és hamu, ami költözéskor és kéménysöpréskor hullott ki a kályhacsövekből; az újságpapírral borított törött stelázsi, a befőttesüvegek kerek nyomaival; rothadó ablakpárnák az örökké szelelő ablaktáblák között, néhány réteg, nagy öltésekkel egymásra öltött, elhasznált, foszló ruhaanyagból; a szétszáradt padlódeszkák közé hullott varrótű; repedt ablaktábla, amelyet két, cérnával összefűzött, különböző gomb tart össze; a falból kiálló szögek, amelyeken valami lógott; kátránypapír a nedvesedő falrészekben, amelyet apró szögekkel erősítettek föl úgy, hogy fejük alá kartonpapírt csúsztattak; ismeretlen illatok; egy darab papírba tekerve virágmagok; a korábbi lakók által kitaposott utak a padlón; egyik oldalukon furnérlappal borított, fényezett bútorforgácsok, költözéskor hasadtak le, amikor minden tönkremegy; visszakunkorodó, foglalat nélküli villanydrót, egy ütött-kopott és fölülről vastag porréteggel borított zománcos tányérral; a sarokban a gyerekágy rácsait mintázó foltok a kifakult falon, enyhe vizelet- és pelenkaszaggal; egy darabka szappan, beleszáradva a lemosott piszokrétegbe; az érzés, hogy minden idegen.

11.

Márta a nagy háború előtt halt meg, mondhatni váratlanul, a határban történt kideríthetetlen balesetet követő rövid betegség és hallgatás után. A teljesen magába roskadó András senkit se értesített felesége haláláról, rettegve a többnyire mesterkéltséget és sértő részvétnyilvánítás-ömlengésektől, a vizsla tekintetektől és a gyászolók fájdalmában való beteges élvezkedéstől. A birtok munkásaival kísérte ki Mártát utolsó útjára, a kastély terasza és a park közé temették el.

Aztán kitört a háború. A munkásokat besorozták, András váratlanul elhagyta a birtokot és a ménest, a lovakat és a barmokat valahová elszállították, a búza- és kukoricaraktárakat kiürítették, a kastélyt pedig bezárták.

A szőlő mézédese volt ezen az őszön, de leszedetlenül fagyott meg a tőkéken. A gesztenyefák levelei már vastag rétegben álltak a fák alatt, korhadó illatuk összevegyült a puszpángbokrokéval. A galambok elszaporodtak és elvadultak. A Behringer-kastély elnéptelenedett.

Először az eső lemosta a tetőről a port és a hullott leveleket, ettől eldugultak az ereszek. A csatornák kilazultak, és amikor a bennük rothadó avar súlya letépte őket, magukkal sodortak néhány cserepet is. Az így keletkezett lyukakon az elvadult galambok kezdtek bejárni a padlásra, elszórt magok után kutatva, majd oda is fészkelve, és mindent összepiszkolva ürülékükkel. Eső áztatta a gerendákat, és az egyre nagyobbodó nyílásokon át a nap tüzeitől szétszáradt, megrepedezett a fa. Amikor ismét esős idő járta, a száraz gerendák szivacsokként szívták magukba a nedvességet, korhadni kezdtek, gyöngült a tetőszerkezet. A tető megroggyant, a színes kerámiacserép mintái szétszúsztak, a víz egyre több helyen talált utat magának, lassan a tartóoszlopok is megereszkedtek, helyenként eltörték. A földem vastag földrétege, amely télen a hidegtől, nyáron a forróságtól védte a ház lakóit, most egyre nedvesebb, súlyosabb lett, megterhelte a földemgerendákat. A vakolat mállani kezdett a stukatúrról, a mész beszítálta a szobákat, kilátszott már a nádborítás. A sárga klinkertéglával kirakott teraszon a gondosan kiképzett fugákat – furcsa sakktáblát alkotva – benőtte a tarack, az ajtó előtti lugas pedig vadhajításokat növesztett és nem termett többé. A terasz előtti parkot benőtte a borostyán, az utak fehér kavicsát elnyelte a föld, vastag levélréteg borított mindent és lépten-nyomon állati odúk, madárfészkek voltak az átjárhatatlan fűben.

Talán csak éjszaka – amikor nem látszik más, csak egy sziluett – tért vissza a kastély régi szépségének egy darabkája, mintegy bizonyítékként a benne és körülötte élők életének, és építetői vágyainak.

De ezt nem látta senki.

Négy év után a Behringer-birtokra elsőként András intézője, Mihajlo Kolar tért vissza. Ismét ősz volt és ő órákig sétált a nagy gesztenyefa és a diófa között, belegázolva a nedves, több év alatt fölhalmozódott levélrétegekbe, nehéz csizmája alatt meg-megroppantak az évek során föl nem szedett diók. Az elvadult és fűvel benőtt kertben rátalált az egyik végén már beomlott sírhantra, Márta nyughelyére – nyilván elkorhadt a fenyőfakoporsó, ott sülyedt meg a föld. A keresztet sehol se találta. Valószínűleg a közeli faluból járogattak lopni ide, és elvittek mindent, ami mozdítható volt, így a háborús időkben egyébként is kelendő keresztet is. Az intéző egy ácsszekercével maga csinált egy újat, új hantot is emelt, és – a sír körüli letaposott fűből ítélve – gyakran meglátogatta a helyet.

A galambok elszaporodtak, a kiszáradt, félbevágott törzsű akácfára épített galambdúc megtelt ürülékkel. A barakkok többnyire üresek voltak, Kolar sorra vette őket, emlékezetből írta össze a gépeket, majd az elkövetkező napokban végigjárta a környező falvakat és visszavette a parasztoktól a háború alatt ellopottakat. Nem volt nehéz a birtok javainak nyomára akadni, mert a lopáskor hoppon maradt parasztok följelentették az ügyesebbeket. Sok gépet tönkretettek, vagy csak átalakítottak az apró parcellák megműveléséhez, a borospince hordóira szétszáradva és darabjaira hullva, abroncsok nélkül akadt rá, a szőlőprést rozsdáé, a nagy mázsa se működött. A falusi istállóban Kolar ráismert a birtokról származó fajtisza állatokra is, de a rossz takarmány és a nehéz munka már tönkretette őket, a fajtisza teheneket rossz bikákkal keresztezték, a jobb időket látott lovak megroggyantak. És noha rajta kívül senki nem jött vissza a birtokra, és úgy tűnt, rengeteg ideje van még, az intéző mégis mintha valami terv alapján járta volna végig a birtokot, aprólékosan, az egyik végétől a másikig, a bajsza alatt dűnnyögött és a faluban egyezkedni kezdett néhány paraszttal. Gyorsan kiderült, hogy munkásokat keres. Lassanként minden reggel összegyűltek az emberek, először csak ketten-hárman, majd egyre többen, és elkezdtek rendbe hozni az istállókat, a gépszíneket, kivágták a kisarjadt akácokbrokat, megjavították a lóállásokat, kipótolták a kukoricagörék hiányzó léceit, megjavították a búzaraktárakat, meggyűjtották a régi, penészes szalmát és szénát, egy kocsival meghozták az új darálót, ólakat építettek és sorra javították a meglévőket. Legalaposabban azt a barakkot hozták rendbe, amelyben valaha a gépek álltak: az ekék, a boronák, a vetőgépek, a kaszák. E több helyiségből álló melléképület bejárata előtt nagy gödröt ástak és nekiláttak meszet oltani, majd kívül-belül bemeszelték a barakkot – a tönkrement birtok közepén valószínűtlen fehérséggel tündöklött az éjszakában.

De éppen ekkor, a mészoltáskor akadt el először a birtok furcsa följújítása. Amikor a munkások megmerítették vödreiket az egyik kútban, csak némi iszapot és szennyett húztak föl, a másik kút pedig teljesen száraz volt. Ősz volt, sok eső is esett, a birtok kútjai mégis elapadtak. A munkások kocsikkal mentek le a tavacskához, jobban mondva pocsolyához, és onnan hordókban hordták a vizet, de még azt a kevés igáslovat is alig tudták megitatni. Kolar intéző bement a faluba, és amikor kiderült, hogy a környéken nincs kútás, hivatalos kérvényt küldött a főigazgatósághoz, hogy – az akkori rend szerint – mozgósítson és küldjön egy kútásót, hogy sürgősen oldja meg ezt a kérdést.

Ahogy azonban Kolar egyre buzgóbban kutatta föl a falusi házakban a Behringer-birtokról lopott mezőgazdasági gépeket, a bútorokat és lovakat, úgy nőtt a parasztokban a méreg és a gyűlölet ez iránt a zárkózott ember iránt. Egyikük se jegyezte meg, mikor tűnt el Kolar a háború előtt a birtokról, azt még kevésbé tudták, hol volt és mit csinált ez idő alatt. Hirtelen érkezett vissza, nyilván valami befolyásos ember tudtával, hiszen egyébként hogyan ragadhatta volna vissza oly magabiztosan és könnyörtelenül a szegény és fukar parasztoktól a régi gazdája vagyonát. Valakinek dolgozott, de mindezt túl szenvedélyesen csinálta ahhoz, hogy természetes és érthető legyen. Minden második héten fél napra bement az igazgatóságra, az ezután megkezdett munkából látható volt, milyen utasításokat kapott bent. És az is világos volt, hogy a háborúban a jó oldalon állt, ha egyáltalán van ilyen oldal.

Titkos feladatára hirtelen, váratlanul derült fény, amikor egy éjszaka, a legnagyobb sötétben, megbolondítva a kutyákat és a riadt, csukott ablakukhoz tapadó parasztokat, tökéletes, hosszú és csöndes sorokban megkötözöttek tűnő emberek haladtak át a falun. Másnapra mindenki tudta, hogy a Behringer-birtokon új börtön van. Ettől az éjszakától kezdve a száz-egynéhány rab – többnyire maguk is parasztok, akiket a háború utáni éhes években élelmiszer rejtegetéséért ítéltek el – a legnehezebb munkákat végezte a birtokon. A bemeszelt barakkban helyezték el őket, amelyben vesszőből, sárgafölből és polyvából néhány

nagy kemencét raktak maguknak, száraz szalmát hordtak be fekhely gyanánt, és azontúl ott töltötték napjaikat, hazagondolva, mint minden rab.

A falubeli parasztok továbbra is eljártak dolgozni a birtokra, de inkább csak az állatokat gondozták, vagy a gépeket kezelték, és úgy érezték – és ezt gyakran igen gorombán ki is mutatták –, hogy fölötte állnak a raboskodó parasztnak. Noha igencsak hasonlítottak a rabokhoz, és hajlamosak is voltak hasonló vétkek elkövetésére, csak éppen soha nem kapták őket rajta, a falubeliek tiszta szívéből gyűlölték a bebörtönzötteket, és komoly bűnözőknek tartották őket. Gyakran csak ez a dölyf és kegyetlenség volt az egyetlen, amiben ezek a lényegében hasonló emberek különböztek.

Azon az éjszakán, a néma menettel érkezett meg Radulo felügyelő is.

13.

Timotej Aldin kútásó összekuszált érzésekkel tért vissza a háborúból, jobban mondván a távolban és idegenben eltöltött rabságból és nehéz kényszermunkából. Kevés számú barátja és ismerőse elveszett, meghalt, elköltözött vagy megváltozott, őt magát is sokan egyszerűen elfelejtették, leírták, eltűntnek hitték. Állandóan a halál szélén lebegett, amikor elfogyott allergiaellenes szere, és akkor tért csak vissza belé a lélek, és volt valamivel jobb kedve, amikor sikerült valahonnan beszereznie a tablettákat. Minden alkalommal, amikor leszállt egy kútba, allergiás rohamot kapott, az életmentő szerhez pedig csak úgy tudott hozzájutni, ha megtisztított vagy megásott egy kutat. Az élet és a halál furcsa libikókája volt ez. Csak nehezen tudott rábukkanni feleségére és két gyerekére, távol attól a helytől, ahol hagyta őket, így most már négyen voltak éhesek, mezítlábasak és boldogtalanok. Érzékeny, zavarodott, bizonytalan, beteges ember léte hallgatagon fogadta a régi birtokokon gyors egymásutánban megnyitott gazdaságok fiatal és szépreményű igazgatóinak utasításait, családjával az egyik helyről a másikra hurcolkodott, kínozták önmagát és szeretteit, emberi és állati tetemeitől és egyéb szeméttől tisztította meg a környék kútjait, és vizet fakasztott azzal a szörnyű érzéssel, hogy mindez mit sem ér, hiszen úgyszólván újra összerondítják valamennyit. Úgy érezte, hogy egy szál, elpattant tamburahúrhoz hasonlóan, ott pöndörödi mögötte, egyre erősebben feszülve hátának hosszú vándorlásai során. Utána pedig nem marad semmi. Mintha az élet logikája szakadt volna el, a tapasztalatot tapasztalatra, életet életre, gondolatot gondolatra halmozó logika. A múlt nélküli embernek pedig nincs miben reménykednie, szokta volt mondani. Nem talált semmit, amihez hozzácsomózhatta volna elmúlt élete hajszálvékony fonálát, bizonytalan volt abban, hogy ez itt és most számára egyáltalán lehetséges-e, hogy valakinek szüksége van-e rá, és hogy egyáltalán jelent-e mindez valamit a világban, és van-e értelme. Újabb és újabb, téves irányba elinduló újakezdések követték egymást.

Különösebb érzések nélkül vette tudomásul, hogy besorozták a Behringer-birtokra, hogy vizet fakasszon. A tény, hogy a birtokon egy börtön is van, csak elmélyítette amúgy is mély rezignáltságát és abbéli meggyőződését, hogy vele már semmi jó nem történhet.

És noha ő ezekben a látszólag értelmetlen és ok nélküli utazásokban és örökös vándorlásban mindig valami új, tökéletesebb életkörülményeket és életeret remélt, az idő múlásával egyre világosabbá vált számára, hogy a háta mögött távol egyre inkább a tér, a rosszként megélt múlt békésebb és szebb a jövőnél. E rémületben megérezte az idő múlásának gyorsaságát – amelyet napjainak értelmetlensége váltott ki –, és életének visszafordíthatatlan elmúlását.

Mégis ismét fölkerelkedett.

Kétnapos várakozás után Aldinék vagonját hozzákapcsolták egy tehervonathoz, amely lassan és nehezen indult el Bácska felé. Késő ősz volt már. Timotej Aldin világeletében rossz időben költözött. Noha lassan haladt, a szerelvénnyel még délután a nagy folyó közelébe került, amelyen – ahogy Timotej az egyik kanyarban megpillantotta – régi vasúti híd ívelt át. Ugyanabban a pillanatban eszébe jutott, jó lenne behúzni tehervagonjuk ajtaját, hogy a gyerekek meg ne ijedjenek – egész úton a szemközti falhoz tapadva, megbabonázva, tágra nyitott szemmel lesték a tovafutó járatot, amely furcsán változó közeli és távoli képeivel állandóan új látképet nyújtott a síkságon. De akaratát megbénította a nagy folyó távoli látványa, a számára mindig is érthetetlen kötődése a vízhez, és e mágikus erő hatalmában félbehagyta megkezdett mozdulatát.

Ki tudja, talán bizonyos későbbi események másként történtek volna, ha behúzza a nehéz ajtót; ha valaha is képes lett volna bármivel szembeszállni, talán az élete más, jobb vágányra terelődik, megakad a

szerencsétlenség és állandó utazások kereke. Ha csak egyszer is – kívánta meg hirtelen –, de gyanakodni kéne, és szembeszállni a saját sorsommal. De semmi erőt nem érzett magában erre.

A szerelvény mozdonya, messze előttük, már beleveszett a túlsó part kéklő füzesébe, az ő vagonjuk pedig épp csak hogy fölgördült a csikorgó hídra. Mélyen alattuk a nagy folyó hömpölygött, hatalmas szakadékként tátongott a vasúti talpfák között. A szerelvény már átjutott a hídon, csak éppen az ő G típusú vagonjuk – négyükkel és kevés csomagjukkal a nyitott ajtó mellett – volt még a folyó fölött. A szerelvény ekkor, fékeket csikorgatva és egymásnak csattanó ütközőkkel hirtelen megállt.

Egészen eddig Timotej Aldin kocsijuk árnyékát figyelte a vízen. Ez az esetlen fekete árnyék, amely lassan csúszott át a hatalmas víz fölött, hirtelen nagyon fontosnak tűnt számára, több nap után most volt ismét tudatában önnön létének, ez az árnyék bizonyította, hogy egyáltalán még létezik és mozog ezen a világon, ott érezte maga mellett övéit, akiket – alig néhány hónap leforgása alatt ki tudja immár hányadszor – ismét útnak indított a bizonytalanba. Fölocsudott gondolataiból és azon kapta magát, hogy fél kezével feleségét, Milát, és a nő ölében ülő kisebb gyermeket öleli, a másik hóna alatt nagyobb fiát szorongatja, mindannyian reszketnek a félelemtől és odatapadnak a kocsi ajtóval szemközti falához, minél távolabb húzódva a tátongó mélységtől. A szerelvény utolsó kocsija mintha lógott volna a víz fölött, csak az árnyéka tükröződött a mélyben, míg a távoli mozdony vezetője sípjelekkel próbált bejutni valamelyik mellékvágányra, és talán nem is volt tudatában, hogy hosszú szerelvényének utolsó kocsija még a folyó fölött áll.

Az egymáshoz lapuló Aldinék egy emberként lélegeztek, összefonódó kezeik izzadsága összevegyült, érezték egymás szívverését is, és féltek mindentől: attól is, ami mögöttük volt, attól is, ami – ismeretlenül – várt rájuk, féltek az alattuk és a fölöttük lévő szakadéktól, a körös-körül ásítózó tértől. Ez az embergombolyag egyként meredt a vízbe, de gondolatban mindegyikük máshol kószált.

Mila, igyekezve eltitkolni félelmét, megszállottan szorította magához férjét és gyerekeit, és megpillantotta édesapját, három háború és három nagy menekülés veteránját, ahogy korcába gyűrt vászongatyában áll a nagy folyóban, kezében a rekesztőkosárral, és nyugodt, összefogott mozdulatokkal kivetí a vízbe. Előtte forr a vízfelszín a félelemtől megkergült halak táncától – örült félelmükben rajokban, egymásnak ütközve úsznak a part felé. A partmenti sekélyesbe érve a vízből a partra ugranak, és a porban sokáig, vadul és tehetetlenül ficáncolnak. A nagy folyó csak folyik, az öreg meg egy helyben állva, tévedhetetlenül egyforma mozdulatokkal, mintha nem érdekelnék a parton vergődő hajrajok, a fonott kosárral valami csak általa ismert dolog után kutat a zavaros vízben.

Az idősebb fiút, aki a tövisektől és kövektől egyébként is sebhelyes lábát rémülten nekivetette egy szálkás lánának, a folyó a kiöntött Drávára emlékeztette, a Dráva menti legelőket elborító tengerre, májusban és júniusban, amikor hirtelen melegszik föl az idő. Mostani fájdalmában és félelmében érezte, hogy alatta, a vízben, gyöngéden táncol a puha, le nem legelt fű, lágyan simogatva mindig agyonszurkált talpát.

Timotej Aldin félelmében is átható tekintetével megpróbált átlátni a nagy folyó piszkos vizén. És hirtelen, valahol a folyó mélyén, külön folyásként ott látta a tiszta Inovska patakot, amelynek sekély hullámaiban életében először megpillantotta soha nem látott, születésükkor vagy apró gyermekkorukban meghalt idősebb testvéreit, Đorgát, Vićentijét és Drinát. Látta őket, ahogyan belefeledkezve pancsolnak a gyorsfolyású, hideg folyócskában, annak természetes kiképzésű, tágas öbleiben, amelyeket a víz ereje mart évek hosszú során a kemény kőmederben, a gyerekek csak játszottak, nem tudva, hogy a Stara planináról lezúduló víz sugárzó uránt hoz magával, amely behúzódik csontjaikba, és lassanként megöli őket. Szeretett volna odakiáltani nekik valamit.

A fiatalabb gyerek hol a vizet nézte, hol apját, anyját és fivérét és még csak ösztönösen félt. Benne még nem körvonalazódtak világos gondolatok.

A vonat, gorombán rántva meg egyik kocsit a másik után, továbbindult, a Behringer-birtok felé.

14.

A háború alatt a Behringer-ménésből a világ négy tája felé tűntek el a lovak. A legtöbb elpusztult a harcokban. Néhányat a környező falvak parasztjai elvittek még az első napokban, többre később akadtak rá a határban, eltépett kötőfékkal, ezek maguk szöktek meg a sorsára hagyott ménésből. A legjobb ügetőlovak pedig nyomtalanul eltűntek.

A háború után a birtokra először kiszolgált katona- és rendőrlovak kerültek, ezekhez társultak a Kolar intéző által a falusi istállókból visszaszerzettek, de ezek többnyire öreg, kiéhezett és tönkrement állatok voltak. Noha most inkább mezőgazdasági munkára alkalmas lovakkal, de a ménes ismét föléledt.

Az igazgatóság egy távoli vidékről származó embert, egy bizonyos Iliját nevezett ki főlovásznak, aki a háború alatt tanult meg ezt-azt a lovakról. A féltékeny parasztok megalapozatlannak tartották ezt a kinevezést, és az ezzel járó, alig észrevehető, de mindenképpen kedvezményezett helyzetet, és ezért senki se kedvelte a férfit. Ilija hallgatag volt, kerülte a hosszabb beszélgetéseket, és idejét főként az istállóban töltötte. Enyhe megvetéssel viszonyult mindenkihez, mintha valami távoli és ismeretlen gazda vagy följebbvaló számára dolgozna, és nem tartozna felelősséggel senkinek magán a birtokon. Ez valószínűleg tényleg így is volt. Az istállóban vettet ágyat magának, megismerve így minden ló természetét és szeszélyeit. Ezek az állatok többnyire házi igavonók voltak, de egyesekben nemes vonásokat fedezett föl, talán valamelyik ősük volt nemes vérvonalú, egy kanca vagy egy mén – ki tudja.

A parasztok sértődéssel és dühvel vették tudomásul, hogy Kolar visszaveszi tőlük a háború elején ellopott, már kiöregedett és agyondolgoztatott lovakat, ezért úgy kezdtek beszélni a ménes ilyen módon való megújíthatóságáról, mint valami eleve lehetetlen dologról, és egyre nagyobb túlzásokba estek, amikor a régi gazdájuk jó tulajdonságairól, istállóinak tisztaságáról, lovainak szépségéről és gyorsaságáról beszéltek. Annak idején csak rosszat mondtak a földesúrról, és titokban gyűlölték a birtokot, és mindent, ami rajta volt, most ez a gyűlölet a birtokon lévő új emberek és új történetek felé irányult, a múlt pedig szebb árnyalatokat kapott és mesévé változott. A leggyakrabban Márta Dragon nevű ügetőlovának a szépségéről és gyorsaságáról meséltek, meg az asszonynak a homokfutó elé befogott Dragonnal tett hosszú sétáiról.

Ezt a csődört még csikókorában hozta András, egészen Bécsből, ahová időnként elment lovakat venni. A csikót a riadt Márta választotta, aki mindig titkolt gyönyörűséggel és egyre növekvő félelemmel nézte, ahogy a jóllakott csikók ficánkolnak, és fájdalmat nem érezve ugranak neki a kifutó korlátjának. Az ilyen szemlélődések alkalmával Márta teljesen belefeledkezett a látványba, mintha lelke mélyéről ilyenkor kiszabadultak volna örült, de mindig megzabolázott vágyai, ilyenkor utazta végig a soha nem látott tájakat és élte át a számára soha át nem élhetőt. A császári istálló jelentéktelen sárga csikója szelídségével hódította meg Mártát, a nőt különösen meghatotta az, hogy a csikó azonnal odafutott, ahogy ő megjelent a korlátnál. A csikó ugyanígy közelített meg minden érdeklődőt, és mindenki úgy érezte, hogy ez az üdvözlés kizárólag neki szól. Így érezte Márta is, és meggyőzte a lovakhoz egyébként kiválóan értő Andrást, hogy két kiváló ügetőlóval együtt vegye meg ezt a csikót is, amelyből semmi jót nem lehetett kinézni. Andrást különösen lehangolta a csikó futása: furcsán oldalra dobálta mellső lábait, időnként még össze is akasztotta őket, a lábszára tele volt sebekkel, és szemmel láthatóan fájdalmai voltak emiatt, hiszen lába simogatására is összerándult. András megtudta, hogy anyja telivér kanca – hajdanában még győzni is tudott a versenyeken –, apja pedig a környék egyik legjobb tenyészménje. Hogy hogyan születhetett ilyen silány csikójuk, csak a jóisten tudja. Hogy milyen rejtőzködő gének bukkantak elő ebben a nemesvérű csikóban, valamelyik távoli ősé, amelytől ezt a kaszáló futást, és az ezzel járó bélyeget örökölte, az a természet jól őrzött titka maradt továbbra is.

A birtokra visszatérve Márta még több időt töltött a kifutó mellett, csillogó szemekkel nézte a mének és kancák játékát, simogatta a sárga csikót, amely került-fordult, s odafutott hozzá egyszerre mulatságos és szomorú kaszáló mozdulataival. Márta Dragonnak nevezte el és mérhetetlenül megszerette.

Behringer András boldog volt, hogy egy kis örömet szerezhetett feleségének és még jobban belemerült mindennapi teendői elvégzésébe. Márta időnként arra utasította Kolar, hogy fogja be a homokfutót, és ő hosszan és messzire kikocsizott a Behringer-birtok nagy táblái között húzódó, gyeppel benőtt dűlőkön. Andrást ez aggasztotta, meg-megrőtta érte az intézőt, de az nem mert szembeszállni Márta akaratával. András se akart szólni feleségének, így aztán Márta kívánságának, Kolar úrnője iránti kötelességtudatának és András haragjának és féltésének köre csöndben bezárult, mindegyikükben kellemetlen utóízttal hagyva.

Az idő a mezei munkák és az évszakok ritmusában folydogált, Dragon pedig – a természet által a lovaknál rövidebb csikókor után – arany színű ménné cseperedett, örökké sebes és fájó lábakkal attól a szerencsétlen, kaszáló futásától, összeakadó patkóitól. Fájdalmas nyertéssel búcsúzott Mártától, amikor az a homokfutójába befogott más lovakkal szokásos sétáira indult a nyári dűlőutakon. Mártának is fáj az elválás, és ez csak növelte vágyát, hogy egy napon majd a Dragon húzza homokfutót hajthatja végig a tágas birtok útjain.

András egy napon beutazott Szabadkára, és több napot töltött a Vojnicióknak, szülei barátainak híres istállójában, egy bizonyos Lipót nevű öreg huszárral, aki jó lószakértő és edző hírében állt. A birtokra különböző patkókból álló nehéz rakománnyal tért vissza, és nyilván valami tanácsokkal is tarsolyában, hiszen egyre több időt töltött Dragon közelében. Méregette előlről, oldalról, hátulról, hogy minél alaposabban földerítse szabálytalan ügetésének okát. Dragon mellső lábai enyhén x alakba görbültek, de András csak

most vette észre, hogy patái túlméretezettek, túl nehezek a ló karcsú lábához. A patkolókováccsal hosszan és nagy figyelemmel alakították a pata új formáját. Majd meg is patkolták egy lekerekített, a szokásosnál nehezebb patkóval, hogy minél ritkábban rúghassa meg magát, és hogy új cipője súlya arra kényszerítse, hogy egyenesebben tartsa a lábát, ne kaszáljon annyira. Emellett András a ló mellső lábain lévő patkókra gumi védőgyűrűt is tett, amolyan kamáslifélét, a lábszár sérüléseit pedig bekötötte. Gondosan méregette és állítgatta a kötőféket és a gyeplőt, és első alkalommal befogta a lovat a homokfutó elé. Dragon leplezetlen nemtetszése ellenére, határozott mozdulattal a szájába csúsztatta a zablavasat, átvette fülei között a kantárszíjakat és becsatolta. Óvatosan meghúzta kicsi, szögletes fejét és könnyű ügetésbe ugratta. A gyeplőszárral szép ívbe görbítette aranyörényű nyakát, Dragon a nehéz patkók miatt szétrakta térdeit, másként dobálta mellső lábait, nem rúgta meg magát, nem fájt többé a lába. Türelmesen, hosszú órákon át tanította András másként ügetni Dragont, az pedig hihetetlenül okosan elfogadta ezt, mintha maga is örült volna saját szebb lépteinek, gyönyörű arany szőre fényesebb lett, lengett sötétarany farka – előbújt minden eddig rejtve maradt szépsége, amelyet telivér apjától, és jó természete, amelyet gyors anyjától örökölt. Az istálló előtt mindig Márta várta őket, és amíg András kifogott, Márta letörölte Dragonról az izzadságot, majd vakaróval és kefével hosszan simogatta a ló érzékeny testét, amely még mindig vibrált az ügetés utáni vágtyól és a hatalmas birtokon való futás édes fáradtságától, a megerőltetéstől. Dragon elégedetten nyertett és csöndesen nyihogott. Kolar dupla kötőfékkal kötötte ki két oszlophoz az istállóban, hogy megfékezze, és meleg vízzel mosta le a ló izzadt, forró testét. Dragon lassan lenyugodott, és azt is megengedte, hogy az intező teste legérzékenyebb részeit is leöblítse. Márta beszippantotta a nemes állat szagát, és itt, az istállóban, a lovak, a szalma és a széna keveredő illatában lenyugodtak idegei, elcsöndesült föl-föltörő félelme és erővel telítődött a csöndes, lassú, egészen kiszámítható élete elviselésére.

Márta kocsikázása hirtelen maradt abba, egy furcsa baleset után, amikor valahol messze a határban fölborult a homokfutója. Ekkoriban Kolar már Dragont fogta be Márta fogatába, mert András már megtanította a lovat az újfajta futásra. Dragonnal aztán Márta még hosszabb utakat tett. Egészen egy nyári késődelutánig, amikor hiába várták vissza az istálló előtt toporogva. Még világos volt, amikor András és Kolar fölnyergeltek, és találomra, egyik erre, másik arra, elindultak megkeresni Márta fogatát. Kolar találta meg, először csak Dragont látta a meszeségben, ahogy mozdulatlanul áll, mintha földbegyökerezett volna a lába, majd közelebb érve meglátta a fölborult, üres homokfutót. Márta ájultan feküdt néhány lépéssel odébb. Az intező, riadtan, odafutott a sápadt Mártához, de az első érintésére magához tért mély és fájdalmas álmából. Visszatért arcának pírja, lassan a kezét és lábát is megmozdította, és Kolar gyöngéden odaültette egy fa törzséhez, amelynek hánca nagy részen hiányzott, nyilván ennek ütközött a kocsi kereke és így borultak föl. Hogy valójában mi is történt, Márta nem tudta megmondani: hogy valami állat, nyúl vagy róka vágott volna át Dragont előtt, és az emiatt ugrott volna meg, vagy pedig Márta húzta volna meg, akaratlanul, gondolataiba mélyedve, a gyeplő egyik szárát, soha nem derült ki.

Aladár, aki gyalog indult el Kolar után, már messziről hallotta Dragon szörnyű nyihogását, mintha valaki ütlegelné. Alkonyatkor ért a szerencsétlenség színhelyére, és megpillantotta az intezőt, ahogy a kötőfékénél fogva tartja a kocsi elől kifogott Dragont és könyörtelenül veri az istránggal. Amikor pedig szokatlan dühében szerszáma kiesett kezéből, ököllel verte tovább a nemes ló fejét. Márta arcába temette kezét és ott zokogott mellettük. Aladár egy szempillantás alatt megértette, hogy csak valami erős érzések indíthatták erre az egyébként nyugodt Kolar. Talán erős félelme? Vagy erős szerelme? Vagy a szeretett nő féltése? Mert ilyen erős érzelmek csak akkor születnek, ha más érzelmek sokáig el vannak nyomva, és aztán özönvízként törnek elő, helytelen irányba. Megértve, hogy talán egy titkot leplezett le, Aladár úgy fordult vissza a szürkületben, hogy nem fedte fel ottlétét. De nem tudott szabadulni attól az érzéstől, hogy ugyanezt a titkot most fedezték föl magukban azok ketten is.

Este volt már, amikor Kolar saját lovát a homokfutóba fogva megérkezett Mártával a kastélyhoz, Dragont kötőfékénél fogva a kocsi hátuljához kötötte. Szörnyen néztek ki: Márta kisírt szemekkel, ijedten szállt le a kocsiról, Kolar zavarodott volt, szinte remegett erős izgalmaiban, Dragon szájából véres nyál csorgott, arany szőren kiütköztek a kék foltok, fejét lehajtotta, szeme kimeredt. András, aki már visszatért a sikertelen keresésből és szinte esztét veszítette az aggodástól, boldogan magához ölelte Mártát és lassan, szótlánul bevezette a kastélyba. András nem figyelt senkire és semmire feleségén kívül. A nő reszketett.

Kolar sokáig követte őket tekintetével.

Néhány nappal később Aladár befogta Dragont és egy másik lovat, és elhajtott velük valahová. Este tért vissza, egy lóval. Dragon nélkül.

Aldinékat a Behringer-birtoktól jócskán távol lévő vasútállomáson Aladár várta, az öreg kocsis. A kútásó családjának kevés csomagja volt: némi ruhanemű egy katonaládában; két batyu ágynemű; egy külön dobozban, régi rongyok közé ágyazva egy asztali varrógép, Aldinék legértékesebb családi vagyona, és Timotej feleségének, Milának büszkesége; némi szerszám egy külön faládában; rugalmas gyertyánfanyélre gondosan rászertelt ásó és lapátok, amelyeknek fém részét bebugyolálták, hogy ne rozsdásodjanak, és hogy szállítás közben meg ne sérüljön valaki, amikor a hirtelen fékező tehervonatok kocsijaiban az emberek és csomagok egyaránt átlódnak a másik oldalra. Emellett még néhány, egymásba csomagolt vödör, és két lavór az útközbéli mosakodáshoz, amikor lehetetlen körülmények között utaztak vagy vesztegeltek a nyílt pályán. Mindez könnyen belefért Aladár kis speditőrjébe, csak a szép faragású, de istentelenül nehéz, masszív hársból és diófából készült régi szekrény fölrakásával volt némi gond, amit még Timotej apja kapott pénz helyett egy kút kiásásáért. Aldinékban a sok költözés során inkább csak annak látszatát keltette, mintha lenne bútoruk, egyébként nemigen vették hasznát. Mila szerette kinyitni, mert deszkáiból még mindig a levendula és a tiszta ruhanemű forró vasalóval kissé megégetett finom pamutszálainak illata áradt. Ez Milát a rend, a béke, a tisztaság, a melegvíz-bőség, az új és tiszta fehéreneműk, a kikeményített ágynemű és napszítta párnahajak világába röpítette. Ez a másik világ semmiben se hasonlított arra, amelyben élt.

A hosszú utat – miközben mellettük sorra tűnedezték el a tanyák és a ritkás ligetek, amelyek a hatalmas szántóföldtáblákon egyetlen enyhelyként szolgáltak az ottdolgozóknak – Aladár és Aldinék szinte szótlánul ülték végig. Lassanként bezárult körülöttük, egyetlen, megszakítatlan körvonalat alkotva, a horizont. Csak amikor a távolban megpillantották a zöld hantnak tűnő Behringer-birtokot, akkor szólalt meg a kocsis.

– Messziről jönnek?

– Messziről. Nem mondhatom meg pontosan, honnan, de messziről, az biztos.

– Én is messziről jöttem. De már régóta itt vagyok. Hogy van ott, ahonnan jönnek, milyenek az emberek?

– Mindenfélék, jók is, rosszak is, mint bárhol a világon.

– Itt is így van. Talán egy kicsit rosszabb, mint máshol. Ez egy börtön. De még mi, akik nem vagyunk elfítelve, mi is rabokként élünk. Nincs hova mennünk. De hova is mennénk, amikor, ahogy magad is mondod, mindenütt egyforma a világ.

– És nincs vizük? Hogy épülhetett föl egy egész birtok jó kút nélkül?

– Volt itt annyi víz, amennyit csak akarsz, több tucat lovat és marhát itattunk egyetlen kútból. De valami történt, mintha odalent a földben valami beomlott volna, a víz vagy megszökött a mélybe, vagy valami elállta az útját, és már nem tud följönni a felszínre. De egészen harmadik dolog is történhetett, valami, amiről mi nem tudhatunk. Hogy találsz meg a vizet?

– Nem tudom én se pontosan. Hallgatódzom. És egész mélyen a föld alól hallom a vizet. Hallom ahogy csobog, ahogy szűrődik át a homokon és a kavicsrétegen, ahogy csordogál át egy-egy résen vagy kering és zubog a földalatti erekben. Más nem hallja, de én meghallom. Apám lassan lépdelt a mélyedésekben és várta, mikor mozdul meg kezében a kétágú vessző. Sokszor ástunk rossz helyen. Mindaddig, amíg rá nem jöttem, hogy hallom a vizet. Apám egy szót se szólt, de attól kezdve mindig ott ástott, ahol én mondtam. De most meg lassan itt a tél, fagyni fog, a föld is megdermed, ki tudja, lesz-e elég időm „vizet fakasztani”.

– Ha nem találsz vizet és nem tudsz jó kutat ásni, az nem csak neked lesz rossz, hanem mindannyiunknak. Talán a Behringer-birtok is eltűnik. De lehet, hogy ez már nem a kúttól, és nem tőlünk függ. Lesz ebben valami igazság. Talán jobb is, ha minél előbb vége lesz.

Lassanként már ki lehetett venni a birtok legmagasabb épületét, a kastélyt, és amikor Aldinék megtudták, hogy benne laknak majd, valami megmagyarázhatatlan félelem kerítette őket hatalmába. Amikor a hosszú akácfasoron és a drótkerítésen át beértek a birtokra, és föltáruult előttük a leromlott állapotú kastély látványa, megéreztek, csöndben állva előtte, hogy ez az épület valakik elmúlt életének és sorsának színhelye, egy egész más idő és más szokásoké, amelyekkel majd az ő életük is összefonódik, át- és átszövődik.

A kastély az egyetlen hely, ahol elhelyezkedhetnek, mondta nekik az öreg Aladár. A régi munkáslakások és a barakkok vagy már foglaltak voltak, vagy romosan álltak. A kastélyba eddig senki nem akart beköltözni. Betört ablakaival és tokostul kiszakított ajtajaival nem is volt alkalmas lakhatásra. A megsemmisíthetetlen sárga klinkertéglával borított nagy teraszról, amelynek fugáiban fű nőtt, Timotej belépett Behringerék régi nappalijába, amely most tele volt emberi ürülékkel, és amikor fölemelte tekintetét, két betört ablak között, a málló aranyozáson egy nagy kép helyét vette észre. Az jutott eszébe: vajon kik élhettek itt?

A fáradt Mila, elborzadva a kihordásra váró szennytől, egy pillanatra Timotej vállára dőlt és így szólt:

– Félek, miért ilyen elhagyatott itt minden? És miért nem akart ide senki beköltözni?

Timotej nem tudott mit válaszolni.

16.

Aladár úgy jelent meg a birtokon, mint valami elkerülhetetlen természeti jelenség, amelyet már mindenki megszokott, mint egy öreg fa, mint egy táj, amelyre számítnak, ha fölemeljük tekintetünket. Hallgatag volt, titokzatos, rejtélyesen magába forduló, éppen mint a Behringer-kastély. Furcsák voltak, az ember is és a kastély is azon a beláthatatlan szántóföldön, látszólag ok nélkül voltak itt, valami távoli és titkos emberi tapasztalat, valami rég megélt sors jeleként, ismeretlen emberi megpróbáltatások és élmények maradványaiként. Aladár szemében ott tükröződött a Behringer-kastély, és a kastély nélküle nem lett volna az, ami. Mintha ez az ember és ez a szép épület valami titkos rokonságban lett volna. Ő volt az egyetlen, Kolar mellett, aki már a háború előtt is a birtokon élt. Senki se tudta, mióta van itt és miért, de azt beszéltek, hogy még a magyar forradalom alatt szökött ide. Ezt a háborút a faluban töltötte, az istállóban, naponta kihajtva a közeli legelőre azt a kevés megmaradt állatot. Öreg volt már, elhanyagolt külsejű, zárkózott. Azt is beszéltek, hogy író volt, egy rövid békeidő olvasott írója saját országában.

Valami ismeretlen fluidum, ismeretlen ok azonnal összefűzte Timotej Aldint és Aladárt. Mintha kölcsönösen megéreztek volna valami kapcsolatot. Aladárnak úgy tűnt, Timotej az az ember, akiben meg fog ismétlődni az ő személyes sorsa, ezért figyelt rá jobban, Aldin pedig mintha az öreg, melankolikus magyarban saját életútjának előrevetülését látta volna. A mindig riadt Aldin langyos, megmagyarázhatatlan reményeit táplálva – amelyek inkább voltak az ismeretlen és bánatos ember iránti apró figyelmességek, mint meggyőző vigasztaló szavak – Aladárt elöntötte a keserűség és fény derült egy olyan ember tragikus tapasztalataira, aki ezen a hatalmas földgolyón nem talált magának egy talpalatnyi nyugodt helyet sem.

– Nem lesz ennek vége – mondogatta –, soha nem lesz vége! Azt hittem, soha többé nem esnek össze nyavalyatörős emberek az utcán, valakinek a nevét kiáltozva, szörnyen rángatózva a félelmetes görcsöktől. Tudtuk, nagyon fontos, hogy ezeknek a szerencsétleneknek valaki szétfeszítse a fogsorát, hogy ne harapják át tulajdon nyelvüket, hogy kiegyenesítse ököibe szorított ujjait, mert körmüket tenyerükbe mélyesztették. Letöröltük a habot a szájuk széléről. Naponta voltak hasonló jelenetek. Sokuknak üvegszeme volt, közönséges, pupilla nélküli üveggolyó, egyeseknek az ingujja lebegett üresen, másoknak a nadrág szára. A mesterek különleges kocsikat gyártottak, amelyeket fél kézzel is lehetett irányítani, vagy fél lábbal is lehetett hajtani; meg fából és fémből készült mankókat, különféle segédeszközöket, amelyekkel a sebesültek mozogni tudtak. A szegények föltaalálták magukat, szedett-vedett alapanyagból csinálták furcsa és rút, két- és háromkerekű járműveiket, egykerekű tragacsait, de szánkót is készítettek, ha nem találtak kereket. A bognárok a közönséges falusi fogatok mintájára egészen kicsi kocsikat gyártottak, amelyekben az emberek rokkant hozzátartozóikat húzták. A rokkantak éjszaka ordítva riadtak föl. Nem lehetett bizonyosan tudni, vajon az álomból a valóságba, vagy a valóságból az álomba jobb-e menekülni. Sok időnek kellett elmúlnia, amíg az egészségesek, a fiatalok ismét el nem árasztották az utcákat, ekkoriban a rokkantak már alig voltak láthatók, többnyire csak mint koldusok jelentek meg a járókelők szeme előtt.

Soha nem lesz vége ennek – mondogatta Aladár. – A düh, a gyűlölet és a fájdalom is energiaként utaznak az emberi test, a tudat és a tér kozmoszában, beleragadnak bizonyos emberi génekbe és atomokba, hogy ismét megkergüljenek, ki tudja mikor és ki tudja milyen okból, hogy ismét fájdalmat okozzanak és látszólag régen föltett kérdésekkel ostromoljanak.

– Most béke van – mondogatta neki Aldin –, miért nem térsz haza?

– Hová mehetnék? Más idők járnak, de az emberek ugyanazok. És én nem tartozom se oda, se ide. Sehová se tartozom. Azt hiszem, sehonnan se lehet örökre elmenni, és sehova se lehet véglegesen megérkezni. Az ember folyton saját hely-, idő- és térérzékének két egymástól igencsak távol eső pólusa között szenved. Az ember csak a sajátjait tudja szeretni és gyűlölni. Időnként mintha szándékosan és teljesen átengedné magát a szerelemnek, hogy később minél szenvedélyesebben gyűlölhessen. Hogyan gyűlölnénk, ha nem lennének ezek a közeli ismerőseink?

A hosszú, téli estéken, amikor Timotej, a kútásó segédkezett a loápolásban és a mezőgazdasági gépek javításában, az öreg Aladár folyamatosan beszélt hozzá.

– Te, Timotej, jó ember vagy. Jó ember volt az én apám is. A cefrëshordóba fulladt bele, amikor egy rezsim bukását ünnepelték. Jó ember volt az én régi gazdám, Behringer András is. Kár, hogy nem találkoztatok. Bárcsak az emberek gyakrabban találkoznának egymással ezen a világon. Jártál már valaha Konopištén? Ferenc Ferdinánd trónörökös kastélyában? Tudod mi az egyetlen dolog, ami ott az embernek eszébe jut? Miért kellett ennek az embernek ebből a gyönyörű környezetből elmennie azokra a veszedelmes szarajevói manőverekre, holott talán azt is sejtette, hogy egy kis kávéházban egy tökéletesen másik világból származó ifjak tervezik a megölését. Konopištén kevés embernek jut eszébe Gavrilo Princip, aki megölte a trónörököst. Innen viszont minden másként fest. Szinte csak Principről tudnak. Jó, jó, tudnak azért valamiképp Ferdinándról is, de a névhez valami idegen melléközöngye társul, mint az Adolffhoz, a Franzhoz, a Szófiához, a Ferenchez, a Franjához. Ezt az egy betűt, az f-et itt egyszerűen nem tudják kimondani gyanakvás, aggodás és óvatosság nélkül. Mintha nem is szerepelne az ábécénkben. És vajon mi történt volna akkor, ha az ifjú Gavrilo Princip az előtt a bizonyos 1914-beli június előtt járt volna a konopištei kastélyban? Vajon minden úgy történt volna, mint eredetileg? Vagy nem, és Princip megváltoztatta volna a véleményét, talán ott marad, beleszeret egy szép udvarhölgybe, vagy elvesz egy vidám cseh kisasszonyt? Vagy ha Ferenc Ferdinánd legalább egyszer a végzetes nap előtt betért volna Szarajevóba egy baklavára, nem hadgyakorlatra? Így viszont, valószínűleg egy vonatban, megbilincselve és betegen, Princip elutazott ugyan Konopište mellett, sors szabta útját járva, de ez a Terezin vára, börtöne és halálzárkája felé tartó út az utolsó útja volt. Ferdinándnak és Principnek a halála találkozott, nem az életük. Ezen a vidéken ezek a leggyakoribb találkozások. Később sokan azt állították, hogy ennek így kellett történnie, hogy ez dialektika. De én nem így gondolom.

Ha legalább sikerülne vizet találnod, ha olyan kutat ásnál, amely soha nem fog elapadni, hogy vízhez jusson ember és állat a birtokon. Akkor talán fennmaradna a Behringer. Így viszont, nem is tudom. Senki nem ragaszkodik már hozzá. És hogy is maradhatna meg valaki vagy valami, ha senki nem szereti.

17.

A Behringer-birtokon két kút volt. Az egyik, egy kisebb, falazott kút a terasz alatt, amelyből egy ló vontatta bolgárkerék segítségével jött föl a víz – a kereket később benzinmotoros pumpára cserélték –, de kézzel is föl lehetett húzni a vödört. Ebből a kútból került valaha a víz, csöveken át, a kastélyba. A másik, sokkal nagyobb, három méter átmérőjű kutat közvetlenül a lóállás kerítésénél ásták, az istállók mellett, hogy minél közelebb legyen a beton itatóvályúkhöz – ebből is ló vontatta bolgárkerék húzta föl a vizet, és leginkább az állatok itatására szolgált. Most mindkét kútban több dög és a legkülönbébb szemét bűzlött iszonyatosan. Aldin azonnal megállapította, hogy jó mesterek ásták és falazták a kutakat, mert a felső kávjuk szépen be volt fejezve, derékig érő, épített párkány övezte mindkettőt, az odavezető utakat pedig kőlapok borították, hogy a kutakba ne kerüljön esővíz. Mindkét kút hosszabbított malterba rakott kővel volt falazva, lejjebb malter nélkül szép sorokba rakott téglával, hogy a fugákon át befolyhassanak a vadvizek. A kutak fölé ereszeket is építettek, de azok most cserepek nélkül árválkodtak.

Aldin azonnal munkához látott, és – néhány munkás segítségével, akik csigával és kötéllel leeresztették, majd fölhúzták – seprőkkel és kefékkel mosni-súrolni kezdte a falat az iszonyú bűzben. Első látásra úgy tűnt, hogy a talaj csak homokból és feketeföldből áll, és hogy nincs a számára veszélyes sárgaföldből. De amikor vissza akart helyezni egy lazán álló követ a kút felső részén, észrevette, hogy a régi mester sárgafölddel is körbetapasztotta a kutat, hogy ne folyhasson be az esővíz. Amennyire megörült ennek a mesteri munkának, annyira el is keserítette az immár elkerülhetetlen csalánkiütések miatt. Nemsokára a nagyobb, tizenöt méter mély kút fenekén állt magasszárú csizmájában, és már akkor rájött, hogy a mestermunka ellenére nincs elég víz a kútban, amikor még térdig állt a sárban. Amikor pedig minden sarat kihúzatott belőle, és elérkezett a finom kavicsrétegig, amelyet a régi mester azért terített a kút fenekére, hogy megtisztítsa a föltörő vizeket, Timotej észrevette, hogy a víz nem is alulról jön és nem minden oldalról egyformán, ahogy az szokásos, hanem csak az egyik oldalról, és onnan is épp csak hogy szivárgott. És ráadásul nem is arról az oldalról, amelyről a talaj lejtése alapján sejteni lehetett. Pedig hallotta a víz zaját, világosan hallotta, hogy ott folyik el valahol a közelben. Mintha valami vízzáró gát elállta volna a víz kút felé vezető útját. Már nagy piros hólyagok borították, amikor a felszínre ért – a csigát és kötelet kezelő elképedő munkások szeme láttára, víz nélkül lenyelte a tekintélyes méretű tablettáit. Amikor néhány nap múlva ismét leszállt a kútba, megállapította, hogy a víz térdig se ér, és hogy immár nem lesz elegendő a nagyszámú állatsereg itatására, az érzékeny lovak pedig majd nem is akarnak inni belőle, amikor fölkavarodik. Érezte, hallotta a vizet, ahogy csobog és utat tör magának a mélyben, de nem tudta kitalálni mi lehet az, ami útját állja. A másik, kisebb kutat könnyű volt kitakarítani, sőt, ügyesen, egy kocsikereket is elhelyezett, amellyel egy csigát lehetett mozgatni, és így kannákban a vizet felszínre hozni, mert a motor már rég nem volt a helyén. Ennek a kútnak,

noha keskenyebb és sekélyebb is a másikonál, több vize volt, ezért a lovaszok gyakran ide vezették a jobb, félvér és telivér lovakat, vizet húztak egy kisebb, mohával benőtt favályúba és ebből itatták a tó zavaros vizétől elforduló állatokat. Attól kezdve, hogy a kútásó megtisztította a kutakat, különös figyelemmel vigyáztak rájuk és takarékoskodtak a vízzel, mert mindig kevésnek bizonyult.

Aldin folytatta munkáját, helyet keresett az új kútnak, életében először bizonytalan volt és zavarodott, nem volt benne biztos, eltalálja-e majd az eret. Nézelődött, hallgatózott, várt, hogy teljesen megálljon a szél, hogy elhallgassanak a tehenek és a lovak, és a csöndben a földből jövő hangokat vadászta, amelyeket csak ő hallott. Apró cölöpökkel jelezte a számításba jövő helyeket, készülődött, hogy végleg meghatározza az újonnan ásandó kút helyét, de a Behringer-birtokon bekövetkezett események meggátolták ebben.

Egyik napról a másikra föltámadt a jeges északi szél és – noha még csak november volt – havat hozott magával, amely el se olvadt a következő nyárig.

Timotej Aldin számolt az idő rosszra fordulásával, de arra azért nem gondolt, hogy ilyen gyorsan és hirtelen beáll a tél. Először hideg szél támadt és néhány nap után teljesen megdermesztette a földet. Az állatokat alig tudták megitatni a kútból származó kevéske vízzel, a tavacskán pedig minden itatáskor fejszével kellett léket vágni a vastag jégen. Majd alábbhagyott a szél, de apró, sűrű pelyhekben hullani kezdett a hó, hamarosan belepte a birtokot, és a munkába járó parasztoknak megnehezítette a mindennapos utazást. A legjobb lovaikat fogták a szánok elé, de így is nehezen közlekedtek, mert minden alkalommal új csapást kellett vágniuk a hóban. Az időjárás azonban enyhített is gondjaikon, a rabok nagy kondérokban hordták be a havat a barakkokba és fölolvasztották a tűz fölött. Ezt a vizet itta mindenki, és nagy zivatarok esetén az állatoknak is ebből vittek, vödörökben. A kútásást tavaszra halasztották, Aldin pedig azt a parancsot kapta, hogy segítsen az istállóknak.

A négy Aldin egyetlen szobában rendezkedett be, a kastély nappalijában, amely elég nagy volt, és egyben a legjobb állapotú – ablaküvegek ugyan itt se maradtak, de legalább a fa zsaluk épek voltak. Mila naponta régi rongyokkal tömködté be a réseket és repedéseket, amelyeken behúzott a szél, Aldin pedig minden este néhány nyaláb kukoricaszárat támasztott kívülről a zsalukhoz, hogy legalább valami meleg bennmaradjon a szobában. Nappal mégis kinyitottak egy ablakot, hogy legyen benn némi fény, és ez jókedvre derítette a két gyereket, mert a hópelyhek az égből egyenesen berepültek a szobába, és ők elkaphatták őket, még mielőtt elolvadtak volna. Aldin egy régi bádoghordóból dobkályhát csinált, ebbe kukoricaszárral fűtöttek és többnyire ott ültek mellette. De amíg a kályha szinte égette a hátukat, addig az ajtó és az ablakok irányából ömlött rájuk a hideg, megdermesztve szemüket, orrukat és szájukat. Ott ültek, lópokrócokba burkolódzva, mint utazáskor, és saját gondolataikban utaztak.

Este Mila nagy fazékban teát főzött a dobkályhán, a csak általa ismert füvekből, amelyeket papírzacskókban mindig magával hurcolt, vadcseresznyéből, bodzából, kamillából, már amit sikerült az állandó utazások közben összegyűjtenie. Fölismerte a fehér mályvát is, ennek gyökerét mindig félretette a gyerekeknek, megfázás esetére, és ez szinte egész télen aktuális volt. Titokban, Timotej tudta nélkül, mellényébe bevarrva két – férje allergiájára való – tablettát hordott örökké magánál, ha ne adj' isten valami történne. Amikor hideg szobájuk minden rését betömtek, Mila mindenkinek melegített a kályhán egy-egy sárga klinkertéglát, amit aztán rongyokba bugyolált és fölmelegítette az ágyakat, a szalmazsákokat és a goromba lópokrócokat. Miközben a teát itták, a gyerekek némi cukorral megédesítve, Timotej arról mesélt, hogy ezek a klinkertéglák rettentően magas hőfokon lettek kiégetve, mintha a föld gyomrában égtek volna, és ezért olyan jó meleg, és tartják sokáig a hőt.

– De akkor miért kell őket minden este újból megmelegíteni?

– Mert a téglák elfelejtik a meleget. Mindig emlékeztetni kell őket. Más tárgyakkal is van ez így, hogy ha nem melegíti őket az ember, megfedekeznek a melegről, kihűlnek és eltűnnek.

– És valaha ez az egész kastély meleg volt?

– Bizony meleg volt, de még mennyire!

A gyerekek álomba merültek, mindig arról álmodtak, hogy tehervonattal utaznak valahová, és a nyitott kocsiajtón át nézik, hogyan váltakoznak a szemük előtt a közeli és távoli képek. Timotej pedig, amikor Mila elaludt, ráborította feleségére saját nagy katonaköpenyét és gondolataiba merült.

A tél szinte megfagyasztotta az egész Behringer-birtokot. A parasztok hozták a hírt, hogy a nagy orosz sztyeppékről és a Kárpátokból éhes farkascsoordák érkeznek, leölik az állatokat és megtámadják még az

embereket is. És egy jeges éjszakán, a drótkerítés keleti felénél fölonyítottak az első farkasok. A lovak megbokrosodtak, az emberek pedig aggódni kezdtek.

18.

A Behringer-birtok tehát újra benépesült, de Kolaron és Aladáron kívül eltűntek a régi lakói. Így aztán a birtok élete és szokásai sem voltak már a régiek.

A rövid téli napok estéjén megkezdődött a birtok másik, nem hivatalos, titkos, éjszakai élete. Ekkor félbeszakadtak a szokásos nappali munkálatok, megszakadtak a szokásos kapcsolatok a birtok rabjai között, és valami egészen más vette kezdetét, valami, amit senki nem szabályozott, adott utasításba vagy írt elő hivatalosan. Mégis, mindenki tudta, mit szabad és mit nem, és személy szerint hol is a helye ebben az íratlan, de szigorú éjszakai törvényben.

Először mindig az örökké éhes rabok indultak véres vadászatra a birtok nyugati végébe, a széna- és szalmakazlakhoz. Még meleg nyúltestekkel tértek vissza a barakkokba, éles késekkel azonnal megnyúzták a testeket a tűz fölcsillanó fényében, rövid ideig sütötték a perzselő lángok fölött és habzsolva ették a félig sült húst. Ezután rövid beszélgetésekbe kezdtek, gyomrukat nyomta a sületlen vacsora, erőltetett vidámsággal nevettek egymás goromba tréfáin, majd gyorsan elnyomta őket az álom, melyben az otthonra gondoltak és szeretteik után vágyakoztak. Félálomban, lustán vonszolva magukat, mentek be hideg és dohos szobáikba, bebújtak szalmazsákjaikba, melyeket testükkel melegítettek föl, és végképp aludni tértek.

Ezt az első éjszakai nyugalmat használta ki Radulo, a börtön felügyelője, hogy bejárja a birtokot. Először betért a rabok legnagyobb barakkjába, hogy magával vigye az egyetlen őrt. Ez az ember szintén rab volt, a háború és a háborús körülmények között vált önjelölt rendőrré, akinek egy kulák a fél falu szeme láttára halt meg csizmája alatt, és ezért a bíróság, nem lévén más választása, nyögvenyelősen rövid börtönbüntetésre ítélte, azt az utasítást mellékelve, hogy jól kell vele bánni. Állítólagos balszerencséjéért folyton azt a szerencsétlen öreg gazdát okolta, ezért el is nevezték a rabok Kuláknak.

Radulo és Kulák tehát elkezdte ellenőrző körútját, éjszakai játékát, amelyről mindenki tudott és a birtokon folyó mindennapi élet részeként el is fogadott. Egy bizonyos, csak kettőjük által ismert rend szerint, már az éjszaka beálltával, sorra járták a házakat, az istállókat, a barakkokat. Nem mentek be sehová. Csak megálltak a sötétben minden ablak előtt néhány percre, és szótlanul hallgatták a kiszűrődő zajokat: az istállókából a szénát ropogtató lovak finom horkanásait, vagy farkasordításkor a riadt nyihogásokat és a patadobbanásokat; a barakkokból a mély lélegzés, a horkolás és az összefüggéstelen motyogás zaját; a munkások lakrészeiből kivehetetlen sustorgást – ez utóbbi bolygatta föl leginkább képzeletüket. Szégyenérzet és félelem nélkül álltak meg a kivilágított ablakok előtt, tágra nyílt szemekkel meredtek be idegen emberek otthonaiba, figyelték az arcokat és hallgatták a beszélgetéseket. Mindent hallani lehetett: bent hallhatták Radulo és Kulák érkezését a csikorgó hóban, kint pedig érthetőek voltak a bent elhangzó szavak. E játék minden résztvevője tisztában volt a történetekkel. Radulo és Kulák érezte, a házbeliék pontosan tudják, hogy ők ott állnak az ablakuk alatt, mégis maradtak és tovább bámészkodtak. A bent lévőek pedig tudták, hogy azok ketten hallgatóznak és lesekednek, mégis folytatták beszélgetéseiket. Félték attól, hogy félbeszakítsák ezt a játékot. Az emberek attól tartottak, hogy azok ketten bejönnének az ajtón belülré is. Radulo és Kulák pedig attól, hogy valaki ki talál lépni. Egyesek bent érezték jól magukat, mások pedig kívül. Egyesek nem mertek bemenni a házba, mások nem mertek kijönni belőle. De közülük senki se tudta, mikor pattan el az őket elválasztó vékony szál.

Amikor az ordító farkasok kezdtek berekedni, addigra Radulo és Kulák is elfáradt a gyaloglásban, kielégítette hallgatózó szenvedélyét és elment aludni. Csak ekkor telepedett teljes nyugalom a Behringer-birtokra.

19.

Iliját összezúzott koponyával, holtan találták egy hideg és viharos éjszakának reggelén. Hajnalban, amikor a szél alábbhagyott, a lovak riadt nyerítése és patáiknak dobbanása fölébresztette Aladárt. Ilija már mereven feküdt a fakarám mellett, saját véérébe fagyva, szinte a megvadult ló patkói alatt, amely továbbra is rúgkapált a hullától való félelmében, ki-kirúgott hátsó lábával, szemét forgatta, a kötőféket rángatva már kivérezte

száját és véres habot fröcskölt szét a jászolban. Aladár fölébresztette Radulót, az pedig néhány istállófiút és Kolart.

A mindig nyugodt és egykedvű intéző most rémült tekintettel nézett hol a lóra, hol a bezúzott koponyájú Ilijára, akinek jobb keze is véres volt, mintha halála percében még megpróbálta volna megérinteni fejsebét. Az istállóban le-föl nyargalászott néhány elszabadult csikó.

Álmosan és döbbsen álltak ott, földült és összefüggéstelen szavakat vagdosztak egymás fejéhez. Radulo dadogott, nem tudta, mihez fogjon, hadart és kiáltozott, azonnal nyomozásba fogott, az emberek arcába bámult. Nagy nehezen eloldozták a megvadult lovat és átvezették az istálló másik végébe, becsuktak egy istállóajtót, hogy a csikók ne zavarják őket, és hallgattak. Első pillantásra minden arra utalt, hogy szerencsétlenség történt, hogy a ló valami miatt rúgott egyet, talán a farkasordítás ijesztette meg, vagy a szerencsétlen Ilija közelítette meg óvatlanul, vagy pedig valami más ijeszthette meg az állatot, amiről az összesereglett birtoklakók e pillanatban semmit nem tudtak. De a lovak nyugalansága, a csikók eszeveszett rohángálása, a szerencsétlenség egyszerűsége, hogy a ló csak úgy rúgott egyet és megölte ápolóját, mindez gyanakvásra készítette őket. Ahogy egymás arcába néztek, rájöttek, hogy hirtelen minden megváltozott és hogy már többé senki senkinek nem hisz. Radulo egy munkást még sötétben elküldött az igazgatóságra, hogy előjáróit értesítse a történetről, a holttestet pedig letakarták egy lepellettel, nem nyúlva se a testhez, se máshoz a környezetében. Egy üres állásban dohányoztak és vártak az igazgatóság utasítására. Csöndben hallgatták a folyamatos és összefüggéstelen szövegeléstől már megkergült Radulót, és egyre inkább azt érezték, hogy valami szörnyű dolog történt, ami megnehezíti majd amúgy is nehéz életüket. Senki nem mondta ki, de mindegyikük érezte, hogy nem egy közönséges balesetről van szó, és annak tudata, hogy talán egy bünténnyel állnak szemben, mindannyiukat nyugalanná tette és megváltoztatta. A késő délelőtti visszatérő küldönc azt az üzenetet hozta, hogy semmihez ne nyúljanak, mert estig megérkezik egy rendőrfelügyelő. Egy igazi rendőrfelügyelő. Ez mindannyiukat meglepte, arra számítottak, hogy az igazgatóságból azt üzenik majd, az egész ügyet Radulo vizsgálja ki és zárja le. De alkonyatkor, szánkón, valóban megérkezett a Behringer-birtokra Majer főfelügyelő.

A felügyelő, aki iskolázott, de egészen fiatal rendőr volt, azonnal megszemlélte a baleset helyszínét, több nézőpontból szemügyre vette a holttestet, egy kicsit mintha élvezte volna, ahogy a riadt helybéliek méregetik, nyíltan bámulva az ő kissé színházi mozdulatait, és reménykedve, hogy gyorsan fényt derít majd erre a szerencsétlen balesetre, hacsak nem valami szörnyűbb dolog történt. A tanulatlan emberekkel szembeni felsőbbrendűségi érzése szárnyakat adott Majernek. Valamit beírt a noteszébe, majd bőrtáskájából néhány zacskót vett elő, levakart némi megalvadt vért Ilija kezéről, homlokáról és az összevérzett deszkapalánkról, és mindezt számokkal megjelölt apró papírzacskókba tette. Megkért két munkást, hogy emeljék magasra a lámpákat, és grafitceruzával valamit berajzolt a noteszébe, állandóan leletekintve a hullára és a palánkra. Aztán megnézte Ilija táskáját és végigböngészte iratait. Majd azt az utasítást adta, hogy reggel vigyék be a lovász holttestét az igazgatóságra, ahol majd gondoskodnak temetéséről, mert a Behringer-birtokon Mártáén kívül nem volt más sír, és a birtok lakói nem tudták, vajon van-e valahol valakije Ilijának.

A tény, hogy Ilija halálának kivizsgálására az igazgatóság egy iskolázott nyomozót küldött ki, megerősítette az embereket abbéli véleményükben, hogy Ilija nem egy közönséges lovász volt, és hogy valakinek igencsak fontos lehetett a személye. Hogy ki volt és miért volt fontos, azt csak találgathatták. Radulo leplezetlen félelme is ezt bizonyította. Ilijának valami olyan föladata volt közöttük, amiről ők semmit nem tudtak.

Majer elfoglalt egy üres szobát Radulo épületében és már másnap megkezdte a nyomozást. Egy munkást beküldött azokkal a lezárt zacskókkal és egy lepecsételt levéllel az igazgatóságra, ahonnan majd továbbítják a megadott címre. Radulo örökké ott volt mellette, lényeges és lényegtelen adatokat közölt vele az emberekről, ő vezette elő a kihallgatottakat, közben maga is föltéve egy-két kérdést, inkább arra használva az alkalmat, hogy egy későbbi időpontban kihasználhassa mostani előnyét, mint amennyire valóban remélte és egyáltalán lehetősége volt arra, hogy földerítse Ilija rejtélyes halálát. Majer lassan faggatta a riadt embereket, néha fölírt valamit, és igyekezett nem mutatni, gyanakszik-e valakire, vagy jobban hisz-e valakinek másoknál. Ez Radulót iszonyúan kikészítette. A nyomozás jeges hangulata, a gyanúsítgatások, a följelentgetések, a lelkiismeret-furdalások és a saját bűnök felülvizsgálása járványként terjedt el a Behringer-birtokon.

Az éhes farkasfalka, egyre óvatlanabban és bátrabban, már alkonyatkor ott ólalkodott a drótkerítésnél, keskeny, hosszúra nyúló ösvényt taposva a kerítés aljában. A ménes egyetlen félelemgombolyaggá változott. Miután az emberek több órán át hallgatták az állatok riadt nyerítését, a kötőfékek csörgését, az istállókban szabadon nyargalászó csikók hangját, kelletlenül kászálódtak elő biztonságos szobáikból és lassan mindannyian ott gyülekeztek a lovak körül. Megpróbálták megnyugtatni az állatokat, ügyetlen gyöngédséggel ismételve néhány értelmetlen szót, közben a nyakukat paskolták. Majd az értelmetlen munkától elbizonytalanodva, már maguk is rosszkedvűen a nem alvástól és nyugtalanul a farkasüvöltéstől, gorombán rángatni kezdték a lovakat, ököllel remegő orrukba csaptak, majd ismét megsajnálták őket, becézve hajoltak fülükhöz, hogy a szörnyű éjszakai játéktól holtfáradtan, karikás szemekkel leheveredjenek a lovak mellé a szalmára, és rövid, szaggyal, nyugtalan álomba merüljenek az istálló megnyugtató szagában.

Késő éjszaka, amikor rövid időre elszunnyadt a ménes, a hosszú börtönbarakkból egy alacsony rab lépett ki, Todorak hívták. Gyorsan becsukta maga mögött a fűtött helyiséget, amelyet átitatott a mosdatlan testek, a kapcák és a vályogkemencében kialudt tűz nehéz szaga, majd begombolta nehéz és meleg katonakabátját – sátorlapból varrták, és ő utólag kibélelte bűdös nyúlőrökkal. A barakk küszöbén állva körbefürkészett a sötét éjszakában, szagokat vadászott, élvezte a csípős hideget. Fülelni kezdett: az istállóknál, a keleti oldalon mintha alábbhagyott volna a farkasok üvöltése. Az istállókon belül is megnyugodtak az állatok. Csönd volt. A Behringer-birtokon nem voltak kutyák. A rabok megpróbálták ott-tartani valami keverék, fekete juhászutya-almot, de csak a tél beálltaig jártak sikerrel. Ekkor a kutyák átvirgódtek a drótkerítés lyukain és szinte eltűntek a sovány farkasok állkapcsai között.

Todor a sötétben lassan csavart magának egy cigarettát, majd meggyújtotta. Néhány szippantás után elindult a nyugati kerítés felé. Itt aztán, a süket éjszakában, nagy-nagy figyelemmel magába szíva minden mozdulatot és hangot, mozdulatlanul meredt a szörnyű látványra.

A farkasok egyszer se szánták rá magukat, hogy betörjenek a birtokra. Ebben a kerítés és szögesdrót állta leginkább útjukat, no meg az állatok mellett éjjel-nappal szolgálatot teljesítő lovásziúk ébersége.

Már éjfél után járt, amikor idegtépő üvöltés után a farkasok egy kiéhezett és kevésbé óvatos csoportja, szárazon lógó nyelvvel, elviselhetetlen bűzt árasztva maga körül, elindult a kerítés nyugati oldalához. Lassan és kelletlenül mozogtak, mintha valamilyen kellemetlen, mégis ellenállhatatlan vonzású emlék és hívó szó irányítaná érzékszerveiket és ösztöneiket. A birtok nyugati oldalán nem voltak istállók, csak a valaha gazdag, most elvadult szőlő. És szögesdrót. És egy kiskapu, amelyen át Todor minden este kiment és csapdát állított.

Todor falusi tanító volt. Saját falubelijeivel raboskodott itt, akiket, a vád és az ítélet alapján, fölbujtott, hogy szabotálják a beszolgáltatást. Azt mondják róla, hogy egy hangyának se ártott életében, és hogy a sok veréstől kicsit megbolondult. Felesége és három gyermeke maradt a szegényes lakásban, ahová a városból érkezett tanítani. Valami ismeretlen dolog gyűlt és áradt egyre jobban benne, ami hirtelen fog kicsapni medréből, bizonytalanná téve további viselkedését. Az elhagyatott kastély pincéjében egy régi könyvet talált arról, hogyan vadásztak az eszkimók és a lappok medvékre és farkasokra. Éjjelente kilopózott és a kerítés mellett hosszan nézte a vad csordát, amely a legjobb őrségként vigyázott arra, hogy valaki meg ne szökjön a birtokról. Amikor először sikerült neki a vadászat a könyv útmutatásai alapján, tette szörnyű szenvedélybe csapott át. Az igazságtalansággal és veréssel lelkében mélyen megsértett, békés tanító átlépte saját jószágának küszöbét és ismeretlen utakra tért.

Disznóhajat a szakáccstól, falubelijétől szerzett, aki – ha nem voltak hófúvások – hetente egyszer vételezte az élelmiszert a rabok számára, és néha egy-egy zsíros és szalonnás féldisznó is érkezett. A hájdarabokat gondosan egy mindkét oldaláról kiélesített kaszadarabra helyezte, amelyet aztán beékel a nyugati kerítés melletti régi akácfatuskóba. A csikorgó hidegben a haj megfagyott, de a havas pusztaságban összetéveszthetetlen szagjelzést küldött a lovak közelségétől megkergült farkasoknak. Amikor aztán a csorda befáradt a keleti kerítés melletti hiábavaló kísérletezésbe, a fagyott disznóháj halvány szagnyoma átcsalogatta őket a túlsó oldalra. Lassanként, óvatosan érkeztek. Először a fiatal és óvatlan állatok. Megközelítették az ellenállhatatlan illat forrását, majd pánikszerűen, ösztönösen, látható ok nélkül visszahőköltek. De ahogy az idő múlt, éhségük is erősödött és egyre szorosabb gyűrűt alkottak Todor tuskója körül. A csorda lógó farokkal és nyelvvel, rekedt és egyre ritkábban fölhangzó üvöltéssel, mintegy megdelejezve közeledett a csalétekhez. Általában az az állat járt pórul, amelyik a legéhesebb volt és elsőként nyalta meg a zsíros falatot. A kaszaél valahol a hajcsomó közepén lapult, de az első falattól vérszemet kapó vadállat elveszítette veleszületett óvatosságát és ravaszságát. Az öreg kanok és nőtények

nyugtalanul rohangáltak le-föl, ösztönük utolsó maradéka és tapasztalatuk azt diktálta nekik, hogy várják meg, mi történik. Minden éjszaka ugyanaz történt. A száraz, meleg farkaspofa első érintésére olvadni kezdett a disznóhájgolyó felülete és fölkorbácsolta az éhes és vérszomjas farkas féktelen vágyát. Minden mechanizmus, amelyet a természet évezredekken át építgetett bele ebbe a vadállatba, röpké idő alatt szertefoszlott, egyetlen ösztönnek hagyva helyet: az éhség csillapításának. De ki tudja, talán ugyanakkor ajtót nyitva egy másik, magasabb vagy másmilyen szinten, amelynek az állat nem volt tudatában, vagy csak nem volt beépítve ösztöneibe, de egy magasabb szükséglet kielégítését szolgálta, talán a faj fennmaradását vagy talán egyszerűen egy teljesen ismeretlen, de, íme, iszonyú erővel bíró lény vágyainak kielégítését.

Az olvadó disznóháj íze érzéstelenítőként hatott a fiatal farkasra, és átvezette az óvatlanság világába, egyre szélesebbre tátotta vele a pofáját, hogy minél nagyobb tudjon harapni, minél nagyobb falatot, míg ki nem serkent a vér a kaszaélen megsérülő nyelvéből – az állat tovább marcangolta a disznóháját és morogva védte saját véré, véres habot szórva szét maga körül. Ahogy az éhes csorda megorrontja a vérszagot, a falkavezér megragadja a mámoros állat nyakát és keresztülharapja. A csorda élve tépi darabokra a társát, minden irányba fröcsköl a vér.

Csak egy letaposott véres kör marad utánuk a hóban és a meztelen kaszaél.

Todor nézi ezt, tekintetével kikíséri a csöndben és sötétben tovavesző árnyakat, és kimegy a kaszaélért.

21.

Majer nyomozónak ugyan egyre érdekesebbé vált az ügy, de valódi bizonyítékát annak, hogy valaki megölte volna Iliját, a főlovászt, nem talált. Ugyanígy nem volt bizonyíték annak se, hogy szerencsétlenség történt volna. Egy kezdő ifjonti hevével hallgatta ki az embereket, fedte fel a riadt rabok és parasztok gondolatait, derítette ki addig titokban tartott kihágásait, gonosz és becstelen terveiket, azt, hogy mit gondolnak egymásról, és persze végighallgatta találgatásait is, ki lenne, és miért, a gyilkos. Az emberek egymást gyanúsítottak, attól függően, kik haragudtak egymásra és akartak a másiknak ártani. Majer fejében így a gyanúsítottak hosszú listája állt már össze, amelyen a birtok szinte minden lakója szerepelt. Egy helyben toporgott és arra készült, hogy kihallgatja listája utolsó gyanúsítottjait.

Mindez nagyon hosszúra nyúlt, és teljesen megváltoztatta a birtok hangulatát és az emberek közötti kapcsolatokat. Közelgett már a tavasz, de csak óvatosan, és nem is volt észlelhető semmiféle öröm a zord tél vége és a farkasok várható, Erdélybe történő visszavonulása láttán. Egyesek nem jártak többé dolgozni, attól való félelmükben, hogy belekeveredhetnek ebbe a ronda ügybe, azok pedig, akik továbbra is megérkeztek minden reggel, fejszéikkel fölfegyverkezve, a lovasszánon, tartottak egymástól. Abbamaradt a szokásos goromba viccelődés, Kulák pedig valódi tortúrának vetette alá a rabokat. Megtiltotta a nyúl vadászatot, meg a tűz körüli rövid üldögélést, újabbnál újabb, egyre értelmetlenebb és nehezebb munkákat agyalt ki, arra kényszerítette az embereket, hogy órákig hányják a naponta hulló havat, hogy olyan utakat és ösvényeket tegyenek járhatóvá, amelyeket soha senki nem használt. Egy értelmetlen labirintust vágtak a hóban. De a legrosszabb az volt, amikor Radulo egy reggel, leplezetlen meglepődöttséggel közölte velük, hogy a nyomozás lezárásáig azoknak is a birtokon kell maradniuk, akiknek közben lejárna a büntetése. A szerencsétlen emberek még levertébbek, reménytelenebbek lettek, és még jobban rettegetek.

Aztán elterjedt a hír, hogy az ismeretlen gyilkos ott van a birtokon, sőt, hogy valaki látta is egyik éjjel. Todor, a hallgatag csodabogár elmondta egyik falubeli rabtársának, hogy a farkasnyomok között más nyomokat is látott, valószínűleg emberi nyomok lehettek, de az újonnan esett hó miatt nem láthatta világosan. Ez a paraszt nem tudott hallgatni, elmesélte valakinek, eljutott a besúgók fülébe, így hamarosan Kulákéba is. Ennek a bizonytalan sejtésnek Majer se tudott ellenállni, Radulóval és Kulákkal egy egész álló napot eltöltött Todor farkas-vesztőhelyén az utolsó pehelyvékony hóréteget söprögetve félre, és valóban ráakadt valamilyen nyomokra, de már kivehetetlenek voltak. Azt se tudta kideríteni, mikoriak, azt se, kitől származnak; itt húzódott az a gyalogút is, amelyen szebb időben a parasztok munkába jártak de éppúgy lehettek Todor nyomai is. A letaposott hó vörös volt a vértől, fagyott farkasszőr és apró csontok borították.

Majer mégis magához rendelte Todort, kihallgatásra, de hamarosan visszaengedte a rabok barakkjába. Hogy Kuláknak a már ideges Majer adott-e parancsot, vagy Radulo, azt Todor soha nem tudta meg. A barakkba iszonyatosan összeverve és félig megfagyva tért vissza, jobban mondva vonszolta vissza magát. Az addig is hallgatag ember többé egy szót sem szólt. Rabtársai egész éjjel borogatták véraláfutásait és zúzódásait, tagjait dörzsölgették, hogy visszatérjen belé az élet. Todor csak sírt és nyöszörgött.

Ez a kegyetlen verés végképp meggyőzőtt mindenkit, Majer még csak a közelébe se jutott a megoldásnak, hogy mi is történt Ilijával, vajon halála csak a véletlen műve vagy büntett.

A színekbe és az istállókba csak csoportosan mertek bemenni az emberek. A lóállásban, Ilija halála óta, senki se mert aludni. Majerhez egyre gyakrabban tértek be az emberek és fantasztikus, egyre szörnyűbb történeteket adtak elő, hogy valaki éjszaka veri az ajtajukat, hogy valami mozgást hallani a kastély padlásáról, hogy a lovak megbokrosodtak az éjszaka, pedig a farkasok éppen elmaradtak az éjjel, hogy valaki lopja az élelmet. Megérezve, hogy az egész helyzet és a kissé elveszettnek tűnő Majer rájuk nézve is veszélyes lehet, Radulo és Kulák vérmesen folytatta saját nyomozását, és a birtok élete valódi rémmesévé változott. Verték a rabokat, gyanúsították a falubeli parasztokat, Aladárt, aki a holttestet megtalálta, egészen az igazgatóságra vitték kihallgatásra, valaki nagyon fontos színe elé. A legrosszabb dolgok éjszaka történtek: Radulo és Kulák már nem az ablakok alatt áldogáltak, hanem beléptek a lakásokba, mindent fölforgattak, halálra rémisztették a nőket és a gyerekeket, fenyegetőztek, elvezették a férfiakat és csak hajnalban engedték vissza őket, összeverve és hallgatagon. Egyre tehetetlenebbek és egyre félelmetesebbek voltak.

Majerhez két alkalommal küldönc érkezett, akivel a nyomozó bement az igazgatóságra, és onnan, így mondják, valahová telefonált. Nyilván nem csak ő volt elégedetlen saját munkájával, egy hatalmasabb valaki is elégedetlen volt, a nyomozással és Majer nyomozóval egyaránt.

22.

Radulo sokat beszélt és keveset gondolkodott. Talán tudatában is volt ennek, ezért aztán még inkább elmerült a gyors, értelmetlen szóáradatban, amellyel igyekezett minél inkább magára vonni az emberek figyelmét. De éppen ennek ellenkezőjét érte el: hallgatóiból eltűnt még az a kevés érdeklődés is, köhintgetni kezdtek, egymásra néztek, megkíséreltek a szavába vágni. Őt ez iszonyúan bosszantotta, még bizonytalanabbá tette, mondatai még értelmetlenebbé váltak, beszéde gyorsabb és hangosabb lett. Torka kiszáradt, szája szélén hab ütközött ki, röviden és szabálytalanul lélegzett, az egyébként is silány gondolatai elhalványultak, és féelme, hogy ismét nem sikerült elmondania semmit abból, amit tervezett, nőttön-nőtt. Az értelmetlen, langyos szófolyam lassan összefüggéstelen szavakká vált, majd szótagokká, végül csak különálló hangok jöttek ki a torkán. A körülötte állók ilyenkor lassan folytatták korábban megkezdett beszélgetéseiket; neki úgy tűnt, hogy könnyedén kifejezik azt, ami az ő fején zavarosan megformálva, összefüggéstelenül haladt át, és olyan egyszerű következtetéseket vonnak le, amelyet ő, így érezte, soha nem fog megérteni.

Kísérletezgetett ugyan, de hiába. Minden fölvetődő kérdést elsőként – hiszen mindenáron szeretett volna kitűnni –, gyorsan és rámenősen könnyen megoldhatónak nyilvánított, azt jósolva, hogy minden magától megy majd a maga útján. Minduntalan azt kiáltotta: hopp, anélkül, hogy ugrani kellett volna. Tudat alatt érezve szavainak meddőségét, minduntalan a gyorsaságba menekült és mondatai szertefoszlottak az értelmetlenség felhőjében. Végletekig leegyszerűsített látásmódjában minden emberi megmozdulás kezdetén lehetetlenné tette a dolgok alapos végiggondolását és az erre tett erőfeszítéseket, betegesen vágyakozott arra, hogy az adott ügyben éppen ő járjon sikerrel és kaparintsa meg a győzelmet, de aztán leroskadt, tehetetlenül elvetett mindent, és valami teljesen új dolog felé fordult, ami hihetetlenül egyszerűnek tűnt neki, egyetlen mozdulattal megoldhatónak... Benne és mögötte csak ballépések és sikertelenségek halmozódtak.

Mintha arra született volna, hogy valakire hallgasson, vakon higgyen benne és szolgálja, mert ebben a bonyolult életben nem találta meg a saját ösvényeit, az emberekkel való kapcsolattartás finom és láthatatlan áramlatait. Mindig mélységesen kiábrándult volt, tudatában saját tehetetlenségének, riadt, bizonytalan és nem kedvelt – ezért aztán kegyetlen, befolyásolható, szófogadó és veszedelmes. Lassanként kihagyta a dühig vezető előjátékot, azt a látszólag alapos ám üres beszédét és egyre gyorsabban jutott el a végkifejletig, a hihetetlen csökönyösségig, a hirtelen és ok nélküli kegyetlenségig, amelyeket belső üressége, elidegenedése, elhagyatottságérzése és mások megvetésének észlelése váltott ki belőle. Ocsmány alak volt. Csak akkor békélt meg, amikor észrevette, hogy az emberek félnek tőle, hogy a tőle jobbakkal szolgálják őt – így hárította el állandó félelmét.

A háború alatt eltűnt, majd egyenruhában tért vissza, egy alacsonyabb rendfokozattal, sőt, kitüntetéssel. Senki se tudta, mivel érdemelte ki, és – ellentétben alaptermészetével – erről soha nem is beszélt. Csak mosolygott, amikor ezt valaki fölhozta, tudatosan azt a benyomást keltve a hallgatókban, számtalan módja van annak, hogy fölfedezzék, miért is tüntették ki, titokzatos mosolya pedig azt volt hivatott jelezni, hogy mindenképpen fontos és nagy hőstettet hajtott végre.

Semmirevaló birtokát és rendetlen házát börtönőri szolgálatra cserélte. Itt végre megvalósíthatta álmait. Órákig beszélt a raboknak, élvezve, hogy senki se meri félbeszakítani, magáról beszélt, majd arról, mit

gondol minden egyes rabról, kérdezgette, vajon ők mit gondolnak róla, nevetgált és élvezte a kikényszerített bókokat, mindenki előtt az elkövetett vétségükről faggatta az embereket, de a családjukat, feleségüket és házastársi ágyukat illető legintimebb részletekről is, majd mindezt véleményezte, fölülvizsgálta és meghosszabbította a bíróság által már kirovott büntetéseket, esetenként lecsökkentette, és beszélt, folyton csak beszélt...

– Én téged fölakasztanálak – szokta mondani, amikor észrevette, hogy lankadt a hallgatóság figyelme. Az emberek fölrezzentek, érezve, hogy Radulo ezt tényleg meg is tenné. A nehéz mezeti munkákon, az istállótakarításon és a tönkremenő birtok fenntartásán kívül a raboknak nem volt különösebb gondjuk-bajuk, csak Radulo naponta megismétlődő kérdezősködése és üres beszéde tették elviselhetetlenné életüket. Az emberek nem beszéltek többé egymással. Még a saját hangjuktól is megundorodtak.

23.

Majer röviden és gyorsan kikérdezte Timotejt. Nem talált semmi kapcsolatot vagy motívumot a kútásó és a lovász összeütközésére, ezért, fölírva személyes adatait, elengedte.

Néhány nappal később azonban Radulo hívatta magához. Ott volt Kulák is.

– Túl sokszor költöztél – kezdte Radulo.

– Ilyen a kútásó munkája. Maradnék én egy helyben, ha lehetne.

– Ne magyarázd nekem, milyen a kútásó munkája. Tudom én azt jól. Azt mondod, maradnál egy helyben, ha lehetne. És itt is megmaradnál, a Behringeren?

– Itt én.

– Megtetszett a kastély, mi? Azt hiszed, nem tudom, miért. Azt hiszed, bolond vagyok, hogy mi mindannyian bolondok vagyunk. Ezt gondolod, ugye?

– Csak a kastélyban volt hely.

– És gondolkodtál, hogy miért? Mi nem tudtunk volna ugyanúgy beleköltözni? Ennél ötször nagyobb kastélyba költözhettem volna, direkt kínálták. De tudod, miért nem költöztem be? Mert nem akartam. Az ilyen kulákkastélyokat mi klozettnek használjuk.

Kulák majd megfulladt a nevetéstől, amikor Radulo kiejtette a kulák szót.

– Nem volt más választásom – suttogta Aldin.

– Márpedig valami helyet keresned kell, a kastélyt hamarosan ledöntik. Hogy ki, azt nem tudom, de le lesz rombolva. A legfontosabb, hogy elkezdődjön a mendemonda, az pedig már elindult. Le lesz rombolva. Fölszántják a helyét. Azon a helyen, ahol a feleségeddel alszol, kukorica nő majd. Nem marad utána semmi. Semmi! Még a története se. Senki se meri majd elmesélni... Elnézegeti így az ember, azt hiszi, ezer évig így áll még. Pedig dehogy. Láttad már, amikor az aláaknázott háznak kirepülnek az ajtajai és az ablakai? Mint az ember szemei? És a tető? Beszakad, mint az ember feje teteje, fölreped a varratokon és beleereszkedik a koponyába. Az emlékeket is meg lehet ölni! Eszedbe ne jusson még egyszer az emlékeiddel példálózni. Hát még a régi házakkal és emberekkel. Jól jegyezd meg, mit mond neked Radulo.

Aldin hányingerrel küszködött.

– Mindent elmos az eső. Ha kell, segít az eke és a borona, meg a föld. A föld mindent elnyel.

– Nem volt más választásom, nem volt más választásom – ismételte undorral Timotej.

– Van hely itt, a börtönben. Átköltözhetnél ide. Hol voltál azon az éjszakán, amikor Iliját megölték?

– Otthon.

– És ki tudja, hogy te otthon voltál?

– A családom. Meg maguk is. Ott voltak a teraszon, éjszakai ellenőrzésen.

– Hallgatózol?

– Hallani azt.

– Természetes, hogy ellenőrzünk mindent. Mi is lenne itt, ha az ember megengedné, hogy mindenki azt csináljon, amit akar. Ez a dolgom, hogy mindenkit ellenőrizzek. Érted-e, mindenkit. És miért csukod be a zsalukat, amikor mondtam, hogy hagyj nyitva?

– Hideg van, az ablakok ki vannak törve, üveget pedig nem tudok szerezni.

– Mit kérdezett tőled Majer?

– Ki vagyok, honnan jöttem, mit csináltam azon az éjjelen...

– És rólam, rólam nem kérdezett semmit?

– Semmit.

– És mi az, amit mesélnek, hogy kivörösödsz és megdagadsz, amikor lemész a kútba?

– Ez allergia, a születésemtől fogva van.

– Szóval azt mondd, rólam semmit nem mondott?

– Semmit.

– És te mit mondasz?

– Nem nagyon ismerem magát.

– Nem nagyon? Jobban is teszed, ha nem ismersz meg. És hogyhogy éppen neked van ez az allergiád? És egyáltalán mi ez?

– Ez egy olyan betegség, hogy az ember valamit nem bír elviselni, a teste nem viseli el, és akkor reagál, kivörösödik és megdagad, nem kap levegőt.

– És mi az, amit te nem tudsz elviselni?

– A földet, a földre vagyok allergiás.

– A földre? Milyen földre vagy te allergiás? Erre a mi földünkre? Hányingered van tőle?

– Nem, a sárgaföldre vagyok allergiás.

Kulák jót nevetett Radulo szójátékán, aki alig tudta leplezni elégedett mosolyát, hogy valami olyasmit tudott mondani, amivel kívánta valaki elismerését, még ha csak Kulák is az a valaki. Aztán ismét elborult a tekintete.

– Vigyázz, Aldin, a gyilkost keressük, és meg is fogjuk találni. Vagy ha nem találjuk meg, találunk helyette valakit. Nekünk a tettesre van szükségünk, nem az igazságra. Nehogy te legyél a tettes. Ez a föld, amelyikre allergiás vagy, nem fog sírni utánad. Nehogy halljak rólad valamit. Az a sárgaföld, amelyikre allergiás vagy, éppenséggel meg is gyógyíthat. Örökre.

24.

A félelem lassan megbénította a Behringer-birtokot. Már senki se érezte magát jól rajta. Az idő fölgyorsult. A nyomozónak úgy tűnt, egyre gyorsabban múlik, ahogy ő egyre pánikszerűbben és idegesebben kutat vagy a gyilkos, vagy egy elfogadható bizonyíték után, hogy Ilija balesetben halt meg. Az emberek felületesen végezték el munkájukat, és igyekeztek eltűnni a többiek szeme elől. Egy ismeretlen erő időörvényt teremtett a régi kastély körül, egyre gyorsabban pörgette, az emberek siettek, gondolataik hirtelen bukkantak föl, rövid ideig tartottak és már el is tűntek, az idegek túlfeszültek, kezdődött a rémálom.

És, ahogy az már lenni szokott, amikor az események természetfölötti méreteket öltenek, és amikor úgy tűnik, hogy nincs kiút, a megoldás hirtelen jelentkezett, teljesen váratlan irányból, és ismét beállt a rend, de, más rendszerrel, már emberi kapcsolatokkal, más hangulattal. Semmi se maradt úgy, mint rég.

Kolar egy reggel, amíg családja még aludt, fölakasztotta magát a fészerben. A nevelt lánya akadt rá, amikor kora reggel gyújtóst hozni ment anyjának. Az erős ember a mestergerendán lógott, szemei szörnyen kimeredtek, teste görcsbe rándult. És bármennyire is megrendítette ez fiatal feleségét – egy környékbeli

faluból származó parasztmenyecskét, aki örömmel elfogadta Kolar fölkérését az együttélésre, mert a háborúban zabigyereket szült és a falu kiközösítette –, a Behringer-birtokon történt második haláleset mindenki másnak nagy megkönnyebbülést jelentett.

A mozaik összeállt és mindenki előtt világossá vált, hogy Iliját Kolar ölte meg. Most mindenkinek eszébe jutottak a birtok intézőjének és a főlovásznak állandó összeütközései, és a munka kapcsán egymáshoz intézett gyér, de annál nyersebb szavaik. Úgy tűnt, mintha Kolar erkölcsi alapon jogot formált volna a birtokra, mindent lelkiismeretesen és szenvedéllyel végzett el, néha talán, egészen egyszerű munkáknál, ezt túlzásba is vitte. A távolból jövő Ilija könnyedén, nem túl nagy lelkesedéssel végezte munkáját, a tönkrement birtokot és a szellemkastélyt csak egy másik időből ittmaradt romhalmaznak, ismeretlen emberek ismeretlen életének véletlenül hátramaradt emlékének tartotta. Gondolatai egészen máshol jártak, és egy távoli, ismeretlen valakinek tartozott felelősséggel, ki tudja miért. A faluból indult útjára és gyorsan a birtokra jutott Kolar feleségének, a szegény parasztasszonynak az erkölcstelenségéről szóló mese, és a főlovással való titkos szerelmének története. Majernek nagy segítségére volt Radulo beszámolója Kolar izgatottságáról, amikor megtalálták a lovász holttestét. A nyomozónak még egy, csak előtte ismeretes bizonyítéka is volt: az öngyilkosság előtti estén szólt az intézőnek, hogy másnap kihallgatásra várja.

A Behringer-birtokon lelappadt a félelem, az emberek ismét beszélgetni kezdtek egymással, a rabok reménykedni kezdtek, hogy talán hamarosan hazatérhetnek, Radulo ismét hosszan, összefüggéstelenül és üresen fecsegett, vég nélkül ismételve saját érdemeit a gyilkos fölfedezésében, és buta szóáradatával mindenkinek elárulta – magában pedig megsokszorozta – Kolar iránti gyűlöletét, amelyről eddig senki, talán ő maga se tudott. Amennyire eddig tartott az intézőtől, és amennyire nyíltan kimutatta odaadását és nagyrabecsülését az intéző tudása és a birtok rendbehozatalára tett erőfeszítései miatt, most ugyanakkora szenvedéllyel gyűlölte ugyanazt az embert.

A Behringer-birtokon lelassult az időörvény is, egyre csöndesedett, helyreállt a természet, az élet, a gondolatok és a munka ritmusa.

Majer is föllélegzett. Valahol mélyen parázslott benne az elégedetlenség, hogy még megközelítőleg se sikerült neki kiderítenie a gyilkosság motívumait, hogy így derült fény a gyilkos személyére, de eldöntötte, hogy legalább most, amikor már minden megoldódott, profi módon fejezi be munkáját. Mielőtt becsukta volna jegyzetömbjét, kihallgatta Kolar özvegét is.

A sírdogáló asszony elmondta, hogy valóban nem tudja, ki az apja ki tudja mikor, melyik hadsereg melyik katonájával fogant gyermekének, hisz a seregek váltogatták egymást a faluban, és volt, amikor több napig is maradtak. Amikor pedig a parasztok először észrevették, hogy egy részeg tiszt lép ki a magányosan élő, megerőszkolt lány szegényes kunyhójából, attól kezdve maguk irányították hozzá a lézengő katonákat, így hárítva el küszöbük előtt, feleségeik és lányaik közeléből a szerencsétlenséget. A baj így, valami titkos szabály és a többség eltitkolt kívánsága alapján egyetlen házra korlátozódott, és megkímélte a többi. Majert kis híján meggyőzte a szerencsétlen asszonynak az öregedő Kolar iránt érzett hatalmas szerelme, és még nagyobb hálája, hogy kimentette abból a mocsárból, amelybe a háború és a falubelieji taszították, és egy pillanatra úgy tűnt neki, hogy az asszony soha nem tudná megcsalni az intézőt. Azonban a csoportos védekezésnek az a bizonyos titkos mechanizmusa szerint csak egy, egyetlenegy ember lesz az, akit – a többiek helyett is – elsodor a gonoszság és a félelem özönvize. Minden amellet szolt, mindenki ezt erősítette meg, hogy ennek úgy kellett történnie, ahogyan képzeletük kitalálta, melyet viszont elnyomott félelmük táplált, és az iránti szükségük, hogy fejeződjön be már egyszer ez az egész, álljon vissza minden a régi kerékvágásba. Ezt szerette volna már Majer is, nem is vette észre elméje fáradtságát és lustaságát – nem igyekezett továbbgombolyítani az ügyet.

– Azon a hajnalon, amikor fölfedezték Ilija holttestét, Mihajlo nagyon izgatottan jött haza – válaszolta az asszony a nyomozónak. – Ki-be járkált a házból, föl-fölpattant ültéből, érthetetlenül morgott magában, olyanokat, hogy „lehetetlen”, meg „azért tért vissza, hogy megöljön”. Soha nem láttam ilyennek, nem is vette észre, hogy ott vagyok, mintha gondolatban valahol nagyon messze járt volna, más időben, és csak a teste ült volna ott mellettem.

Majer mindent följegyzett, és berekesztette első nyomozását, azzal a bizonytalan érzéssel, hogy munkája sikertelen volt. Figyelte ugyan, miket mond a szerencsétlen asszony, de már inkább az járt a fejében, hogyan zajlik majd le találkozása följobbvalóival. Így aztán először fölírta az „azért tért vissza, hogy megöljön” mondatot, később azonban áthúzta, az özvegő izgatottságának vagy Kolar gyilkosság utáni lelkiismeret-furdalásának tulajdonítva a bizonytalan vallomást, az érthetetlen szavakat. És becsukta a jegyzetfüzetét.

Majer magához vette az intéző iratait, a katonakönyvét, a katonai egészségügyi lapját, mindezt lepecsételte és küldönc útján elküldte az igazgatóságra, onnan meg, valószínűleg, még tovább. Két-három

nap után Majer összezsomagolt, és Aladár homokfutóval kivitte a legközelebbi vasútállomásra. A birtokon többé nem látták, egyszer még viszont hallottak róla.

Látszólag minden visszatért a régi, megszokott kerékvágásba: a parasztok rendszeresebben jártak dolgozni; a rabok lassanként, ahogy letelt a büntetésük, hazamentek; a kancák csikóztak, a hó olvadni kezdett, a farkasok elvándoroltak. Elterjedt egy hír, hogy a birtokot, a járható utaktól és a falvaktól való távolsága, de főként a vízhiány miatt be fogják zárni, és a javakat elárverezik, ezért a parasztok ismét méricskélteni kezdték a használható gépeket és a legjobb lovakat. A börtön is lassan kiürült. A hatalom valami más bűnök ellen indított hadjáratot, a szerencsétlenség máshová költözött és más embereket szállt meg.

De egy délelőtt egy ösztövé ember érkezett a birtokra, arcán állandó mosoly lebegett, és miután megkérdezte, hol van Radulo háza, odament és bekopogott.

– Segedinčev vagyok, az új nyomozó.

A Behringer-birtokra visszatért a tél. Minden elnémult az új gyanakvástól és a rettegéstől, mert mindenki megértette, hogy az előző nyomozás nem járt sikerrel. Ilija gyilkosa nem Kolar volt. Már amikor a szeleburdi és könnyelmű Majer lezárta a számára teljesen megoldottnak tűnő gyilkossági ügyet, megérkezett a deszkapalánkról lekapart vér elemzése. A fiatal, iskolázott ám tapasztalatlan Majer ezzel az akkoriban még igen bonyolult eljárással jó benyomást akart tenni följobbvalóira. Ez egyben azt a különleges figyelmet is bizonyította, amelyet valaki ennek az ügynek szentelt. Valószínűleg a dolog úgy is zárult volna, ahogy a becsvágyó fiatal nyomozó a végére járt, ha a megérkező elemzés nem bizonyított volna egy egészen meglepő tényt: az istálló deszkapalánkjára alvadt vér valóban Ilijáé volt, de valaki máséval összekeveredve.

Az a más viszont nem Kolar volt.

25.

Timotej Aldin a mezőről tért vissza, a nyugati kerítés kiskapuján át, amelyet télen csak Todor használt. Ez az út az elvadult szőlőskerten át és Márta sírja mellett egyenesen a kastély teraszára vezetett. Timotej általában már messziről hallotta gyermekei kiabálását, és ahogy belépett a vadhajításokkal teli szőlőtőkéből készült kapun, szép időben már megpillanthatta jelenlegi otthona nyitott ajtaját.

A nap, úgy tűnt neki, teljesen hétköznapi nap volt. Már valamennyire hozzászokott a Behringer-birtokhoz, a romos kastélyhoz, amelyben ki tudja mikor, ki tudja kik, ki tudja hogyan éltek, ő pedig ide telepítette tapasztalatának és emlékeinek egy részét, még egy állomást létesítve azon a nyugtalan úton, amely során folyamatosan egy olyan hely után kutatott, ahol békében élhetne. Kergetőző gondolataiban néhány régi hely kellemes élményeket ébresztett benne, noha a valóságban soha nem voltak kellemesek, a mostani lakhelyét bizonytalannak érezte, és lelkében folyton ott kísértett egy másik, új, ismeretlen hely is.

Az újabb utazás gondolata talán nem bukkant volna föl Timotej Aldin gondolataiban olyan gyorsan, ha nincs ez a gyilkosság és az öngyilkosság, no meg Radulo és Kulák állandó gyanúsítgatása és terrorja. Így túl gyorsan, egyetlen tél alatt elveszett a hely varázsa, és Timotejben erősödni kezdett az utaznivágyás. Akár azonnal útra kelt volna, de még senki nem mondta neki, hogy a kútásást végképp elhalasztják, mert a birtoknak egy másfajta sorsot szánnak. Napokig csak a legszükségesebbeket mondta Milának, a gyerekek is érezték a feszültséget, mert csak akkor játszottak nyugodtan a teraszon, ha ő nem volt a közelben. Gyönyörű, de számára nehéz tavasz volt. Folyton érezte, hogy Milát csak egy hajsza választja el a sírástól, annyira megviselte a nyugtalanság, a féltés, a gyerekek és a saját sorsuk fölötti aggodás. Úgy érezte, ő maga is rögtön elsírja magát, ilyenkor elment hazulról, amíg a görcs ki nem állt mellkasából, és nyugalmat nem talált a természetben. Egyre csak nőtt benne a rettegés, hogy hirtelen minden fölrobban, minden hirtelen a felesége, a gyerekei és a saját sírásába torkollik, és hogy fejvesztve fognak innen menekülni, ki tudja melyik irányba.

Nem gondolta, hogy állandó nyugtalanságának, kellemetlen érzéseinek és megmagyarázhatatlan félelmének oly egyszerűen, gyorsan és világosan fog vége szakadni, amilyenek abban a pillanatban sejtette, amikor a szőlőskert széléről, nyugatról közeledve, egy pillanatra megpillantotta saját teraszát.

Először megérezte saját vérkeringését és a nyomást a fejében. Semmi se moccant, de ő észrevette az idő ritmusának megdöccenését, mintha valami szellő meglebbentette volna a leveleket, de ugyanakkor már

sárgította és hullatta is le őket. Érezte, ahogy megvastagodik bőre felszínén a halott hámréteg, megérzett egy ráncot az ajka szélén, és ekkor kitárult előtte a Behringerről elvezető út, amely kígyóként tekergett, egyre gyorsabban, a mezők között, a táj meg úgy változott az út két oldalán, mint a vonatból a közeli és távoli képek. Úgy nézett a teraszra, mintha a saját múltját látná, érezte, hogy valami olyan fog történni vele, amit valahonnan már ismert, és amire régóta számított.

Az ajtó tárva-nyitva állt. A terasz közepén, egy rossz nádszékből, amelyben ő is szívesen elüldögélt az első tavaszi napok csalóka melegében, egy nagyhajú, borzas valaki ült, egy ismeretlen. Igen, teljesen ismeretlen, de Aldin valami kellemetlen bizonytalanságot érzett, amikor rájött, hogy ez az alak ott van valahol tudatának legmélyén. Bensőjében, akaratán, de tudtán kívül is elkezdett legombolyodni egy titok, amely mindeddig leleplezetlenül maradván kínoztatta őt. Hirtelen rájött, hogy ennek az embernek a képe egészen világosan ott látható tudata mélyén, és hogy ő valójában már régóta arra vár, hogy valahonnan fölbukkanjon.

Forró hullám öntötte el arcát, rájött, hogy a könnyei azok, de nyugodtan, lépésről lépésre megközelítette a teraszt és az ott ülő embert. Az mozdulatlanul ült, furcsán fölartott fejjel, tekintete Timotej válla fölött a szőlőskertre irányult. Jobb kezét fehér, vérrel átitatott, kergesre száradt rongy takarta, sűrű, hosszú, őszülő haja homlokához tapadt, fél lába természetellenes pózban oldalra bicsaklott.

Két-három lépésre a terasztól, a lépcsők előtt Timotej Aldin letörölte könnyeit, megrázta fejét is, hogy jobban lásson, és megállapította, hogy az öreg szemei, amelyekről úgy tűnt, hogy őt, vagy a mögötte elterülő szőlőskertet nézik, tulajdonképpen halott szemek, egy halott ember szemei az ő teraszán.

Egy szempillantás alatt megértette: a halott ember az öreg Behringer András, és Márta sírját nézte, amikor utolérte a halál. És azt érezte: a halott öregember előtt éppen ekkor elpattant egy húr, amelyre szüksége lett volna.

Timotej Aldin feleségével és gyerekeivel gyalogolt a síkságon az út felé. A szekrény a kastélyban maradt, ők pedig batyukba csomagolva elhoztak mindent, amit elbírtak. Timotej Aldin hétrét görnyedt szerszámainak súlya alatt. Siettek, iszonyúan siettek a süppedős dűlőúton, de mindannyiuknak úgy tűnt, alig haladnak. Cuppogva rántva ki egyik lábát a másik után a sárból, Timotej Aldin úgy érezte, viszi magával az egész Behringer-birtokot.

Úgy tűnt neki, hogy egy kiáltást hall. De fúj a szél, és azt hitte, tévedett. Ám Mila és a gyerekek megtorpantak. Ekkor már ő is jól hallotta a hangot: „Aldin!”

Valaki valóban kiáltott.

Megremegett, rájött, hogy tulajdonképpen erre várt.

„Aldin, azonnal gyere vissza!”

Timotej Aldin megfordult és visszaindult a birtokra. Elszállt belőle a félelem.

26.

Az ifjú Aldin a Zentai úton elindult a város déli végébe. Ott ülepítik a városi szennyvizet, mielőtt az beleömlene az elrekesztett Palicsi tó első szakaszába – a környéken szörnyű bűz terjeng az üzemi hulladékok bomlása nyomán. Három sínpár ágazik itt szét: balra a Zenta felé tartó, a középső délre, Belgrád irányába, a jobboldalin pedig – amelyik a kelet-nyugati főútvonal fölötti viadukton a régi Szabadka-Kórház vasútállomás felé kanyarodik – valaha lassú helyi járatok közlekedtek a Horvátmajor irányába, hogy száz meg száz tanya, majorság és kastély között eljussanak Ómoravicára és Cservenkára. A Zentai kaputól jobbra fekszik a Zentai temető, amelybe katolikusokat és pravoszláv vallásúakat is egyaránt temetnek, mögötte pedig, még a múlt századból, ott áll Mačković Titusz téglagyára, az első ilyen gyár Szabadkán. Ott, ahol a sínpárok szétválnak és keresztezik a régi zentai utat, amely valamivel később az aszfaltos körútról leválva földúttá változik, és amelyen még mindig el lehet jutni Zentaig, sőt, tovább, egészen a Vaskapuig, nos ott egy vasúti átjáró és egy bakterház áll. A sínektől ötven lépésnyire, a bakterháztól nem nagyobb épületben lakik egy Segedinčev nevű öregember, valaha bakter volt, majd a vasút, a téglagyár és a szennyvízülepipítő éjjeliőre. Mindig csak éjjeliőre.

– Már vártam magára, sőt, azt hittem, sokkal korábban megkeres majd – fogadta az öreg az ifjú Aldint, amikor az egy délután, az eltűnt kastély után kutatva, eljutott a volt rendőrségi felügyelőhöz, aki befejezte a Behringeren történt bűntény nyomozását.

– Tudom, mit tudhatott meg eddig, mindezt én már régóta tudom, és ezerszer újra végiggondoltam. De azt is tudom, mit nem tud még, amit viszont mindenképpen tudni szeretne. Talán most már mindegy is, de talán éppen ideje, hogy valóban lezárjam ezt az ügyet.

Amikor Timotej Aldin a Behringer-kastély teraszán ráakadt a halott Andrássra, Segedinčevnek, az új nyomozónak csak látszólag könnyítette meg a dolgát. Gyorsan kiderült, hogy a deszkapalánkon Ilija vérével összekeveredő vér valóban Andrássé, de ez még nem bizonyította, hogy valóban az öreg ölte volna meg a főlovászt. Kezének sérülései mintha valóban karmolásnyomok lettek volna, Ilija lovász mindig piszkos körmeinek, esetleg harapásának nyomai, merthogy az öreg András sebei nagyon fertőzöttek voltak, és vérmérgezésben halt meg. Biztos, hogy az öreg dulakodott a sokkal erősebb Ilijával, de hogy ebben az egyenlőtlen harcban micsoda fordulat következhetett be, hogy András, fejére ütést mérve, halálosan meg tudta sebesíteni a lovászt, és hogy ezt milyen eszközzel követte el, vagy hogy mindez esetleg másnak a műve-e – ennek Segedinčev nem tudott a végére járni.

– Nagyon fontos volt kideríteni, hogy ki, miért és hogyan ölte meg a főlovászt – árulta el Segedinčev. – Talán már sejti, hogy Ilija a mi emberünk volt, rendőr, akit a börtön, valamint Radulo és Kulák ellenőrzésével bíztak meg. Úgy tűnt, ezt Radulo is kitalálta, ezért egy magánnyomozásba kezdett. Őt a főigazgatóságon faggatták ki az ügyről, ami után megnémult.

Majer jegyzetfüzetében Segedinčev figyelmét a Kolar özvegyének kihallgatásán följegyeztet, majd áthúzott néhány szó ragadta meg, amelyeket Majer mellébeszélésnek érzett. Miért volt Kolar Ilija halála után olyan izgatott, és vajon valóban mondta-e, hogy „azért tért vissza, hogy megöljön”, és ez azt jelenti-e, hogy Kolar tudott Behringer András visszatéréséről? Ha igen, akkor hol és mikor találkoztak? Azt jelenti-e ez, hogy az öreg földesúr mégis tudott felesége és intézője szerelmi kalandjáról, és most visszatért, hogy bosszút álljon?

A börtön üresen állt, Majert áthelyezték az ország másik végébe, a nyomok eltűntek, az emberek kedvetlenül mondták el ismét azt, amit Ilija haláláról és Kolar öngyilkosságáról tudtak, az özvegyet egyetlen lányával valami távoli helyre költöztették – ezek a tények Segedinčevet a kétségbeesésbe kergették, miközben följobbvalói arra vártak, sikerül-e már végre valahára pontot rakni ennek az átkozott Behringer-ügynek a végére, hogy megmeneküljenek a felelősségrevonástól.

A nyomozó úgy döntött, hogy előről kezd el mindent.

– Csak kitaró kilincselés után közölték velem, hogy Kolar özvegye az ómoravica kórházban van. Meglátogattam hát, arra számítva, hogy valamivel többet elmond majd, de találkozásunkkor egy nagyobbacska lány kezét fogta, csak őt nézte és iszonyú grimaszokkal arcán megkísérelte vele megértetni magát, de egyikőjüknek se volt elegendő világos gondolata és észbeli képessége, hogy ebből valami eredmény szülessen. Csak itt tudtam meg, hogy a lányka a szerencsétlen intéző mostohalánya, aki megőrült, amikor meglátta fölakasztott nevelőapját. Ez a két emberi lény, az anya és lánya, csak hatalmas, közös fájdalommal tudtak egymással kommunikálni.

Segedinčev ekkor ismét átlapozta elődje följegyzéseit. És ismét elolvasta az első kihallgatott ember, Aladár vallomását, aki megtalálta Ilija holttestét.

„Aladár nem teljesen normális ember. Gyanús múltú, már a régi gazdánál is szolgált, úgy tűnik, a hatalomnak is gyanús volt, mert többször beidéztek, amint az a királyi hatalom elkobzott levéltárából is látszik. Valaha nagy lázadó lehetett: Magyarországról jött, illetve szökött át, amikor ott valami forradalom tört ki, de még kétszer tért oda vissza és szökött ismét át hozzánk. A tanúk azt állítják, hogy ártalmatlan, noha többen látták éjszaka a birtokon kószálni. Nagyon fél a rendőrségtől, a királyi rendőrségen minden beidézés alkalmával megverték, ami a sebhelyekből és abból látszik, hogy a hatalom emberének színe előtt elveszíti beszédképességét. Szünet nélkül valami silány dohányt szív és szünet nélkül iszik, amikor pedig éjszaka a fészerének ajtaja előtt ülve a sötétbe bámul, olyan, mintha tényleg látna is valamit. Tanúvallomása teljesen érthetetlen, valószínűleg csak a fejében uralkodó zűrzavar egy részlete, vagy inkább egy történet, amely korábban a birtokon keringhetett, valami Dragon nevű lóról, meg egy balesetről, amikor Behringer Márta fölfordult a homokfutóval. Noha – szigorúan betartva a szolgálati szabályzatot – többször föl szólítottam, hogy arra válaszoljon, amit kérdeztem és ami fontos lehet a nyomozás szempontjából, ő folyton csak ugyanazt

ismételte. Vallomását írásban fejezte be, mert kihallgatás közben ismeretlen okokból dadogni kezdett. Írásos vallomásának hetedik változatát mellékelem.”

A kissé gyűrött miniszterkockás papírlapon tintaceruzával, balra dőlő kézírással rótt sorok álltak, a magyar nyelvre jellemző hosszú és rövid ékezetekkel.

„Keletre indultam, mert tudtam, hogy az úrnő mindig arra megy. Éreztem, hogy kocsikázásai során egyszer csak valami történni fog. Túl nagy volt az öröme, amikor elment, és túl nagy az aggodalma és bánata azoknak, akik ilyenkor kikísérték. Az úrnőt a többiekől hatalmas távolság választotta el, amely folyton csak nőtt, így aztán valaminek történnie kellett, el kellett pattannia, meg kellett állítania azt a szép asszonyt, nehogy eltűnjön egy másik térben és időben, távol azoktól az emberektől, akikkel élt. Mindezt a természetnek egy része, a dolgok folyásának és a sorsnak az ura nem tudta többé elviselni. Egy látszólag ártalmatlan dologgal avatkozott közbe, talán egy varjúkárogással, vagy egy riadt nyúl, róka vagy menyét fejvesztett futásával, éppen csak annyira, hogy megakassza Dragon immár szép és gyors futását, és csak egy hüvelyknyire oldalra zökkentse úrnőm kocsiját, pont annyira, hogy az a kerekével nekiütközzön az öreg akácfának és megpördítse a kocsit. Mindaz, amit ez a látszólag szemérmes és hervatag, valójában pedig szenvedélyes asszony keresett a távoli horizonton, a csak számára kitárulkozó időterek kék hasadékaiban, a szél simogatásában, a lovak gyors vágójában, mindaz, ami számára távolinak és csupán képzelgésnek tűnt, egyszerre megtestesült, kirobant a riadt intező erős és reszkető karjából, az ájulásból való ébredésben, az ölelésekben és a heves, hosszú csókokban, amelyek végre összeforrasztották az időt, és olyan, számukra is ismeretlen szenvedélyt pattantott ki belőlük, amely elemésztette és hosszú, nehéz utazásokra kényszerítette őket, szörnyű várakozásra, holott mindaz, amit kerestek, ott volt karnyújtásnyira, kezük és szívük ügyében, de eltakarta előlük az emberi előítéletek, a szokások és az erkölcsök hálója. Az odaadás lehetetlensége, az érzés, hogy nem tehetik meg azt, amire a leginkább vágytak, az ártatlan, nemes ló szörnyű megbüntetésében és a Behringer-birtokról való száműzésében tört felszínre.”

– Többször újraolvastam Aladár vallomását, éreztem, hogy mindez valamilyen kapcsolatban áll a gyilkossággal, de nem tudtam rájönni, milyenben. Mindaz, amit később tudtam meg Aladártól, teljesen értelmetlen volt.

Egy kora tavaszi éjjelen, amikor rájött, hogy gondolatban már maga is variálgatja Ilija halálának körülményeit, Segedinčev a szerencsétlenség színhelyére indult, a Behringer-ménés istállójába. Leült a deszkapalánk mellé, ahol Iliját érte a halál, megkísérelte maga elé idézni a jéghideg éjszakát, a kerítésen túl üvöltő farkasokat, Iliját, ahogy a lovak és a hereszéna melegében szundikál. Most is hallani lehetett a lovak állkapcsainak finom mozgását, egy-egy dobbantást a deszkapalánkon és nyerítést, a levegőben a tiszta istálló és az ápolott lovak illata terjengett. A lámpás halovány fényt vetett a környező tárgyakra. A nyomozónak állandóan Aladár írásos vallomása jutott eszébe, amelyben leírja váratlan fölfedezését két Behringeren lakó ember, Kolar és Márta szerelméről, és hirtelen úgy érezte, ez az az út, amely majd elvezeti a megoldáshoz. Még egyszer végigpörgette maga előtt a vallomás képeit, és a legtávolabbi azon időzött el, amikor Kolar a kötőféknél fogva tartja a kocsit elől kifogott mént és kegyetlenül üti öklével a ló érzékeny orrát. Segedinčev rendőrfelügyelő hallja a ló nyerítését, látja izzadt aranyos szőrét, és érzi, hogy az eddig a nyomozás szabályaival megbéklyózott gondolata fölszabadul, magával ragadja és együtt szárnyalnak az új fölfedezések felé, egyre gyorsabban közelednek a most már személyes lidércnyomássá is váló ügy megoldásához. Bizsergett az izgatottságtól.

Fölríadt a könnyű álomból, a félhomályban meg kellett erőltetnie szemét, hogy valamit lásson, és elképedve meredt a lóállásba, amely mellett kényelmesen leheveredett a szénába, a lóállásba, amelyben Ilija meghalt.

Dragont pillantotta meg!

Öreg volt már, a nyeregtől megereszkedett derékka, de kicsi, okos fejjel, amelyet – és erre Segedinčev ebben a pillanatban döbrent rá – folyton feléje fordított. A mén valaha aranyos szőre megsötétedett, de a lábain még mindig látni lehetett azokat a sebhelyeket, amelyeket akkor szerzett, amikor még kaszázó járásával fölsértette magát. És a nyomozó megértette, az előtte álló szép állat, Behringer Márta kedvence, a régi kastélyban történt események tanúja volt Ilija gyilkosa.

A titokzatosság elszállt és Segedinčev előtt föltárult a történet. Azon a baljós éjszakán Ilija szokása szerint Dragon állása felé tartott, hogy lepihenjen, miután elég szénát terített szét a jászlakban. A lovak nyugtalanok voltak a farkasordítástól, de Dragont valami külön is izgatta és nyugtalanította. Patkói tompán dobogtak az

istálló fapadlóján, és amikor Ilija odaért hozzá, egy ismeretlen, bozontos embert talált a ló mellett, aki az állat szeme között lelógó sörényt simogatta. Mindketten megijedtek a másiktól, félelmükben kegyetlenül megragadták egymást, ütöttek, vágta, haraptak. A nagy dulakodásban Dragon lábához estek – az állat pedig izgatott volt és örült a régi gazdával való találkozásnak, aki annyi év után ismét megsimogatta. Két ember volt most mellette, akik két különböző időben szerették és ápolták, de nem értette, mi történik most, amikor úgy tűnik életre-halálra harcolnak abban a farkasordítástól hangos éjszakában – mindez megzavarta a telivér mén szokásos viselkedésmódját, félelmében, ösztönösen védekezve kirúgott a hátsó lábaival, és a szerencsétlen főlovásznak betörte a fejét – az holtan és véresen terült el a deszkapalánk aljában.

A megsebesült, elkeseredett, riadt Behringer András valahogy elvonszolta magát az istálló padlásán lévő hatalmas szénabálákba, ahol addig is rejtőzött.

Amikor az emberek összefutottak a szerencsétlenség színhelyén, közülük egyedül Kolar ismerte Dragont, amely az éjszaka történetektől riadtan szinte megvadult, amikor megérezte Kolar közelségét, és löemlékezetében fölbukkantak azok a fájó és súlyos ütések, amelyekkel ez az ember büntette. Az intező azzal a meggyőződéssel tért haza, a sors hozta vissza Dragont a birtokra, hogy bosszút álljon, és hogy helyette, ki tudja miért, az ártatlan Iliját öltesse meg. Kolar még egyszer, titokban elment Márta sírházhoz, majd fölakasztotta magát.

– Csak Aladár tudott mindent – fejezte be Segedinčev. – Amikor a birtokot lerombolták, rövid ideig szolgaként dolgozott a faluban, és egyedül halt meg a mezőn, kukoricakapálás közben. Nem tudta elviselni a parasztok goromba tréfálkozásait, de a saját életét se.

Amikor az ifjú Aldinnak már úgy tűnt, Segedinčev felügyelő befejezte a történetét, az mégis folytatta.

– Régóta várok magára. Tudtam, hogy egyszer találkozni fogunk. Ahogy az idő múlik, egyre több van az ember háta mögött, és egyre kevesebb előtte, ezért mindenki egyre inkább a múltjában él, ahol hosszabb idő áll rendelkezésükre és kényelmesebben mozoghatnak. Elmondom még, mi történt apjával, Timotej Aldinnal.

Az ifjú Aldin meglepődött. Apja haláláról a néhai anyjától tudott, akinek elmondása szerint apjával egy súlyos allergiás roham végzett a Behringer új kútjának ásása közben, és nem volt senki a környéken, aki a csörlővel fölhúzta volna.

– Följebbvalóim nem voltak megelégedve azzal, milyen eredménnyel zártam a nyomozást. Ez túlzottan fantasztikusnak tűnt – a gyilkosságok akkoriban egyszerűbben történtek. Annyi bonyodalom és Majer leváltása után a számukra is – ki tudja milyen okból szükséges – elfogadható gyilkos helyett én egy lovat neveztem meg jelentésemben. Tanúként csak Aladárt tudtam volna fölhozni, de neki úgyse hitt volna senki. A karrierem egy cérnaszálon függött. Ebben a végtelenül alkalmatlan pillanatban a birtokon tűz ütött ki. A volt rabbarakkból indult ki, amely most üresen állt, és ahol ismeretlen okból tüzet fogott a szalmazsákokból kiszórt szalma – az egész barakk egyetlen fáklyává változott. Mindenki, aki a birtokon tartózkodott szerszámot ragadott és rohant tüzet oltani. De a tűz elharapózott, a félig elapadt kútból pedig hamar elfogyott a víz. Az épület nem volt különösebben értékes, de itt voltak elhelyezve a rabok nyomozati iratai, a kihallgatások jegyzőkönyvei, a tanúk vallomásai. Mindez most megsemmisült és ezzel lehetőség nyílt arra, hogy mindenki perújrafelvételt kérjen, és a közben eltelt idő miatt valószínűleg már egyetlen tanú se mondaná ugyanazt, amit első alkalommal. Így sokan kártérítést kaphattak volna, amivel a bíróságok, a bírák, a rendőrség és az egész rezsim kompromittálódna. Följebbvalóim, akik egyébként is elégedetlenek voltak a korábbi nyomozással, a tűzvész hírére alig néhány napot adtak nekem arra, hogy a végére járjak a dolgoknak, azután pedig be kellett mennem a központba, beszámolni. A megoldást könnyen megtaláltam: egy egészen kis gyermek okozta a tüzet, aki az üres barakokban gyufával játszadozott...

– Gyerek? A birtokon nem voltak olyan kis gyerekek.

– Egy mégiscsak akadt... Maga akkor még egészen kicsi gyerek volt.

Az ifjú Aldin elnémult.

– A tűzvész után akadtam magára, a szerszámokkamrában kuporgott, átfagyva, valószínűleg nagyon megijedt a nagy zűrzavartól és a tűztől. A kezében még ott szorongatta a gyufásdobozt. Hazavezettem, de a riadt szüleinek nem tudtam azonnal elmondani, mi is történt valójában. Feletteseimnek pedig nem mondhattam el. Először egy lovat nevezek meg titkosrendőrünk gyilkosául, most pedig egy gyerekről állítom, hogy gyújtogató és a titkos irattár megsemmisítője. Maguk pedig másnap akartak útnak indulni. Néztam, ahogy távolodnak, ahogy távolodik az egyetlen lehetőségem állásom megmentésére. Ekkor fölkiáltottam és maguk után szaladtam. A maga apját, Timotej Aldint tartóztattam le, hiszen végtére is a szülő a felelős fia tettéért, és bezártam a Behringer-kastély pincéjébe, amely a terasz és a nappali szoba alatt húzódott, a terasz alatt, ahol rábukkantunk az öreg Behringer holttestére, és a nappali alatt, amelyben a maga

édesanyja zokogott szünet nélkül, mert Radulo és Kulák nem voltak hajlandóak megmondani neki, hol van a férje. Pedig ők tudtak valamit, amit én nem.

A pincét félig a földbe ásták.

Sárgaföldbe.

Nem tudtam, hogy Timotej Aldin beteg.

És azt se, hogy nincs nála orvosság.

Mila, az édesanyja már majd' esztét vesztette a félelemtől és a fájdalomtól, és a mellényéből kifejtett két utolsó tabletta ott olvadozott a kezében, ahogy férjét keresve hiábavalóan le-föl lödörgött a birtokon.

27.

Az ifjú Aldin ugyanazon a Zentai úton tért vissza a városba. De az új autóbusszállomás mögött, ahol az új bírósági épület is áll, Aldin lelkében megmozdultak és összekeveredtek a képek: egymásra csúsztatva látta a most álló épületeket is, meg a régi kaszányát is, szemben pedig egy utcányi alacsony, földszintes házat, amely annak idején egy bombázás során dőlt össze. A Zentai út, valaha Fölszabadulás útja és a Sonja Marinković, valaha Jurić utca sarkán lakott valamikor régen Kiss Eduárd és neje, született Milica Dragičević, akiknek 1935-ben Dániel nevű gyermeke született, akiből később világhírű író vált. Itt, ennek az épületnek az udvarában, egy kút mellett állva fényképezték le 1936-ban Dánielt nővérel, Danicával, de noha a híres író birtokában volt ez a fénykép, soha nem tudta meg, hol is állt tulajdonképpen az a kút és az a ház, de ugyanígy nem tudták a szabadkaiak sem. Igaz viszont, hogy se az író, se a szabadkai lakosok nem igyekeztek különösebben, hogy valamit is kiderítsenek. Az író írt, és csak halála után jelentek meg a következő sorok:

„Önök azt szeretnék, uraim, ha megmutatnám szülőházamat? De anyám a fiumei kórházban szült, azt a kórházat pedig már lerombolták. Nem tudnak majd emléktáblát rakni az otthonomra, mert talán azt is lerombolták. Vagy pedig három-négy táblát kellene elhelyezniük a nevemmel: különböző városokban és különböző országokban, de ebben se tudnék a segítségükre lenni, mert nem tudom, melyik volt a szülőházam, nem emlékszem, hol éltem gyermekkoromban, azt is alig-alig tudom, milyen nyelven beszéltem. A képek azok, amikre emlékszem: hintázó pálma és leanderek valahol egy tenger mellett. A legelők mellett zavaroszölden folyó Duna, és egy kiszámoló: en-den-tina, ti-raka-tina...”

Ezt írta az író, Danilo Kiš. Szabadka nem írt erről semmit.

Aldin enyhe fejfájást érzett, szeme előtt ott táncoltak a régi és ismeretlen épületek. Már a város központjában járt, a hotel parkolójában egy szövetségesek bombája által ütött krátert látott, amelyben bokszeccset tartottak, a nézők a kráter oldalában sebtében összetakolt lelátókról hangosan szurkoltak. Szemben, a Lloyd kerthelyiségében, a régi Park szálló helyén, amelyet szintén bombatalálat ért, tangót húzott a zenekar, a kibetonozott táncemelőnyen néhány pár szorongott.

Az ifjú Aldin a Szokol-otthonnál, a Manojlović- és a Prokes-paloták alkotta kapun befordult a korzóra. A Prokes-palota mögött állt az új Belgrád Áruház, amelyet a régi malom helyén emeltek. Az áruházzal szemben a régi Zágráb szálló épülete sárgállott. A Belgrád Áruház és a Zágráb Szálló egymás ablakaiban látták viszont magukat.

Aldin megszédült. Mintha megrezdült volna talpa alatt a föld. Mint amikor nyáron megpuhul az aszfalt, és az ember meglepődik a cipője talpa alatt érzett hirtelen puhaságon. De nyár se volt, a járda se bitumenből készült, hanem cementtéglából, itt-ott sárga klinkerrel tarkítva. Talán a fejfájástól és a sok tablettától szédült meg. Aztán ismét megtántorodott. Mégiscsak hullámozott alatta valami, mint hatalmas hajó alatt a sűrű tenger. Hirtelen megértette, hogy a régi Rogina bara folyékony sara hintázik alatta valahol a mélyben, azon építették föl Szabadka legszebb részeit, és világosan hallotta, ahogy lassan és nehezen csorog a sáros víz. Vajon ott lenn a mélyben a sár áztatja a száraz homokot, amellyel annak idején a barát föltöltötték, vagy pedig a homok legalább apránként kiszáritja a földalatti mocsarat és megszilárdítja a város alapjait?

Hallotta, hogyan mállanak a régi festékrétegek a szabadkai homlokzatokról. Valahol a város szélén, érezte meg hirtelen, öregasszonyok sárgaföldet áztatnak lavórjaikban, előre gyönyörködve házaik szép, új okker színében.

– De vajon miért van mindenki mackónadrágban? – morfondírozott megrökönyödve. – Hisz vasárnap van.

A szabadkai főutcán ketten összehajolva pusmogtak, ketten pedig amazok feje fölött ordítottak. A csemegebolt kirakatában filctollal írt cédula: cukor nincs. A helyi színezetű kávéházból katonazene harsogott.

Széntüzelésű kályha nincs.

Egy hárs nem fogta meg. Körbekerítették ugyan kovácsoltvas kerítéssel, hogy az út közepén álló fát valaki derékba ne törje, de a közeli presszóból a gyökeréhez öntözött zsíros mosogatóvíz, kávézacc és zugpálinka végzett vele.

Cigaretta nincs.

A moziban A nagy mellek kabaréja című filmet vetítik. A színház korinthuszi oszlopsora alatt autó parkol. Egy gyerek sikoltozva pattogatott kukoricát hajigál a Zsolnay-szökőkútba, anyja nevetve néz körül, megoszthatná-e valakivel gyermeke ügyességén érzett örömét. A galagonyákról hullik a levél.

– Mennyi?

– Kétszázkilencven, háromszáz – válaszolják a valutázók.

A korzó tele nyugdíjasokkal. A fiatalok csak éjszaka járnak ki. A munkások ismét emelvényt ácsolnak, az épphogy odaszögeezett deszkákra valaki már fölragasztott egy plakátot: egy indiai autopszichostabilizációra oktatja az érdeklődőket.

– Hol vagy, haver, rég láttalak.

– Honnan tudjam, hol vagyok.

A galagonyafákon gyászjelentések: „váratlanul”, „tragikus hirtelenséggel”, „hősi halállal”.

– Merre van a bolhapiac?

Aldin rámutat a rengeteg cipőtalp nyomára, amely külön ösvényként kanyarog a vasútállomástól, és a kocsúton, sétálóutcán, parkokon átvágva a legrövidebb úton vezet a piacig. Kopott bőr- és gumitalpak nyoma, a várótermek és vonatok fekete zsírjáé, az orosz, ukrán, lengyel, magyar, román, bolgár, török, horvát, bosnyák, szerb utak poráé. Karbolsavszagú út.

– Kövesse csak ezt a fekete nyomot.

Utat törve a Nićin-palota előtti egyre csak szaporodó gesztenye-, újság- és cigarettaárusok között, végre megállt a kedvenc helyén, az éjjel-nappali bolt tövében összegyűlt gyűrött papírzacskók, hányódó nejlondarabok, kiszórt kukorica között. Innen látni rá a legjobban Szabadkára. Az ifjú Aldin lassú fejmozdulattal végigpásztázta először a tőle balra eső korzót, egészen a Szokol-otthonig. Közvetlenül előtte ott állt a színház, amögött terült el a tér a szökőkúttal és a Spartak vendéglővel, a galagonyák a zeneiskolát rejtették lombjuk között, előttük a Városháza szökött a magasba, jobbra nyílt az új tér az alacsony vaskorlátokkal és a kiskorzóval, egészen jobbra pedig, a szeme sarkában érezte a harmadik városi teret. Fölötte, a Nićin-palota falán egy jobbra hajló fejú, kőtekintetű, kezében sarlót tartó női alak állt. Alig néhány lépéssel jobbra, a bolt félkör alakú homlokzatának a túloldalán, női párja felé biccentve egy kalapácsos férfialak lebeg a falhoz erősítve. Míg a sarlós nőalak, ha valami véletlen folytán látni kezdett volna, tekintetével befoghatta volna az egész várost, a kalapácsos férfi csak a város jobb oldalára nézett és egy egész másfajta Szabadkát látott. Aldin előtt három középkori szabadkai vitéznek állított emlékmű áll, mindegyik alak más világtáj felé fordul: az egyik Budapest, a másik Zágráb, a harmadik talán Temesvár, vagy inkább Marosvásárhely irányába, ahol egy – a szabadkai városházához hasonló – palota áll. Hogyan élhettek egymással békeességben ezek az alakok, amíg még éltek, ha hátat fordítottak egymásnak? Vagy éppen ezért éltek békeességben? Állítólag fontos, hogy az emlékművek alakjai merre néznek, mert, így mondják, üzenetet továbbítanak azoknak ott a távolban, és szigorúan megróják őket. Talán azokból a távoli helyiségekből, amelyek irányába a szoboralakok halott szemei tekintenek, felénk is néz egy-egy idegen emlékmű. Valószínűleg azok is üzennek nekünk valamit. Vajon mi a fontosabb: üzenni, vagy fogadni az üzenetet. És egyáltalán, foglalkozik mindezzel valaki? Vagy mindenki csak üzenet, de nem olvassa a neki címzettet?

– Igen csak Marlboróm van, nézze meg máshol is!

A korzón egyre többen voltak, noha még nem volt itt igazán az ideje. Aldin előtt elsétáltak az emberek, akiket ő jólnevelten üdvözölt, amíg hirtelen meg nem dermedt, mert rájött, hogy ezeket az embereket már évek hosszú sora óta nem látta. Egyesekről biztosan tudta, másokról csak hallotta, hogy meghaltak, messzire költöztek, eltűntek, elvesztek, otffelejtődtek Magyarországon, Németországban, Amerikában, Kanadában, Afrikában, Ausztráliában. Kéz a kézben jártak szeretteikkel, korábbi szerelmükkel.

Türelmetlenül beszéltek, egymás szavába vágva, hisz annyi idő után ismét találkoztak! Az Aldin előtti tér lassan megtelt, egyre szűkebbnek bizonyult. A járókelők meg-megálltak a százéves galagonyák alatt, és a törzsükre akasztott gyászjelentéseket olvasgatták, amelyek nemrég elhalálozott utódaikról adtak hírt. Szabadka tarka központja fölött más városok, ismeretlen épületek árnyékai kavargtak, talán azoké az épületeké, amelyekben most ezek a furcsa vendégek éltek, vagy azoké a városoké, amelyek temetőiben nyugszanak. Aldinnak eszébe jutottak Behringer Józsa szavai, hogy a várost mindenki másnak látja, mindenki beleviszi saját életét, emlékeit, ismerőseit és a legszebb utcákat, amelyeket életében látott és szeretett.

Egymást támogatva, óvatosan csúszkálva a nedves klinkertéglákon, két ember lépdelt el hallgatagon előtte: egyikük borzas férfi volt, kezét véres kötés borította, igyekezett fölemelni tekintetét a csúszós járdáról és megnézni a környező házakat, de minduntalan hátra-hátranézett és bevárta a másikat, aki kerül-fordul megállt és hatalmas tablettákat gyűrt le a torkán. Míg az ifjú Aldin azon tűnődött, vajon miért tűnnek neki oly ismerősnek ezek az ismeretlen emberek, a Szokol-otthon irányából végigcsörömpölt a korzón egy villamos, nyitott nyári kocsival – villamos már vagy ötven éve nem jár ezen az utcán, húsz éve pedig az egész városból eltűnt. A nyitott kocsiból valakik integettek és kiabáltak Aldinnak. Aldin megkövülten nézett a villamos után, egészen a régi megállóig a Rudić utca sarkán, és mire föleszmélt, a két ismeretlen eltűnt a tömegben, amely folyton csak nőtt, megtöltve a város minden üres zugát.

A halott Szabadka ott korzózott városa főterén.

A levelek hatalmas sárga hópelyhekként hullottak, jól illettek a sárga klinkertéglákhoz. Sárga tél ereszkedett a városra. A galagonyák sűrű ágai elzárták előle a kilátást, ezért Aldin először nem akart hinni a szemének. De a szaggatott körvonal ismét egyesült a szeme előtt, és a Rudics sarkán, ott, ahol Józsa hihetetlen meséje alapján családi házuknak kellett állnia, Aldin kis tornyokat látott és a tető fényes, Zsolnay-cserép páncélját.

Az ifjú Aldin maga előtt látta a Behringer-kastélyt.

A fejfájása alábbhagyott. Az ifjú Aldin nem érzett se félelmet, se vágyat, se akaratot. Nyugodtan összehajtotta az esőtől nedves kartondobozát, a megmaradt cigarettákat a kelebiai Free Shop-ból származó szatyorba csomagolta, és beállt a bolhapiac felé tartó sorba. Hangosan nevetett és rákiáltott a járókelőkre:

– Hát nem látjátok, emberek?